



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
Εθνικό και Καποδιστριακό  
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Ελληνικό και Παγκόσμιο Θέατρο: Δραματουργία, Παράσταση, Εκπαίδευση»

Κατεύθυνση: Διδακτική του θεάτρου

Διπλωματική Εργασία

**Ποιος στ' αλήθεια είναι «Ο εχθρός του λαού»;**

**Το παράδειγμα της μεταλλευτικής δραστηριότητας στην ΒΑ Χαλκιδική. Ο ρόλος και η συμβολή του Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου».**

Κατερίνα Δελαπόρτα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Κα Αικατερίνη Διακουμοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Θεατρικών Σπουδών

Μέλη Συμβουλευτικής Επιτροπής

Κος Γρηγόρης Ιωαννίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Θεατρικών Σπουδών

Κος Γεώργιος Αλεξανδράκης, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Δρ Γεωλογίας -  
Ωκεανογραφίας

Αθήνα, 2024

[1]

## Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Ελληνικό και Παγκόσμιο Θέατρο. Δραματουργία, Παράσταση, Εκπαίδευση» του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με την επίβλεψη και καθοδήγηση της Δρ. Αικατερίνης Διακουμοπούλου. Την ευχαριστώ θερμά για την ανεκτίμητη προσφορά πολύτιμων συμβουλών, καίριων παρατηρήσεων και γόνιμων επιστημονικών υποδείξεων, για την εμπιστοσύνη και την διαρκή ενθάρρυνση καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας και τέλος, για τους νέους ορίζοντες που μου άνοιξε σε αυτή τη διαδρομή.

Θα ήθελα ακόμα να ευχαριστήσω από καρδιάς τις καθηγήτριες και τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, οι οποίοι όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά με ενέπνευσαν με τις γνώσεις τους και πρόσθεσαν ένα λιθαράκι στη προσωπική μου εξέλιξη. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τους συνοδοιπόρους συμφοιτητές μου στην κατεύθυνση της Διδακτικής Θεάτρου για τις όμορφες στιγμές και για το ταξίδι που κάναμε μαζί.

Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στις ομάδες αναφοράς, για την όλη συνεργασία, τη διαθεσιμότητα τους και την καθοριστική συμβολή τους, μέσω της συμμετοχής τους (για λόγους δεοντολογίας διατηρείται η ανωνυμία), που χωρίς την ευγενική τους προσφορά δεν θα ήταν δυνατόν να υλοποιηθούν οι παρεμβάσεις που παρουσιάζονται στην εργασία. Επιπροσθέτως, ευχαριστώ πολύ το Εικαστικό Επιμελητήριο Τεχνών Ελλάδας για τη ευγενική παραχώρηση του χώρου για την υλοποίηση της πρώτης εφαρμογής καθώς και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Καρυδίου και τον συντονιστή του Γεωπάρκου Σητείας για τη στήριξη ώστε να υλοποιηθεί η δεύτερη εφαρμογή.

Τέλος, θέλω να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, η οποία με στηρίζει πάντα και με κάθε τρόπο, σε όλα μου τα όνειρα.

## Περιεχόμενα

<b>Ευχαριστίες.....</b>	<b>2</b>
<b>Περίληψη .....</b>	<b>5</b>
<b>Abstract.....</b>	<b>6</b>
<b>Κεφάλαιο 1ο Η προώθηση της οικολογίας μέσω του Θεάτρου του Καταπιεσμένου .....</b>	<b>7</b>
1.1.Θέατρο του καταπιεσμένου .....	7
1.2.Οικολογικό θέατρο.....	14
1.2.1.Έννοια .....	14
1.2.2.Εφαρμογές και παραδείγματα.....	16
<b>Κεφάλαιο 2ο Η προώθηση της οικολογίας μέσα από το Εφαρμοσμένο θέατρο .....</b>	<b>26</b>
2.1.Εφαρμοσμένο θέατρο.....	26
2.2.Νομοθετικό θέατρο .....	28
2.2.1 Παράδειγμα νομοθετικού θεάτρου με θέμα: Περιβαλλοντικά δικαιώματα .....	30
2.3. Community Environmental Forum Theatre (CEFT).....	31
2.3.1. Ο συνδυασμός του Κοινοτικού Θεάτρου με το θέατρο φόρουμ .....	31
2.3.2.Εφαρμογές και παραδείγματα .....	35
<b>Κεφάλαιο 3ο Μελέτη περίπτωσης.....</b>	<b>40</b>
3.1 Μελέτη περίπτωσης: εξορυκτική δραστηριότητα στη Β/Α Χαλκιδική.....	40
3.2 Σύνδεση Εφαρμοσμένου Θεάτρου με την μελέτη περίπτωσης. ....	45
3.3 Νομοθετικό πλαίσιο «Καταπιεστή». ....	47
3.4 Θεατρικό ερέθισμα.....	52
3.4.1 Χένρικ Ίβσεν, ο πρωτοπόρος κι αναμορφωτής του αστικού κοινωνικού δράματος.....	52
3.4.2. Ο Εχθρός του λαού: έργο υποδειγματικής ιψενικής γραφής .....	53
3.5 «Ορυχείο Ίβσεν: Ένας εχθρός του Λαού συναντάει το λαό» θεατρική δράση σε σκηνοθεσία – σύλληψη Κορίνας Βασιλειάδου & Χάρη Πεχλιβανίδη.....	57
<b>Κεφαλαίο 4ο Από τη θεωρία στη πράξη: Σχεδιασμοί Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου .....</b>	<b>60</b>
4.1 Πρώτος σχεδιασμός- «Οι Σοφοί» .....	61
4.2 Δεύτερος σχεδιασμός- «Οι Φύλακες των Θαλασσών» .....	68
4.3 Τρίτος Σχεδιασμός- «Εκείνοι που κατέχουν τη γνώση και τη λογική» .....	74
4.4 Τέταρτος σχεδιασμός- «Στο Δενδρόσπιτο».....	80
<b>Κεφαλαίο 5ο Η έρευνα.....</b>	<b>85</b>

5.1 Πρώτη εφαρμογή .....	86
5.2 Δεύτερη εφαρμογή.....	90
5.3 Διερευνητικά εργαλεία.....	98
5.4 Συμπεράσματα.....	106
5.5 Πεδία μελλοντικής έρευνας.....	109
<b>Βιβλιογραφία.....</b>	<b>110</b>

## Περίληψη

Αυτό το δοκίμιο πραγματεύεται την έννοια, τον ρόλο και τη συμβολή του Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου σε σχέση με το Θέατρο του Καταπιεσμένου. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου αναφέρεται σε μια θεωρία που σχετίζεται με ένα πολιτικό, κοινωνικό, ακτιβιστικό και παιδαγωγικό θέατρο που αναπτύχθηκε από τον Augusto Boal επηρεασμένο από το λεγόμενο κίνημα κριτικής παιδείας ενηλίκων και της καταπίεσης, που αναφέρεται σε μια άδικη κοινωνική κατάσταση, όπου οι δυνατότητες διαλόγου είναι περιορισμένες με αποτέλεσμα να ενισχύεται ο μονόλογος του Καταπιεστή. Με αυτόν τον τρόπο ο καταπιεσμένος λαός αδυνατεί να διαπραγματευτεί και να διεκδικήσει αυτό που χρειάζεται και θέλει.

Το πρώτο κεφάλαιο εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο γεννήθηκε το Θέατρο του Καταπιεσμένου και τον αντίκτυπό του στην ευαισθητοποίηση των λαών όσον αφορά τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα. Το Οικολογικό Θέατρο είναι το θέατρο που προσπαθεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των ανθρώπων για το περιβάλλον. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου, χρησιμοποιεί τις τεχνικές του Εφαρμοσμένου, του Φόρουμ και του Νομοθετικού Θεάτρου για να συζητήσει οικολογικά θέματα στη σκηνή και να προωθήσει νομοθετικές πρωτοβουλίες. Συγκεκριμένα, στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ιστορικό και θεωρητικό υπόβαθρο του Εφαρμοσμένου Θεάτρου. Αρχικά, επιχειρείται να σκιαγραφηθούν οι μορφές του και κυρίως να γίνει κατανοητή η κοινωνική αποστολή του μέσα από διάφορες τεχνικές. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η μελέτη περίπτωσης που αφορά την μεταλλευτική δραστηριότητα στην ΒΑ Χαλκιδική, οι συγκρούσεις που αναπτύσσονται καθώς και το θεατρικό ερέθισμα που αξιοποιήθηκε για τη συγγραφή των σχεδιασμών που παρουσιάζονται στο 4<sup>ο</sup> Κεφάλαιο. Τέλος στο 5<sup>ο</sup> κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του πρώτου σχεδιασμού σε δυο ομάδες αναφοράς καθώς και τα συμπεράσματα που προέκυψαν μέσα από την χρήση διερευνητικών εργαλείων.

Λέξεις κλειδιά: Εφαρμοσμένο θέατρο, Μεταλλευτική Δραστηριότητα, Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις.

## Abstract

This essay discusses the sense, role and contribution of the applied environmental theater in relation with the theatre of the oppressed. The theater of the oppressed refers to a theory related to a political, social, activist and pedagogical theater developed by Augusto Boal in fluenced by theso-called adult critical literacy movement and the of oppression, referring to an unjust social situation, being guilty of power imbalance combined with prejudices and privileges of institutional power, the possibilities for dialogue are limited there by reinforcing the monologue of the oppressor. In this way the oppressed people are unable to negotiate and claim what they need and want.

The first chapter examines how the theatre of the oppressed has been born and its impact on the peoples' awareness as far as social and environmental problems concerns. The ecological theatre is the theatre that tries to cause the interest of people for the environment. The theatre of the oppressed uses the techniques of the applied, forum and legislative theatre to discuss ecological issues on stage and promote legislative initiatives. Specifically, the second chapter presents the historical and theoretical background of Applied Theatre. Initially, an attempt is made to outline its forms and above all to understand its social mission through various techniques. In the third chapter, the case study regarding the mining activity in NE Halkidiki is analyzed, the conflicts that develop as well as the theatrical stimulus that was utilized for the writing of the designs presented in the 4th Chapter. Finally, the 5th chapter presents the results from the application of the first design in two reference groups as well as the conclusions obtained through the use of investigative tools.

**Keywords:** Applied Theatre, Mining Activity, Environmental Impacts

# Κεφάλαιο 1ο Η προώθηση της οικολογίας μέσω του Θεάτρου του Καταπιεσμένου

## 1.1 Θέατρο του καταπιεσμένου

Η κοινωνία, ο άνθρωπος δεν υπάρχει, παρά μόνο στο περιβάλλον. Η ανθρώπινη κοινωνία και το περιβάλλον είναι αλληλένδετα. Ωστόσο η καπιταλιστική παραγωγή αντιμετωπίζει την κοινωνία και το περιβάλλον ως αντικείμενα στη διαδικασία της παραγωγής. Ο Καρλ Μαρξ, στον 1ο τόμο του «Κεφαλαίου», αναφέρει: «*Η κεφαλαιοκρατική παραγωγή αναπτύσσει μόνο την τεχνική και το συνδυασμό του κοινωνικού προτύπου παραγωγής, υποσκάπτοντας ταυτόχρονα τις πηγές απ' όπου αναβλύζει κάθε πλούτος: τη γη και τον εργάτη*».<sup>1</sup> Στον καπιταλισμό λοιπόν, που τα μέσα παραγωγής είναι πολύ αναπτυγμένα ο άνθρωπος απέναντι στη φύση ως «κατακτητής» καταλήγει να επιφέρει καταστροφικές συνέπειες στη φύση και τελικά στην κοινωνία.<sup>2</sup> Όσο μοναδικό κίνητρο θα είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, τόσο δυσκολότερα θα μπαίνουν φραγμοί στην καταστροφή του περιβάλλοντος.

Μέθοδοι που βασίζονται στις τέχνες έχουν προταθεί για την ευαισθητοποίηση πάνω σε ζητήματα οικολογικής συνείδησης και την αύξηση της συμμετοχής των τοπικών πληθυσμών για περιβαλλοντικά θέματα, ωστόσο λίγα έχουν γραφτεί για τις δυνατότητες των μεθόδων που βασίζονται στις παραστατικές τέχνες ως προς τη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων με έμφαση στις αξίες και τις τοπικές διαφορές ισχύος.<sup>3</sup> Οι παραστατικές τέχνες, όπως το Εφαρμοσμένο Θέατρο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες καθώς μπορούν να δημιουργήσουν χώρους για προβληματισμό σχετικά με το πώς βιώνονται οι διαφορές δύναμης στην καθημερινή ζωή των συμμετεχόντων.<sup>4</sup>

---

<sup>1</sup>Καρλ Μαρξ: «*Το Κεφάλαιο*», τ. 1, εκδ. «Σύγχρονη Εποχή», σ. 523

<sup>2</sup>Αντώνης Ραλλάτος, «*Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον*», ΚΟΠΕΜ, Τεύχος 2, Αθήνα, 2014

<sup>3</sup> Οι τοπικές διαφορές συχνά υποκρύπτουν διαφορές στις κοινωνικές στάσεις, στον τρόπο ζωής, στις διατροφικές προτιμήσεις και στην επικοινωνία. Κατά τον Nicholas Skykman κάθε πολιτισμένη ζωή στηρίζεται στην ισχύ. Η «ισχύς» είναι η ικανότητα να στραφεί η ατομική ή ανθρώπινη συλλογικότητα σε κάποιο επιθυμητό πρότυπο με την πειθώ, την αγορά, την ανταλλαγή ή τον καταναγκασμό.

<sup>4</sup> Hernandez, S.-O., Ortega, J., Jurado, A., Novo, P., Holmes, G., Borch, A., & Walsh, A. (November). *Can theatre be used in environmental governance? The view of environmental*

Περαιτέρω, το θέατρο γενικότερα, εμπίπτει στο ευρύτερο φάσμα των πρακτικών που ονομάζονται παραστατικές, οι οποίες περιλαμβάνουν δραστηριότητες της καθημερινής ζωής (όπως μαγείρεμα, συναναστροφή, ντύσιμο) παραστατικές τέχνες, αθλήματα και άλλες μορφές λαϊκής διασκέδασης.<sup>5</sup> Αυτές οι πρακτικές μοιράζονται το κοινό χαρακτηριστικό της παρουσίας «αποκατεστημένων συμπεριφορών» που αποκτούν μια νέα σημασία μέσα στην επιτελεστική εμπειρία του υποκειμένου.<sup>6</sup>

Το θέατρο του καταπιεσμένου (theatre of the oppressed) αναφέρεται σε μια θεωρία σχετική με ένα πολιτικό, κοινωνικό, ακτιβιστικό και παιδαγωγικό θέατρο που αναπτύχθηκε από τον Αύγουστο Μποάλ (Augusto Boal) επηρεασμένο από το λεγόμενο κίνημα του κριτικού γραμματισμού ενηλίκων και της καταπίεσης που αναφέρεται σε μια άδικη κοινωνική κατάσταση, στα πλαίσια της οποίας ένεκα ανισορροπίας ισχύος σε συνδυασμό με προκαταλήψεις και προνόμια θεσμικής εξουσίας, οι δυνατότητες για διάλογο περιορίζονται ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο το μονόλογο του καταπιεστή. Με αυτό τον τρόπο τα καταπιεσμένα άτομα δεν είναι σε θέση να διαπραγματευθούν και να διεκδικήσουν αυτά που έχουν ανάγκη και επιθυμούν.<sup>7</sup>

Το θέατρο του καταπιεσμένου σχετίζεται με την αφύπνιση της κριτικής συνειδητοποίησης που με τη σειρά της παραπέμπει σε μια στάση που δε μπορεί να σταθμισθεί από το πρόσωπο που αμφιβάλλει γιατί το τελευταίο, όντας θύμα μιας άδικης μεταχείρισης ίσως προτιμά να μην αντιμετωπίζει τον εαυτό του ως θύμα. Παρόλα αυτά μέσω μιας κριτικής συνειδητοποίησης οι άνθρωποι δεν οδηγούνται σε καταστροφικό φανατισμό αλλά τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν υπεύθυνα και αυτοί ως άτομα στην ιστορική διαδικασία. Αφυπνιζόμενοι στα πλαίσια της κριτικής

---

*professionals in Mexico*, Environmental Science & Policy, November 2023, σ. 120-121, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901123002083> [12/5/24]

<sup>5</sup>Passeto. R. & Innocenti Malini, G. *Promoting environmental justice in contaminated areas by combining environmental public health and community theatre practices*, Elsevier, Futures, Volume 142, September 2022, <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.1030112020> [11/2/24].

<sup>6</sup> Passeto. R. & Innocenti Malini G., *ό.π.* σελ. 4

<sup>7</sup>Ζώνιου Χ., «Γλωσσάρι για το θέατρο του καταπιεσμένου», Περιοδικό Εκπαίδευση & Θέατρο, Τεύχος 4, Αθήνα 2003, <https://theatroedu.gr/Portals/38/main/images/stories/files/Magazine/T4/T4%20Zoniou.pdf> [12/5/23]



συνειδητοποίησης εκφράζουν στη συνέχεια κοινωνική δυσαρέσκεια γιατί η τελευταία αποτελεί πραγματικό συστατικό σε μια καταπιεστική κατάσταση. Οι άνθρωποι αν και δεν το παραδέχονται ανοιχτά αισθάνονται ένα φόβο προς την ελευθερία τον οποίο συχνά και υποσυνείδητα καμουφλάρουν προβάλλοντας ωστόσο τους εαυτούς τους ως υπέρμαχους της ελευθερίας με το να διατείνονται δημόσια ότι την περιφρουρούν, περιβάλλοντας τις όποιες αμφιβολίες τους με ένα νηφάλιο ύφος. Αυτή όμως η στάση συνίσταται σε μια σύγκυση ανάμεσα στην ελευθερία και τη διατήρηση του κατεστημένου. Αν στην πορεία το τελευταίο ελεγχθεί από την κριτική συνειδητοποίηση, τότε δίνεται η εντύπωση ότι απειλείται η προστασία της ελευθερίας. Στο σημείο αυτό γίνεται λόγος για την «αγωγή του καταπιεσμένου» που συνδέεται με το ζήτημα του *εξανθρωπισμού* που αντιπαραβάλλεται στον *απανθρωπισμό* γεννώντας στον άνθρωπο το ερώτημα κατά πόσο ο εξανθρωπισμός είναι δυνητικά βιώσιμος. Από ιστορικής πλευράς και υπό αντικειμενικές συνθήκες, ο *εξανθρωπισμός* και ο *απανθρωπισμός* αποτελούν δυνατότητες που έχει ο άνθρωπος ως ατελής ον, κάτι επί του οποίου έχει συνείδηση. Παρατηρείται ωστόσο ότι, αν και οι δυο αυτές καταστάσεις ενυπάρχουν σημαντικότερη για τον άνθρωπο είναι η εξανθρώπιση η οποία όμως κατά κάποιο περίεργο τρόπο αναδεικνύεται μέσα από την άρνηση καταρχήν αυτής. Πράγματι, η αδικία, η εκμετάλλευση και η βία των δυναστών διεγείρει τη δίψα των καταπιεζομένων προς τη διεκδίκηση της ελευθερίας και της δικαιοσύνης οδηγώντας τους σε αγώνες προκειμένου να ανακτήσουν τον ανθρωπισμό τους. Η *απανθρώπιση* που αναφέρεται σε εκείνους που την έχασαν ή την έχουν αφαιρέσει αποτελεί διαστρέβλωση του προορισμού του ανθρώπου που συνίσταται στο να γίνει αυτός άρτιος. Η διαστρέβλωση ή αλλιώς διαστροφή αυτή αν και συντελείται διαχρονικά στα πλαίσια της ιστορίας, δε συνδέεται με τον προορισμό του ανθρώπου ιστορικά, κάτι το οποίο άλλωστε αν γινόταν δεκτό θα οδηγούσε σε κυνισμό και απελπισία και θα καθιστούσε άνευ νοήματος τους αγώνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Περαιτέρω, η ανάγκη για αγώνες προκύπτει από την αδικία εντός της κοινωνίας. Η *απανθρώπιση* θεωρείται μια διαστροφή που αντιμάχεται τη βελτίωση του ανθρώπου με αυτόν να πρέπει να αγωνισθεί για την ανάκτηση της εξανθρώπισης χωρίς όμως να μπαίνει στη θέση του θύτη – καταπιεστή. Υπό αυτό το πρίσμα οι καταπιεσμένοι καλούνται να λυτρώσουν εκτός από τους εαυτούς τους και τους δυνάστες τους με τη δύναμη που τους δίνει η ίδια η

αδυναμία των καταπιεσμένων. Στην πορεία αυτή όμως, γίνονται συνήθως σε ένα πρώτο στάδιο και οι ίδιοι θύτες.<sup>8</sup>

Κατά το στάδιο που προηγείται της αφύπνισης, οι καταπιεσμένοι διστάζουν να αντιδράσουν απέναντι στο κατεστημένο και να προχωρήσουν προς την ελευθερία – είναι όμως ανάγκη να αποβάλουν αυτή τη νοοτροπία προκειμένου να παλέψουν για το επιθυμητό αποτέλεσμα, γιατί η ελευθερία προϋποθέτει αγώνα που όμως θα γίνει με κριτικό πνεύμα που σημαίνει ότι πρέπει πρωτίστως να διερευνώνται οι αιτίες που προκαλούν την καταπίεση ώστε να δημιουργηθεί μια νέα κατάσταση που θα οδηγήσει με τη σειρά της στον ανθρωπισμό γιατί αν αυτός που αγωνίζεται για την ελευθερία γίνει ο ίδιος δυνάστης δε μπορεί να ηγείται του αγώνα. Άρα, εδώ γεννάται το ζήτημα της αγωγής του καταπιεζομένου που συνίσταται στο να αναλογισθεί ο καταπιεσμένος το πρόβλημά του και να αναζητήσει τα αίτια του αναπλάθοντας ξανά και ξανά την αγωγή του κατά τη διάρκεια της πάλης του.<sup>9</sup>

Συνεπώς ένα σημαντικό ζητούμενο είναι ο τρόπος συμμετοχής των καταπιεσμένων στην ανάπτυξη της αγωγής τους. Αυτό επιτυγχάνεται με τη συνειδητοποίηση ότι (στα πλαίσια του ότι αποτελούν ένα είδος στρατού των δυναστών) και οι δυνάστες τους και οι ίδιοι αποτελούν εκδηλώσεις της απανθρώπισης. Υποστηρίζεται πως ο αγώνας για την ανάκτηση της ελευθερίας ξεκινά με τη συνειδητοποίηση ότι για την ανεύρεση της ανθρωπιάς δεν είναι θεμιτή η προσφυγή σε μεθόδους όπως η προπαγάνδα, η διοίκηση ή η χειραγώγηση, αλλά μια ανθρωπιστική παιδεία που εκφράζει τη συνείδηση των ίδιων των καταπιεσμένων. Η ανθρωπιστική παιδεία είναι προσανατολισμένη στην αποφυγή μιας τραπεζικής αντίληψης της εκπαίδευσης που ελαχιστοποιεί ή εκμηδενίζει τη δημιουργική εκπαίδευση των μαθητών αφού, έχει ως επίκεντρο την εξουσία και την αυθεντία του δασκάλου. Από αυτή την άποψη, ο Φρέιρε επαναφέρει, με την άποψή του - για την άρση της αντίφασης μεταξύ δασκάλου και μαθητή – τη γνωστή *μαρξιστική οπτική* όπως αυτή αποτυπώνεται στις θέσεις του Μαρξ για τον Φόϋερμαχ «η υλιστική διδασκαλία πως οι άνθρωποι είναι προϊόντα των συνθηκών και της διαπαιδαγώγησης και ότι επομένως οι άνθρωποι που έχουν αλλάξει είναι προϊόντα άλλων συνθηκών και αλλαγμένης διαπαιδαγώγησης ξεχνάει ότι τις συνθήκες τις αλλάζουν ακριβώς οι άνθρωποι κι ο ίδιος ο παιδαγωγός. Η σύμπτωση της αλλαγής των συνθηκών με την αλλαγή της

---

<sup>8</sup>Φρέιρε Πάολο, «Η αγωγή του καταπιεζομένου» (μετ. Γιάννης Κρητικός), Ράππα, Αθήνα 1977, σ. 39-77

<sup>9</sup> Φρέιρε Πάολο, *ό.π.*, σ. 39-77

ανθρώπινης δράσης μπορεί να θεωρηθεί και να κατανοηθεί ως ανατρεπτική πράξη».<sup>10</sup> Επομένως, είναι αναγκαία μια εκπαίδευση που προβληματίζει και αναδεικνύει τη συνείδηση και την καλλιέργεια της κριτικής επέμβασης.<sup>11</sup>

Στα πλαίσια της επιδιωκόμενης ανθρωπιστικής αγωγής σημαντικός είναι και ο ρόλος του διαλόγου που βασίζεται τόσο στη σκέψη όσο και στη δράση εκείνων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η επαναστατική διαδικασία στα πλαίσια αναζήτησης της ελευθερίας πρέπει να καλέσει ανοιχτά όσους το επιθυμούν να συμμετάσχουν σε μια ανοικοδόμηση της κοινωνίας που οδηγεί σε μια πολιτιστική επανάσταση ως συνέχεια της διαλογικής πολιτιστικής δράσης και η οποία θα πρέπει να προηγείται πριν «ανέβει» η επανάσταση στην εξουσία. Η πολιτιστική επανάσταση στα πλαίσια της αναπλαστικής της δράσης λαμβάνει υπόψιν της την ανασυγκρότηση της κοινωνίας (εν γένει συμπεριλαμβανομένης κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας) και αποτελεί την ανώτερη προσπάθεια για μια κριτική συνειδητοποίηση. Η νέα κοινωνία για να διαφοροποιηθεί από την παλαιότερη, έχει ανάγκη περισσότερους τρόπους και πρέπει να υπάρχει συνδυασμός της τεχνικής – επιστημονικής παιδείας με την ανθρωπιστική ώστε να προάγει διαρκώς την απελευθέρωση και την εξανθρώπιση. Για την προώθηση αυτής της ανάπτυξης ο ερευνητής πρέπει να αποδέχεται την ύπαρξη και τη δυνατότητα αναγνωσιμότητας της αντικειμενικής πραγματικότητας. Η διαλογική πολιτιστική δράση δεν αποσκοπεί στην περιθωριοποίηση της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στη σταθερότητα και την αλλαγή αλλά την υπέρβαση ανταγωνιστικών αντιφάσεων της κοινωνικής δομής απελευθερώνοντας έτσι τους ανθρώπους. Πρόκειται εν κατακλείδι για μια πολιτιστική σύνθεση στην οποία δεν υπάρχουν θεατές, αλλά αντικείμενο της δράσης είναι η αλλαγή της πραγματικότητας για την απελευθέρωση των ανθρώπων. Κατά το Φρέιρε η μόρφωση αποτελεί όπλο για μια γενική αλλαγή στα πλαίσια της οποίας η παιδεία οδηγεί τους ανθρώπους σε μια μεγαλύτερη αντίληψη, ερμηνεία κρίση και διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους. Έτσι ο άνθρωπος θα συναλλάσσεται δημιουργικά με την πραγματικότητα.<sup>12</sup>

---

<sup>10</sup> Ένγκελς, Φ, «Ο Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ και το τέλος της κλασικής Γερμανικής Φιλοσοφίας», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2011, σ. 65-66.

<sup>11</sup> Φρέιρε, «Η αγωγή του Καταπιεσμένου», σ. 39-77

<sup>12</sup> Φρέιρε, ό.π, σ. 39-77

Μέσω του θεάτρου μας δίνεται η δυνατότητα να αντιληφθούμε καλύτερα την πραγματικότητα που μας περιβάλλει. Αυτό είναι εφικτό μέσω του δυναμικού καθρέπτη που μας προσφέρουν οι άλλοι γύρω με το βλέμμα τους. Το θέατρο δίνει τη δυνατότητα στην προσωπικότητα του καθενός να ανακαλύψει και να εξωτερικέψει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τα οποία κρύβει, έχοντάς τα θέσει σε καταστολή. Έτσι κάποιος ο οποίος δίνει την εντύπωση κάποιου λιγομίλητου και ντροπαλού μπορεί να αποδειχθεί εύγλωτος και θρασύς και ενώ φαίνεται να διακατέχεται από φόβο μπορεί στην πορεία να φανεί γενναίος. Ένας άνθρωπος που δεν έχει εκδηλώσει βίαη και βασανιστική συμπεριφορά και δε θα την επιθυμούσε, μπορεί επί σκηνής να ανακαλύψει μια τέτοια σαδιστική ευχαρίστηση κατανοώντας τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί αυτή. Το θέατρο χαρακτηρίζεται από πρακτική και συγκεκριμένα στοιχεία γιατί μαθαίνεις πράττοντας και ως εκ τούτου δεν αναφέρεται σε θεωρητική διάλεξη καθέδρας. Είναι μια δραστηριότητα που μπορεί να την κάνουν όλοι οι άνθρωποι γιατί αποτελεί έναν τρόπο έμφυτης έκφρασης σε αυτούς και όχι προνόμιο μόνο των λίγων. Αυτό που αρκεί είναι ο παραμερισμός του τοίχου που διαχωρίζει την πλατεία από τη σκηνή. Για το λόγο αυτό μπορεί να είναι και εργαλείο για συλλογική κοινωνική απελευθέρωση. Ο υλιστής - μαρξιστής Μπέρτολ Μπρεχτ υποστήριξε πως «ο σκοπός του θεάτρου είναι να ξυπνήσει στον θεατή την επιθυμία να καταλάβει την κοινωνία στην οποία ζει και να μεθοδέψει το μεράκι του να πάρει μέρος στην αλλαγή αυτήν». Πράγματι, φαίνεται πως προσφέρει ένα χώρο πρόβας αφού σε αυτό μπορούν να εφαρμοσθούν πρακτικά οι στρατηγικές εκείνες που μπορούν να οδηγήσουν στην αποτίναξη της καταπίεσης και της αδικίας καθώς και οι δυνατότητες που κρύβει κάποιος μέσα του και τις οποίες δεν είχε διανοηθεί ότι κατέχει. Έτσι, καταργείται η λεγόμενη *κουλτούρα της σιωπής*.<sup>13</sup>

Τα ανωτέρω, αποτελούν ορισμένα αξιώματα του λεγόμενου *Θεάτρου του Καταπιεσμένου (Θ.Τ.Κ.)*. Η έννοια αυτού δεν είναι δυνατό να κατανοηθεί και να εξηγηθεί θεωρητικά. Ο λόγος είναι ότι αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή αυτής της τέχνης αφού δεν πηγάζει από θεωρητικά σχήματα, αλλά χειροπιαστές και συγκεκριμένες ανθρώπινες ανάγκες. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται σε μια θεατρική μέθοδο που

---

<sup>13</sup>Ζώνιου Χ., «Γλωσσάρι για το θέατρο του καταπιεσμένου», Περιοδικό Εκπαίδευση & Θέατρο, Τεύχος 4, Αθήνα 2003, <https://theatroedu.gr/Portals/38/main/images/stories/files/Magazine/T4/T4%20Zoniou.pdf> [12/5/23]

εμφανίστηκε στη Βραζιλία τη δεκαετία του 1960. Εμπνευστής ήταν ο βραζιλιάνος σκηνοθέτης Augusto Boal. Ουσιαστικά αποτελούσε μια αντίδραση απέναντι στα καταπιεστικά καθεστώτα. Έτσι, εξαπλώθηκε γρήγορα στη Βραζιλία (φαβέλλες, παραγκουπόλεις, χωριά ακτημόνων) αλλά και την υπόλοιπη λατινική Αμερική. Στην Ευρώπη έκανε την εμφάνιση του τη δεκαετία του 1970 όταν ο Boal έφθασε σε αυτή ως πολιτικός πρόσφυγας.<sup>14</sup>

Χαρακτηριστικό του Θεάτρου του Καταπιεσμένου είναι ότι στο επίκεντρο της θεατρικής πράξης είναι ο ίδιος ο θεατής ο οποίος και αναλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο ώστε να καταστεί πρωταγωνιστής και στην πραγματική ζωή. Κύριο αξίωμα είναι ότι το θέατρο είναι εξίσου προσιτό με τη γλώσσα και επομένως μπορούν όλοι να συμμετέχουν σε αυτό, εφόσον διδαχθούν τη μέθοδο. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου επηρεάστηκε από την *Αγωγή του Καταπιεσμένου* του Paulo Freire. Κατά συνέπεια και εδώ ο θεατής δεν πρέπει να είναι παθητικός. Για το λόγο αυτό ο Boal θέλησε να στρέψει το μονόλογο που γίνεται πάνω στη σκηνή προς το ακροατήριο που παρακολουθεί και τις σχέσεις εξουσίας που επιβάλλονται από το θέατρο υπό την παραδοσιακή του μορφή. Το τελευταίο βασίζεται στην αλήθεια του ατόμου που κατέχει την αλήθεια και τη διηγείται και την ακρόαση εκείνου που το παρακολουθεί. Την απλή μετάδοση μηνυμάτων θέλησε να τη μετατρέψει σε μια διαλογική συζήτηση ανάμεσα στους θεατές και τους ηθοποιούς προκαλώντας μια αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Για το λόγο αυτό πειραματίστηκε και πάνω σε παλαιότερες και νέες μορφές του θεάτρου του πολιτικού και αυτού της αλληλεπίδρασης. Ιδιαίτερες μορφές του θεάτρου που τον επηρέασαν είναι το θέατρο της καταγγελίας στη Γερμανία κατά το Μεσοπόλεμο (agit-prop), το ψυχόδραμα του Moreno, οι πειραματισμοί των σουρεαλιστών και των ντανταϊστών, το διαλεκτικό – επικό θέατρο του Μπρεχτ καθώς και κάποιες προσπάθειες υπέρβασης του παραδοσιακού θεάτρου κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 από ορισμένες ομάδες (π.χ. The Living Theatre).

Σήμερα, το Θέατρο του Καταπιεσμένου είναι πλέον διαδεδομένο στην Ευρώπη και είναι ιδιαίτερα δημοφιλές στους κύκλους των ακτιβιστών, σε θεατρικές ομάδες και εκπαιδευτικούς που μέσω αυτού έχουν τη δυνατότητα να στηλιτεύουν τις καταπιεστικές σχέσεις ή δομές και να ενημερώνουν το κοινό σχετικά με υπόγειες και άγνωστες μεθόδους χειραγώγησης. Το Θ.τ.Κ. αποτελεί και

---

<sup>14</sup> Ζώνιου Χ., ό.π

μια μέθοδο κοινωνιολογικής έρευνας συμβάλλοντας και στην ενδυνάμωση των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων ενώ μέσω αυτής παρέχεται και διδασκαλία πάνω σε διάφορα διδακτικά αντικείμενα αλλά και ψυχαγωγία.<sup>15</sup>

Έτσι περαιτέρω, αποτελείται από τις εξής παραστατικές μορφές: το *Θέατρο Φόρουμ*, το «θέατρο εικόνα», το «αόρατο θέατρο», «ο μπάτσος στο κεφάλι», «το ουράνιο τόξο των επιθυμιών» και το «νομοθετικό θέατρο». Πλέον είναι διαδεδομένο παγκοσμίως όχι μόνο ως ένα θεωρητικό σχήμα αλλά και μια πρακτική που την αξιοποιούν καθημερινά διάφοροι επαγγελματίες όπως οι εκπαιδευτικοί, οι ηθοποιοί καθώς και οι ακτιβιστές. Έτσι εμπλουτίζεται συνέχεια με την παρουσία νέων μορφών του όπως αυτή του «*θεάτρου εφημερίδα*». Αλλά και οι ήδη υπάρχουσες μορφές του αναμειγνυόμενες και εμπλουτιζόμενες με άλλες από το παραδοσιακό και πειραματικό θέατρο, μεταβάλλονται και εξελίσσονται ανάλογα με τις υφιστάμενες ανάγκες.

Συμπερασματικά, πρέπει να επισημανθεί ότι η κύρια εκπαιδευτική αξία του Θ.τ.Κ. έγκειται στο ότι καταργεί την εξουσία και την αυθεντία του εκπαιδευτικού, του σκηνοθέτη και του ηθοποιού και την αντικαθιστά με το διάλογο, την άμεση δημοκρατική διαδικασία, την ψυχαγωγία – διασκέδαση, την αρμονική ανάπτυξη σώματος και πνεύματος και την ενεργητική – συμμετοχική μάθηση. Η παιδαγωγική μέθοδος που προτείνεται από το Θ.τ.Κ. δεν επιβάλλει ιδέες ούτε κρίνει. Ακούει προσφέροντας ερεθίσματα, προκειμένου το άτομο να αφυπνισθεί προσωπικά – πνευματικά και να χειραφετηθεί.<sup>16</sup>

## 1.2 Οικολογικό θέατρο

### 1.2.1 Έννοια

Το *οικολογικό θέατρο* μπορεί να εκληφθεί ως εργαλείο για την ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση του κοινού σε θέματα περιβάλλοντος ώστε να αποκτήσει περιβαλλοντική συνείδηση. Ο καθένας από τους όρους που σχετίζονται με αυτό το είδος θεάτρου μπορεί να έχει να κάνει με:

- ✚ τη δημιουργία θεατρικών έργων που επιδιώκουν την επιμόρφωση επί οικολογικών θεμάτων προάγοντας την οικολογία,

---

<sup>15</sup> Ζώνιου Χ., ό.π

<sup>16</sup> Ζώνιου Χ., ό.π

- ✚ τη χρήση βιώσιμων και οικολογικών πρακτικών και την αξιοποίησή τους κατά τη δημιουργία μιας παράστασης,
- ✚ τη δημιουργία οικολογικών δραμάτων.

Τα τελευταία εστιάζουν στη σχέση ανάμεσα στον ανθρώπινο και μη κόσμο αλλά και προβληματισμούς και ανησυχίες αναφορικά με περιβαλλοντικά ζητήματα προκειμένου να αφυπνίσουν τη συνείδηση των ανθρώπων πάνω σε αυτά. Για το λόγο αυτό τα έργα είναι δομημένα με τέτοιο τρόπο ώστε η οικολογική ταυτότητα του θεατή να έχει αφυπνισθεί κατά την αποχώρηση αυτού από το θέατρο. Αν και σαν θεατρικό είδος είναι σχετικά άγνωστο, στην Αμερική έχει εμφανισθεί τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Γενικότερα μπορεί να λεχθεί ότι στο εξωτερικό έχει εκδηλωθεί ένα ολοένα και αυξανόμενο ενδιαφέρον γύρω από το θέατρο σε συνδυασμό με την οικολογία. Για το λόγο αυτό αυξανόμενος είναι και ο αριθμός συνεδρίων, φεστιβάλ, αλλά και ίδρυση σχολών και ιδρυμάτων με αυτό το αντικείμενο.<sup>17</sup>

Η *οικοκριτική* μπορεί να βοηθήσει στην ανακάλυψη νέων γραμμών αφήγησης για περιβαλλοντικά ζητήματα, ενώ οι πιο ζωντανές ιστορίες που σχετίζονται με τη φύση είναι δυνατές όταν κάποιος είναι φυσικά παρών εκεί. Οι οικοθεατρικές παραστάσεις γίνονται κυρίως σε εξωτερικούς χώρους και ως εκ τούτου, χρησιμοποιούν όσο το δυνατόν λιγότερες κλασσικές λύσεις σκηνογραφίας. Για παράδειγμα, η παράσταση *Māturīte* λαμβάνει χώρα σε αστικό περιβάλλον χωρίς πρόσθετες λύσεις σκηνογραφίας, μειώνοντας έτσι την κατανάλωση πόρων που θα απαιτούνταν εάν η παράσταση λάμβανε χώρα σε αίθουσα κλασσικού θεάτρου επί σκηνής. Κατά την *Balcare*, το *οικοθέατρο* συνίσταται σε μια *θεατρική παράσταση που αναπαριστά και αμφισβητεί την αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπινων και μη οντοτήτων, τη φύση στο πλαίσιο των περιβαλλοντικών*

---

<sup>17</sup> Ανδρικοπούλου Ε., «*Το αυτοσχέδιο οικολογικό θέατρο ως εκπαιδευτικό εργαλείο ευαισθητοποίησης της περιβαλλοντικής συνείδησης μαθητών δημοτικού*», Διδακτορική Διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2020, σ. 57-69, <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/47371?locale=el> [15/3/23]

προκλήσεων, αναζητώντας εναλλακτικούς τρόπους συνύπαρξης λαμβάνοντας υπόψη και τις πτυχές βιωσιμότητας της αποδοτικότητας της ίδιας της παράστασης.<sup>18</sup>

Διακρίσεις του είναι τα:

- ✚ Πράσινο Θέατρο ( Green Theatre )
- ✚ Βιώσιμο Θέατρο( Sustainable Theatre )
- ✚ Περιβαλλοντικό Θέατρο (Environmental Theatre )
- ✚ Θέατρο για το Περιβάλλον ( Theatre of Environment )
- ✚ Ανακυκλώσιμο Θέατρο ( Recycled Theatre ).<sup>19</sup>

### 1.2.2.Εφαρμογές και παραδείγματα

#### 1) *To Emos Festival*

Το Emos Festival αποτελεί μια κοινοπραξία απαρτιζόμενη από καλλιτέχνες εκπαιδευτές και ερευνητές που θεωρούν ότι το θέατρο και οι τέχνες πρέπει να λαμβάνουν θέση απέναντι στην περιβαλλοντική κρίση. Το festival περιλαμβάνει διαγωνιστικό και επιστημονικό μέρος. Στο διαγωνιστικό λαμβάνουν μέρος καινούρια θεατρικά έργα και παραστάσεις των οποίων στόχος είναι να αφυπνίσουν το ενδιαφέρον του κοινού παγκοσμίως για το περιβάλλον. Το επιστημονικό μέρος περιλαμβάνει την προώθηση του διαλόγου για τη διασύνδεση του πολιτισμού και του θεάματος με το περιβάλλον. Όσοι διακρίνονται στο φεστιβάλ έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν περαιτέρω τα έργα τους σε κεντρικές σκηνές ενώ δημοσιεύονται και πρακτικά του φεστιβάλ καθώς και αυτόνομα βιβλία με σκοπό την προώθηση της επιστήμης στο συγκεκριμένο τομέα. Το πρώτο τέτοιου είδους φεστιβάλ πραγματοποιήθηκε το φθινόπωρο του 2004 σε πανεπιστημιακό χώρο με τη συμμετοχή 147 νέων οικολογικών έργων από την Αμερική και τον Καναδά.<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup>Balcare K., *Ecotheatre, changing perspective from who we are towards where we are*, σ. 58-59, [https://www.researchgate.net/publication/366660564\\_Ecotheatre\\_Changing\\_Perspective\\_From\\_WHO\\_WE\\_AR\\_E\\_Towards\\_WHERE\\_WE\\_ARE](https://www.researchgate.net/publication/366660564_Ecotheatre_Changing_Perspective_From_WHO_WE_AR_E_Towards_WHERE_WE_ARE), [9/5/24]

<sup>19</sup>Ανδρικοπούλου Ε., *ό.π.*, σ.57-69

<sup>20</sup>Ανδρικοπούλου Ε., *ό.π.*, σ.57-69



## 2) Οικολογικό Θέατρο και Θέατρο του Καταπιεσμένου

Με βάση τα ανωτέρω το Οικολογικό Θέατρο και το Θέατρο του Καταπιεσμένου αναδύθηκαν μέσα από την ανάγκη να αναληφθεί δράση για την αποτροπή του συνεχούς αφανισμού που προέρχεται από την υποβάθμιση του γενικού περιβάλλοντος του κόσμου. Οι ειδικοί και επιστήμονες σε διάφορους τομείς προσπαθούν να βρουν λύσεις για την αντιμετώπιση της ρύπανσης. Παρ' όλες όμως τις προσπάθειες η στάθμη της θάλασσας εξακολουθεί να αυξάνεται και η ρύπανση δεν είναι ελεγχόμενη. Η Ινδία σύμφωνα με στατιστική του 2021 παρουσιάζει κακή κατάσταση και είναι η τρίτη παγκοσμίως χώρα στο βαθμό ρύπανσης. Σύμφωνα με την έκθεση Numbeo, ο δείκτης ρύπανσης στη χώρα ανήλθε στο 76,9 κατατάσσοντάς την 23<sup>η</sup> παγκοσμίως στο μέσον του 2015 οπότε και διεξήχθη η σχετική μελέτη. Όμως οι άνθρωποι δεν είναι ακόμα επαρκώς ευαισθητοποιημένοι όσον αφορά τη ρύπανση περιβάλλοντος και την υγεία τους. Για το λόγο αυτό γίνονται προσπάθειες λήψης μέτρων για την αντιμετώπιση του φαινομένου ενώ διεξήχθη έρευνα στο κοινό σχετικά με την αντίληψή του και το επίπεδο συνειδητοποίησης όσον αφορά τα αίτια, τα αποτελέσματα, την προφύλαξη και λύσεις σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα. Στην έρευνα εντός των πόλεων (που εμφανίζουν και τα μεγαλύτερα ποσοστά ρύπανσης) το 90% των ανθρώπων είχαν ακούσει για τη ρύπανση αλλά οι γνώσεις τους σχετικά με τα αίτια και τις συνέπειες ήταν ανεπαρκείς όπως αναφέρει και ο Perappadan<sup>21</sup>. Η αιτία αυτού του φαινομένου σχετίζεται εν πολλοίς με το φτωχό βιοτικό επίπεδο και τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού που δυσχεραίνουν την όποια προσπάθεια ευαισθητοποίησης. Έτσι η όποια ενημέρωση αρκείται σε ορισμένα σεμινάρια με το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών να παραμένουν αδαείς. Συνεπώς για τη λύση του προβλήματος της ρύπανσης είναι επιτακτική ανάγκη να συμμετέχουν πιο ενεργά οι άνθρωποι. Το θέατρο φόρουμ (forum), (ως οροφή του θεάτρου του καταπιεσμένου) διαθέτει πολλά οφέλη (όπως αναφέρεται στους Poppeet. al. 2018) όσον αφορά την ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον

---

<sup>21</sup>Bhattacharya N., *Environmental awareness through forum theatre, a case study*, (July 2021), σ. 2, [https://www.researchgate.net/publication/353346050\\_Environmental\\_awareness\\_through\\_Forum\\_Theatre\\_A\\_case\\_study](https://www.researchgate.net/publication/353346050_Environmental_awareness_through_Forum_Theatre_A_case_study) [9/5/23]

γιατί διαθέτει την ικανότητα να ενεργοποιεί τους θεατές προς συμμετοχή αντί να παραμένουν παθητικοί ακροατές.<sup>22</sup>

Οι αθέμιτες περιβαλλοντικές αποφάσεις οδηγούν μεταξύ άλλων στην υποβάθμιση της φύσης συχνά σε αγροτικές κοινωνίες του παγκόσμιου νότου. Οι δυσκολίες που αναφύονται όσον αφορά τη λήψη δίκαιων αποφάσεων έχουν να κάνουν εν πολλοίς με την έλλειψη εκπροσώπησης των τοπικών πληθυσμών και τη συμμετοχής τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων όπως σχολιάζεται και από τους Agarwal και Edwards.<sup>23</sup> Η έλλειψη εκπροσώπησης στην περιβαλλοντική διακυβέρνηση αποτελεί μια συνεχή πρόκληση σε αυτές τις κοινότητες και αντανακλά τις διαφορές εξουσίας στα πλαίσια των οποίων αποκλείονται άτομα με βάση κοινωνικά κριτήρια όπως η εθνικότητα, η οικονομική κατάσταση, η εκπαίδευση, η θρησκεία και το φύλο. Η πολυπλοκότητα της σχέσης που έχουν οι άνθρωποι με τη φύση διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβάνονται, σχετίζονται με αυτή, ζουν εντός αυτής και αλληλεπιδρούν δίνοντας νόημα σε αυτή. Διάφοροι κλάδοι έχουν ερμηνεύσει διαφορετικά τις αξίες για τη φύση αλλά μια κυρίαρχη ερμηνεία όσον αφορά τη διαχείριση του περιβάλλοντος προέρχεται από τα νεοκλασικά οικονομικά.

Όπως αναφέρεται στους Schulz, Martin-Ortega και Borchì<sup>24</sup> μέσω αυτής της προσέγγισης, οι αξίες προς τη φύση πλαισιώνονται (αναφορικά με τις αλλαγές ευημερίας), μετρήσιμες σε νομισματικές μονάδες αλλά η λεγόμενη οικολογική οικονομία το αμφισβητεί εισάγοντας μια πλουραλιστική έννοια των αξιών. Οι άνθρωποι με το να αλληλεπιδρούν και να βιώνουν τη φύση με διαφορετικούς τρόπους συντείνουν σε μια ευρύτερη θεώρηση της ποικιλίας των αξιών της φύσης. Εντούτοις συχνά κατά τη χάραξη πολιτικής δίνεται προτεραιότητα σε ένα περιορισμένο αριθμό αξιών σχετικά με αυτή όσον αφορά τη λήψη

---

<sup>22</sup>Bhattacharya N., *ό.π.*, σ. 2

<sup>23</sup> Hernandez, S.-O., Ortega, J., Jurado, A., Novo, P., Holmes, G., Borchì, A., & Walsh, A., *Can theatre be used in environmental governance? The view of environmental professionals in Mexico Environmental Science & Policy* ( November 2023 ) σ. 120-121, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901123002083> [12/5/24]

<sup>24</sup> Hernandez, S.-O., Ortega, J., Jurado, A., Novo, P., Holmes, G., Borchì, A., & Walsh, A., *ό.π.*, σ. 120

αποφάσεων με αποτέλεσμα συχνά να παραμελούνται οι τοπικές αξίες. Αυτό με τη σειρά του έχει συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον ποικιλοτρόπως. Για παράδειγμα μια πολιτική που εστιάζει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας μπορεί να μη λαμβάνει υπόψην της θέματα που έχουν να κάνουν με τη διαβίωση της τοπικής κοινωνίας με αποτέλεσμα οι προτεινόμενες λύσεις να μην είναι βιώσιμες μακροπρόθεσμα.

Η έννοια του forum theater παρουσιάστηκε από τον Boal αλλά εργασίες για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση είχαν πραγματοποιηθεί χρόνια νωρίτερα. Το Κοινοτικό Περιβαλλοντικό πρόγραμμα *forum theatre (Community Environmental Forum Theatre)* που εγκαινιάστηκε το 2002 ασχολήθηκε με περιβαλλοντικά θέματα και θέματα υγείας προτάσσοντας τη χρήση του θεάτρου στο δρόμο για την ευαισθητοποίηση των βιοτεχνών αναφορικά με τη μόλυνση από υδράργυρο λόγω της εξόρυξης χρυσού στη Ζιμπάμπουε. Στους Kasturi και Vardhan (2013) περιγράφονται σύγχρονες πρωτοβουλίες με τις οποίες επιχειρείται η αντιμετώπιση κοινωνικών θεμάτων μέσω του θεάτρου στην Ινδία.<sup>25</sup> Προσφάτως η Greenpeace India διοργάνωσε μια σύντομη μέθοδο για την ευαισθητοποίηση του όχλου στο Δελχί το Φεβρουάριο του 2020. Όμοια δράση έχει πραγματοποιηθεί στο θέατρο forum της Καλκούτας αλλά δίχως να έχει αναληφθεί πρωτοβουλία ευαισθητοποίησης για περιβαλλοντικά θέματα. Ωστόσο, με αφορμή ένα τέτοιο σενάριο πραγματοποιήθηκε μια μηνιαία εκστρατεία ευαισθητοποίησης για τη ρύπανση του περιβάλλοντος από τον Γκόρια Σουτσάρχα.<sup>26</sup>

Στα πλαίσια μιας δημιουργικής ερευνητικής συνεργασίας το 2022 αναπτύχθηκαν τα μοντέλα του Boal για το θέατρο του καταπιεσμένου και του φόρουμ προς τη δημιουργία κοινοτικού διαλόγου και ανάληψη δράσης σχετικά με μια οικολογική κρίση στην περιοχή Chiquitanía της Βολιβίας. Πρόκειται για μια εξαιρετικά ευαίσθητη στην ανθρωπογενή δράση περιοχή στην οποία υπάρχει ένα από τα μεγαλύτερα ξηρά δάση στον κόσμο, ιδιαίτερα ευάλωτο στις πυρκαγιές. Ως απάντηση σε αυτή τη διαρκή κρίση, στο έργο συμμετείχαν κοινότητες μεταναστών, ιθαγενών και campesino<sup>27</sup>, οι οποίοι και μοιράστηκαν τα

---

<sup>25</sup> Bhattacharya N., *Environmental awareness through forum theatre, a case study*, (July 2021), σ. 2, [https://www.researchgate.net/publication/353346050\\_Environmental\\_awareness\\_through\\_Forum\\_Theatre\\_A\\_case\\_study](https://www.researchgate.net/publication/353346050_Environmental_awareness_through_Forum_Theatre_A_case_study) [9/5/23]

<sup>26</sup> Bhattacharya N., *ό.π.*, σ. 2

<sup>27</sup> Ισπανική λέξη που αναφέρεται κυρίως για να περιγράψει αγρότες που ζουν από τα προϊόντα που παράγουν.

βιώματά τους (και ορισμένες φορές αντικρουόμενες εμπειρίες τους) αναφορικά με τις πυρκαγιές. Χρησιμοποιήθηκαν ασκήσεις και τεχνικές για να παρουσιασθούν αφηγήσεις και ενσωματώθηκαν μαρτυρίες οι οποίες αναπτύχθηκαν από συμμετέχοντες σε μια σειρά από σύντομες θεατρικές παραστάσεις στα πλαίσια του θεάτρου φόρουμ στην περιοχή. Εκτιμάται ότι το θέατρο του καταπιεσμένου του Boal δίνει τη δυνατότητα σε ερευνητές και καλλιτέχνες να εργασθούν με δυναμικούς τρόπους με την αξιοποίηση αφηγήσεων και σωμάτων ενώ περαιτέρω το θέατρο φόρουμ παρουσιάζει μια ευρεία γκάμα στα πλαίσια της οποίας οι τοπικές κοινότητες μπορούν εκτός από το να διοργανώσουν κάποιο διάλογο, να εξερευνήσουν, να φανταστούν και να κάνουν πρόβες για δράση συλλογικά.<sup>28</sup>

Οι δυνατότητες που προσφέρονται μέσω του θεάτρου του καταπιεσμένου δίνουν και μια ευρύτερη ώθηση στην περιβαλλοντική εκπαίδευση αφού οι έννοιες της βιωσιμότητας και της αειφορίας κατέχουν κεντρική θέση σε αυτή. Ζητούμενο πλέον είναι μια βιώσιμη ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό όμως οι ερευνητές διακρίνουν δυο είδη βιωσιμότητας, την ασθενή και την ισχυρή. Η ασθενής βιωσιμότητα αναφέρεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ενυπάρχει διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων που είναι υπεύθυνες για την περιβαλλοντική υποβάθμιση και δεν αμφισβητούν τους τρόπους με τους οποίους ελέγχεται η παραγωγή. Επιπλέον οι σχέσεις αυτές θεωρούν ότι οι δυνάμεις παραγωγής μπορούν να συμβάλλουν στη δημιουργία μιας βιώσιμης κοινωνίας. Η ισχυρή βιωσιμότητα στον αντίποδα, αμφισβητεί την ανεξέλεγκτη λειτουργία της αγοράς και αναζητά την αλλαγή του τρόπου παραγωγής ασκώντας κριτική στην ιδέα ότι η βιωσιμότητα και η οικονομική ανάπτυξη μπορούν να διευθετηθούν εύκολα. Η συζήτηση γύρω από την ασθενή και ισχυρή βιωσιμότητα έχει επιπτώσεις και στην περιβαλλοντική εκπαίδευση όταν η τελευταία κρίνει ότι θα πρέπει να ασχοληθεί με αυτές τις δυο περιπτώσεις. Δοθέντος ότι δεν είναι αρκετό να επιδιώκεται απλά μια δυνατή περιβαλλοντική εκπαίδευση (επειδή δεν υπάρχει ξεκάθαρος τρόπος και στρατηγική) οι προσπάθειες στρέφονται προς μια «μετασχηματιστική»

---

<sup>28</sup>Cole A., Lorenza F., Hirzel M., Johnston C. & Miramonti A., *On burning ground Theatre of the oppressed and ecological crisis in Bolivia*, Cultural Geographies in Practice 2023, σ. 1-2

βιωσιμότητα και αντίστοιχα «μετασχηματιστική» εκπαίδευση. Σκοπός αυτών είναι να αναλογισθούμε πώς θα μπορούσαμε να μεταβάλλουμε τις συνθήκες που έχουν οδηγήσει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Η *ικανότητα δράσης* είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Όμως συχνά τα άτομα δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις παγκόσμιες τοπικές οικονομικές και κοινωνικές δομές, τα αποτελέσματα των κοινωνικών δράσεων καθώς και να τα αμφισβητήσουν και να τα υπερνικήσουν νιώθοντας στο τέλος απογοήτευση, δυσφορία και αδυναμία. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου καλείται να αντιμετωπίσει το πρόβλημα αυτόπροσφέροντας μια αυτοδυναμωτική – μαθησιακή τεχνική<sup>29</sup>.

### 3) Το αυτοσχέδιο οικολογικό θέατρο

Το οικολογικό θέατρο εντάσσεται στις εναλλακτικές μορφές περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αφού η γνώση μόνο δεν αρκεί για να παρακινηθεί κάποιος να αλλάξει τη συμπεριφορά του. Η αλλαγή του τρόπου σκέψης με τη χρήση ανανεωμένων τρόπων μάθησης προκειμένου να εκτιμήσουμε πώς το μέλλον προκύπτει με πολλούς τρόπους μέσα από το παρόν και το παρελθόν είναι απαραίτητη. Το θέατρο βοηθά τους ανθρώπους κάνοντας χρήση καλλιτεχνικών προσεγγίσεων, προκειμένου αυτοί να συνδεθούν με την πολιτιστική τους κληρονομιά και να αναπτύξουν ένα όραμα για την αειφόρο διαβίωση.

Τα θεατρικά έργα βοηθούν στην κατανόηση εξειδικευμένων επιστημονικών όρων - μεθόδων και τεχνικών που μπορεί να συμβάλλουν στην επίλυση διαφόρων ζητημάτων που σχετίζονται με το περιβάλλον ενώ παροτρύνουν και τους μαθητές σε δράση. Όπως επισημαίνουν και οι Curtisetal. (2013), όσοι έχουν αξιοποιήσει τις τέχνες στα πλαίσια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, έχουν διαπιστώσει ότι μέσω αυτών είναι δυνατό οι μαθητές να ενδιαφερθούν περισσότερο για το περιβάλλον και την κρίση που διέρχεται αυτό, συνδέοντάς το με πολιτισμικές συνέπειες. Μέσω του θεάτρου προάγεται η έκφραση των παιδιών και η εμπλοκή

---

<sup>29</sup>Αραμπαζίδου Φ., «Χρησιμοποιώντας το θέατρο των Καταπιεσμένων του Augusto Boal στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Μεταπτυχιακή Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 2011, σ. 15-18  
<https://ikee.lib.auth.gr/record/129777/files/GRI-2012-9154.pdf> [2/4/23]

τους προσωπικά σε οικολογικές ανησυχίες οι οποίες με τη σειρά τους προάγουν την κριτική και τον πλουραλισμό της.<sup>30</sup>

Με βάση τα ανωτέρω έχουν αυξηθεί οι παραστάσεις (φερ' ειπείν στην Ευρώπη) μέσω των οποίων εκδηλώνονται τάσεις επιστροφής στην επαρχία και την αγροτική ζωή και εκείνους τους τρόπους ζωής που ενώ βασιζόμενοι στην τοπική παράδοση χαρακτηρίζονταν από συλλογικότητα τώρα κινδυνεύουν να εξαφανισθούν. Επίσης εκείνες τις μορφές έκφρασης που ενυπήρχαν στις κοινότητες ή κάποιες μειονότητες πολιτισμών (και οι οποίες πρέπει να ανασυρθούν από τη μνήμη) και τα απομεινάρια αυτών που έχουν επιζήσει. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται ότι πίσω από τέτοιου είδους διάφορες αναδρομές ενυπάρχει επίσης ενός είδους αντιπαράθεση ανάμεσα σε περιφερειακές και τοπικές πολιτισμικές ομάδες και τη θεατρική κουλτούρα που φέρει διεθνή χαρακτηριστικά αλλά και την παγκοσμιοποίηση την οποία διέρχεται ταυτόχρονα η επικοινωνία των πολιτισμών.

Αυτό το οποίο κρίνεται περισσότερο αναγκαίο προς ενασχόληση όσον αφορά τις εκάστοτε αναπτυσσόμενες θεατρικές πρωτοβουλίες (και οι οποίες ενδιαφέρονται για την αναβίωση της λαϊκής παράδοσης, ή αντλούν έμπνευση από τις πρακτικές φυλών, εθνοτήτων, κοινοτήτων κλπ., οικειοποιούμενες έθιμα και ομαδικές συμπεριφορές αυτών, είναι η θεατρική δραστηριοποίηση των ατόμων με έμφαση στα ανθρωπολογικά και όχι τα εθνογραφικά ή λαογραφικά στοιχεία (τα τελευταία φέρουν λειτουργικά και αισθητικά χαρακτηριστικά). Αυτό σημαίνει ότι η θεατρική ομάδα δεν εντάσσει εθνογραφικά ή λαογραφικά στοιχεία στην παρουσίασή της για να εμπλουτίσει απλά το λόγο και την εικόνα της αλλά τα αξιοποιεί ως ενεργό πεδίο εντός του οποίου οι ίδιοι οι ηθοποιοί παρουσιάζονται να ζουν και να δημιουργούν επειδή επιθυμούν να δραστηριοποιούνται εντός ενός τέτοιου εθνογραφικού και λαογραφικού περιβάλλοντος. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το έργο μιας θεατρικής ομάδας σε ένα χωριό στην Πολωνία, η οποία χρησιμοποιεί το

---

<sup>30</sup>Κουτρούμπα Κ., & Ανδρικοπούλου Ε., «Οι θεατρικές τεχνικές ως μέσο ενίσχυσης της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης μαθητών», Αυτοαξιολόγηση εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 2024, σ. 90-91 <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/paidagogiki/article/view/9834/9814>, [18/8/24]

κατά καθοδήγηση του σκηνοθέτη τοπωνύμιο αυτού ως όνομα. Αντικείμενο εργασίας της είναι μνήμες από τη χασιδική παράδοση που σχετίζονται με την ορθόδοξη κοινότητα της Ανατολικής Πολωνίας καθώς και παραδόσεις Τσιγγάνων και Γεωργιανών. Η ομάδα αξιοποιεί τα λαογραφικά και θρησκευτικά δεδομένα δημιουργικά παρουσιάζοντας ένα πεδίο στο οποίο οι ηθοποιοί επιθυμούν να ζουν και να δημιουργούν. Ειδικότερα, τα μέλη της ομάδας προερχόμενα από διάφορες χώρες με διαφορετικές θρησκείες και πολιτισμικά περιβάλλοντα συνεργάζονται με ντόπιους που εξακολουθούν να διατηρούν τα πατροπαράδοτα έθιμα και συνήθειες του πολιτισμού τους. Με αυτό τον τρόπο εντάσσουν τον εαυτό τους στην εκεί πραγματικότητα προσανατολιζόμενοι στην κουλτούρα και την ενέργεια της, αναπαράγοντας με το δικό τους αυθόρμητο τρόπο παγανιστικές γιορτές, πολυφωνικά άσματα, θρήνους και ψαλμοδίες. Όπως άλλωστε αναφέρεται πρόκειται για ένα θέατρο- όπως αποκαλείται - του οίκου. Δηλαδή οικολογικό, υπό την έννοια του οίκου τον οποίο αναβιώνει, κατά κάποιο τρόπο και ο οποίος φιλοξενεί πολιτισμούς, διακρίνεται από πλουραλισμό και δεκτικότητα, δεν είναι εναντίον του ξένου, προσφέρει άρτο και οίνο και μια ταυτότητα σε αυτούς που το έχουν ανάγκη, ενθαρρύνοντας την επιστροφή σε ένα απλό και ταπεινό τρόπο ζωής. Η θεατρική ομάδα αναζητά την αρχέγονη έκφραση όπως επιβιώνει στην περιοχή μέσω της προφορικής παράδοσης. Ωστόσο αν και αναζητά ότι έχει απομείνει από την παράδοση, δεν ενθαρρύνει τον εθνικισμό αφού οι συντελεστές της προέρχονται ως ελέγχθη από άλλες χώρες (Νορβηγία, Σουηδία, Ουκρανία, Πολωνία) και επιθυμούν την ενσωμάτωση τους σε μια κοινότητα η οποία αξιοποιεί όσα έχουν λησμονηθεί.<sup>31</sup>

Μια άλλη περίπτωση οικολογικού θεάτρου είναι αυτή της αγγλικής ομάδας Τεάτρ ντε Κομπλισιτέ που δραστηριοποιήθηκε τη δεκαετία του 1990 παρουσιάζοντας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες την παράσταση «Οι τρεις ζωές της Λούσι Καμπρόλ». Επρόκειτο για μια θεατρική παράσταση στα πλαίσια της οποίας οι ηθοποιοί εργάζονταν με το σώμα, με αντικείμενα και εργαλεία από το αγροτικό περιβάλλον με τρόπο που εκτρεπόμενοι από τον αρχικό τους σκοπό κατέληγαν στην κατασκευή ενός ιδιότυπου κώδικα με οπτικά και χειρονομιακά χαρακτηριστικά. Με αφετηρία την παρουσίαση μιας παντομίμας,

---

<sup>31</sup>Βαροπούλου Ε., «Ποιά είναι τα νέα οικολογικά θέατρα» (2008), <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/poia-einai-ta-nea-oikologika-theatra/>, [31/8/24]

με την έκφραση μέσω του σώματος και την μεταμόρφωση αντικειμένων (με όμοιο όπως με το κουκλοθέατρο τρόπο) μπορεί να διακρίνει κάποιος μια έτερη, με ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά. Οι ηθοποιοί λειτουργώντας χειρωνακτικά ως γλύπτες και χειριστές αντικειμένων προσέδιδαν στον εαυτό τους και στα πράγματα καινούριες μορφές συνεχώς. Ενώ παρουσιαζόταν η υλικότητα των πραγμάτων και διείσδυε στον ειδικότερο ρόλο τους, ελάμβανε χώρα η επιστροφή στο αρχέτυπο και το πρωταρχικό ανατρέχοντας σε διαδικασίες προγενέστερης εποχής στα πλαίσια της οποίας τα πράγματα στο αγροτικό περιβάλλον μη όντας ιδιαίτερα εξειδικευμένα, μπορούσαν να μεταποιηθούν με τα χέρια, ώστε να ικανοποιήσουν άλλες ανάγκες.<sup>32</sup>

Στο αυτοσχέδιο οικολογικό θέατρο δεν υπάρχει σενάριο και οι ηθοποιοί αξιοποιούν, ερεθίσματα, πληροφορίες, ιστορίες, φράσεις, συναισθήματα και γεγονότα της καθημερινότητας προκειμένου να δημιουργήσουν μια νέα δράση. Έχοντας μπει στη διαδικασία να παίξουν, στη συνέχεια αυθόρμητα φτιάχνουν τους διαλόγους και την ιστορία. Δεν επίκειται επομένως επανάληψη αφού η παράσταση συνδημιουργείται μέσω του αυτοσχεδιασμού.<sup>33</sup>

Άλλο παράδειγμα αποτελεί ένας θίασος χορευτικού θεάτρου του 1998 της Γερμανίδας χορογράφου Σάσα Βαλτς. Επρόκειτο για το θέαμα «*Να Ζέμλιε*» («*Πάνω στη γη*») στο Βερολίνο. Βασιζόταν σε μια συνεργασία ανάμεσα στους χορευτές με ρώσους ηθοποιούς και χορευτές που προέρχονταν από τη δραματική σχολή Ανατόλι Βασίλιεφ της Μόσχας (τάξη εκφραστικής κίνησης). Οι εργασίες έλαβαν χώρα στο εξοχικό όπου ο Αντόν Τσέχωφ είχε γράψει το «*Βυσσινόκηπο*» και είχαν γίνει και οι πρόβες του «*Γλάρου*». Το εξοχικό περιβαλλόταν από ένα τοπίο με δάσος, λιβάδια και ποτάμι. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, οι καλλιτέχνες εξερεύνησαν το ρωσικό παρελθόν σχετικά με την αγροτική ζωή, τα τραγούδια, τη λύπη, την αρρώστια και το θάνατο στη φύση. Επρόκειτο για μια επιστροφή στον παρελθοντικό τρόπο ζωής με σκληρό και μελαγχολικό τρόπο με τα σώματα των ηθοποιών να

---

<sup>32</sup> Βαροπούλου Ε., ό.π.

<sup>33</sup> Ανδρικοπούλου Ε., «*Το αυτοσχέδιο οικολογικό θέατρο ως εκπαιδευτικό εργαλείο ευαισθητοποίησης της περιβαλλοντικής συνείδησης μαθητών δημοτικού*», Διδακτορική Διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2020, σ. 57-69



φέρουν εμφανώς τα βίαια σημάδια της άλλοτε καθημερινότητας. Και εδώ ήταν αναγκαία, για την αναδρομή στο χωριό να υπάρξει συγκρότηση μιας ομάδας που βίωνε από κοινού τις εμπειρίες των ανθρώπων και του τόπου, ζώντας στο παλιό εξοχικό. Αυτό διευκόλυνε την ανάσυρση των αναμνήσεων και την ενεργοποίηση της συλλογικής συνείδησης. Τα θεάματα και οι καλλιτεχνικές κοινότητες αναφέρονταν σε ξεχασμένες κοινότητες της επαρχίας. Εγκαθιστάμενες στο κατάλληλο περιβάλλον και επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον τους στο έργο τους, οι άνθρωποι του θεάτρου και του χορού οραματίζονταν και δοκίμαζαν αξιοποιώντας το αρχαϊκό, που προσελκύει το ενδιαφέρον. Επισημαίνεται ότι για να αξιοποιηθεί η τοπική λαογραφία πρέπει να θεμελιώνεται μια σχέση ζωντανή στα πλαίσια της οποίας πρέπει να λαμβάνουν χώρα συνεχόμενες και ποικίλες ανταλλαγές ανάμεσα στους καλλιτέχνες από ανθρωπολογικής σκοπιάς και διάφορα σύνολα λαϊκής μουσικής, συγκροτήματα και μικρές ομάδες ανθρώπων θεμελιωμένες πάνω σε κοινές εμπειρίες και βιώματα. Στην περίπτωση του εσθονικού «Φον Κραλ Theater» επτά ηλικιωμένες γυναίκες, φορώντας φολκλορική εμφάνιση, καλούνται με τη γνήσια φωνή τους στα πλαίσια της προφορικής παράδοσής τους (που είναι πλούσια σε τραγούδια της Βαλτικής) να παρουσιάσουν ένα ξεκάθαρο λαϊκό πολιτισμό επί σκηνής. Ανάλογη περίπτωση αποτελεί και μια βιετναμέζικη χορευτική ομάδα με την ονομασία «Εα Σόλα» η οποία καλούσε γυναίκες από τους ορυζώνες του Βιετνάμ και μανάδες με τις φωτογραφίες των νεκρών παιδιών τους στο χέρι, να συνυπάρξουν με χορευτές σε ένα κομμάτι για τη φύση, τις τελετές και τα έθιμα του βιετναμέζικου χωριού.<sup>34</sup>

Οι παραστάσεις που έχουν να κάνουν με προγενέστερες κοινότητες και τη ζωή της υπαίθρου δύνανται να περιλαμβάνουν, χορωδίες, πολυφωνικά τραγούδια και χορευτικά. Τα τελευταία ως μέσο έκφρασης της κοινότητας είχαν παραμερισθεί σταδιακά από το αστικό θέατρο κατά τη διάρκεια του 18<sup>ου</sup> και 19<sup>ου</sup> αιώνα για το λόγο ότι υπερίσχυε τότε το άτομο και η μονάδα έναντι των άλλων, κατέχοντας κυριαρχικό ρόλο. Μέσω του εξατομικευμένου και μοναχικού θανάτου του, το άτομο ουσιαστικά υπαγόρευε και ένα θεατρικό θάνατο της κοινότητας, που είχε λάβει τη μορφή χορευτικού. Τα τελευταία χρόνια με την ιδέα των

---

<sup>34</sup>Βαροπούλου Ε., «Ποιά είναι τα νέα οικολογικά θέατρα» (2008), <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/poia-einai-ta-nea-oikologika-theatra/> [31/8/24]

κοινοτήτων να έχει ενισχυθεί δημόσια, ο χορός ως έκφραση χαρακτηρίζεται από πλουραλισμό. Από την πλευρά της κάθε ομάδας αναδεικνύεται μια κοινή εμπειρία.<sup>35</sup>

Συνεπεία των ανωτέρω, το *οικολογικό θέατρο εν γένει*, προσφέροντας βιωματικούς τρόπους εκπαίδευσης, συμβάλλει στην αφύπνιση της κριτικής συνειδητοποίησης την οποία επιδιώκει το *Θέατρο του Καταπιεσμένου* με αντικείμενο - εν προκειμένω - το περιβάλλον.

## Κεφάλαιο 2<sup>ο</sup> Η προώθηση της οικολογίας μέσα από το Εφαρμοσμένο θέατρο

### 2.1 Εφαρμοσμένο θέατρο

Οι όροι *Εφαρμοσμένο Δράμα* και *Εφαρμοσμένο Θέατρο* άρχισαν να εμφανίζονται τη δεκαετία του 1990 ως αποτέλεσμα μιας αμφισβήτησης ως προς τον όρο «*Θέατρο της Κοινότητας*» γιατί θεωρήθηκε ότι ο όρος «κοινότητα» δε μπορούσε να προσδιορισθεί εύκολα στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας σήμερα. Το Εφαρμοσμένο Θέατρο όπως και το Εφαρμοσμένο Δράμα περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών και προγραμμάτων. Σύμφωνα με τη Nicholson, που υποστηρίζει θεωρητικά και πρακτικά τέτοιου είδους πρωτοβουλίες, η αξιοποίηση των νέων αυτών μορφών στο χώρο της δραματικής τέχνης είναι σημαντική γιατί μέσω αυτών δεν επιχειρείται η έκφραση πολιτικών τάσεων, κοινωνικών δεσμεύσεων ή εκπαιδευτικών προθέσεων όπως αντίστοιχα συμβαίνει σε άλλες περιπτώσεις θεατρικών μορφών που ενέχουν πολιτικό προσανατολισμό και αναπτύχθηκαν επίσης εντός του 20<sup>ου</sup> αι. Το Εφαρμοσμένο Θέατρο σχετίζεται με θεατρικές δραστηριότητες που ξεφεύγουν από τα παραδοσιακά πρότυπα θεάτρου και αποσκοπούν στο να ωφελήσουν τα άτομα και την κοινωνία. Για το λόγο εξάλλου αυτό σε αυτό περιλαμβάνονται εντελώς διαφορετικές πρακτικές μεταξύ τους όπως το θέατρο και το δράμα στην εκπαίδευση, την εκπαίδευση της υγείας, της ανάπτυξης στις φυλακές, της κοινότητας, της ανάμνησης και της κληρονομιάς. Επομένως, οι όροι Εφαρμοσμένο Θέατρο και Δράμα, όντας πιο πρόσφατοι, αποδίδουν κάποιες προσεγγίσεις χαρακτηριζόμενες από παρεμβατικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα και

---

<sup>35</sup>Βαροπούλου Ε., *ό.π.*

βασίζονται σε μια ευρύτερη πολιτιστική παράδοση και μπορεί να είναι δεκτικές σε κάθε είδους εφαρμογή.

Το Εφαρμοσμένο Θέατρο δεν υποδηλώνει κάποια χρήση πέρα από τη θεατρική. Ωστόσο μια παρατήρηση επί αυτού είναι ότι με αυτό τον τρόπο εκδηλώνεται εμμέσως μια υπεκφυγή, υπό την έννοια ότι η προσήλωση στην αμιγώς θεατρική χρήση τού μπορεί να προέρχεται από μια απροθυμία και αδυναμία αναφορικά με την εκδήλωση των πραγματικών προθέσεων του προς την κοινότητα στην οποία απευθύνεται. Με αυτό τον τρόπο λειτουργεί ως άλλος «δούρειος ίππος» με σκοπό να περάσει κάποιες ιδέες ή πρότυπα συμπεριφοράς μέσα στην κοινότητα. Αυτή η άποψη ενισχύεται μέσω διαφόρων παραδειγμάτων, όπως η εφαρμογή *Etnisk Radgivningcenter Noor*.<sup>36</sup>

Ωστόσο, το Εφαρμοσμένο Θέατρο, παρουσιάζοντας εφαρμοστικά και μεθοδολογικά χαρακτηριστικά ενισχύει την κοινωνική τάση των θεατρικών παραστατικών τεχνών και - περισσότερο σε σχέση με τα άλλα είδη - επιτυγχάνει την προώθηση των διαστάσεων των ικανοτήτων των κοινοτήτων. Σε αυτό τον τύπο θεατρικότητας, η δραστηριότητες ξεκινούν από το θεατρικό εργαστήριο όπου με τη χρήση παιχνιδιών, τεχνικών θεάτρου προάγονται οι σχέσεις εντός της ομάδας των συμμετεχόντων. Όσον αφορά την προώθηση της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης και δη στην περίπτωση κοινοτήτων που διαβιούν σε μολυσμένες τοποθεσίες, αξιώνει τρεις θεμελιώδεις αλλαγές:

- ✚ Η πρώτη αναφέρεται στη μετάβαση από το συγκεντρωτισμό και την περιθωριοποίηση στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη χρήση της περιοχής τους.
- ✚ Η δεύτερη στην υιοθέτηση μιας ενεργητικής στάσης (συμμετοχικής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων) αντί παθητικής.

---

<sup>36</sup>Βασιλειάδου Κ., «Το Θέατρο της Κοινότητας το Θέατρο για την Ανάπτυξη και το Εφαρμοσμένο Δράμα μέσα από τα παραδείγματα του Teatro Povero (Ιταλία), της Adugna Community Dance Theatre (Αιθιοπία)», Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Απρίλιος 2012, σ. 46-53 <https://ikee.lib.auth.gr/record/129777/files/GRI-2012-9154.pdf> [4/4/24]

- ✚ Η τρίτη στη διαφοροποίηση της ταυτότητάς των κοινοτήτων, από μια που είναι συνυφασμένη στενά με τη μόλυνση, σε μια μελλοντικά καθαρή.<sup>37</sup>

## 2.2. Νομοθετικό θέατρο

Το Νομοθετικό Θέατρο όντας μια παραλλαγή και μετεξέλιξη του Θεάτρου Forum έχει ως στόχο να μετατρέψει τις επιθυμίες των πολιτών σε νόμους (εξ ου και ο χαρακτηρισμός νομοθετικό) προκειμένου να επιφέρει αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο. Έτσι μετά την ολοκλήρωση μιας παράστασης Θεάτρου Forum παρουσιάζονται μέσω ειδικών, κάποιες προτάσεις που αφορούν νομοσχέδια και θεσμικές αλλαγές οι οποίες τίθενται προς έγκριση στους θεατές – ηθοποιούς. Στη συνέχεια αυτοί θα μεριμνήσουν να τις προωθήσουν στην τοπική αυτοδιοίκηση.<sup>38</sup>

Συχνά ακολουθεί την ίδια δομή με το Forum Theatre, αλλά στοχεύει στο να εξάγει ιδέες από το κοινό, προκειμένου να συνταχθούν προτάσεις νόμου ή αλλαγές σε νόμο (σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο). Αυτή η διαδικασία είναι προτιμότερο να οργανώνεται σε συνεργασία με τα θεσμικά όργανα που είναι αρμόδια για την περαιτέρω προώθηση των προτεινόμενων σχεδίων (δήμος, τοπικά συμβούλια, σχολεία, κοινοβούλια κ.λπ.). Οι ομάδες διοργάνωσης παρακολουθούν τις εργασίες υπεράσπισης και διασφαλίζουν ότι οι προτάσεις φθάνουν στους αρμόδιους φορείς και λαμβάνονται υπόψη.<sup>39</sup>

---

<sup>37</sup>Passeto. R. & Innocenti Malini, G. *Promoting environmental justice in contaminated areas by combining environmental public health and community theatre practices*, Elsevier, Futures, Volume 142, September 2022 <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.103011> [Ανάκτηση 11/2/24].

<sup>38</sup>Ζώνιου Χ., «Γλωσσάρι για το θέατρο του Καταπιεσμένου», Περιοδικό Εκπαίδευση & Θέατρο, Τεύχος 16, Αθήνα 2015, [https://www.academia.edu/47231442/%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9\\_%CF%84%CE%BF%CF%85\\_%CE%98%CE%B5%CE%AC%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85\\_%CF%84%CE%BF%CF%85\\_%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85](https://www.academia.edu/47231442/%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%98%CE%B5%CE%AC%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85) [12/5/23]

<sup>39</sup>Tudorache A - L., *Using theatre to make politics Legislative theatre manual*, A.R.T Fusion Association 2021, σ.21-24 [https://www.saltoyouth.net/downloads/toolbox\\_tool\\_downloadfile2597/Legislative%20Theatre\\_Manual\\_compressed.pdf](https://www.saltoyouth.net/downloads/toolbox_tool_downloadfile2597/Legislative%20Theatre_Manual_compressed.pdf) [18/5/24]

Μια περίπτωση Νομοθετικού Θεάτρου αποτελεί η δράση στο Garia Crossing στην Καλκούτα της Ινδίας, την Παγκόσμια ημέρα για τον Περιβάλλον με αφορμή τη μόλυνση των υδάτων, όπου το κοινό στο οποίο έγινε η δράση Forum Theatre, αποτελούνταν από πολίτες και σύμβουλους της Δημοτικής Αρχής της πόλης.<sup>40</sup> Το Νομοθετικό Θέατρο μπορεί να συμβάλει στην αμεσότερη λήψη νομοθετικών μέτρων σε περιπτώσεις όπου οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν δε λαμβάνονται υπόψιν επαρκώς. Μια τέτοια ακόμη περίπτωση, αποτελεί η εξόρυξη χρυσού με υδράργυρο στην Γκάνα όπου αν και αρχικά φαίνεται ότι μπορεί να έχει θετικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις ελλοχεύουν σοβαροί κίνδυνοι σχετικά με τις συνέπειες στο περιβάλλον. Όμως στη Γκάνα οι μελέτες γύρω από περιβαλλοντικά θέματα είναι πενιχρές. Η ανάγκη αναφορικά με μια ρύθμιση σχετικά με την εξόρυξη του χρυσού έχει καθυστερήσει πολύ να αντιμετωπισθεί. Ένα νομικό καθεστώς για ορυχεία για κάθε μεγέθους, που οδηγεί σε μετατροπή του τομέα της βιοτεχνικής εξόρυξης σε νόμιμο και ρυθμίζει ανάλογα τη βιομηχανία, θα συνέβαλε στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον.

41

Στο Νομοθετικό Θέατρο, οι κοινότητες, οι συνήγοροι και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής συνεργάζονται σε μια δημιουργική διαδικασία για να εντοπίσουν, αναπτύξουν και δημιουργήσουν υποστήριξη για μια νέα νομοθεσία. Μέσω διαδραστικών θεατρικών παραστάσεων, τα μέλη της κοινότητας παρουσιάζουν λύσεις σε καταστάσεις καταπίεσης και στη συνέχεια συνεργάζονται με αξιωματούχους για να τις μετατρέψουν σε νέους νόμους ή αλλαγές στους υπάρχοντες. Έτσι λοιπόν, με αφορμή τις τοπικές εκλογές του 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο και στις υποστηρικτικές ενέργειες της πολιτικής καμπανιάς του Augusto Boal, εν μέσω αυτής της ευτυχής συγκυρίας γεννήθηκε η ιδέα για το Νομοθετικό Θέατρο, που έχει χρησιμοποιηθεί σε

---

<sup>40</sup> Bhattacharya N., *Environmental awareness through forum theatre, a case study*, (July 2021), σ. 2-3, βλ. [https://www.researchgate.net/publication/353346050\\_Environmental\\_awareness\\_through\\_Forum\\_Theatre\\_A\\_case\\_study](https://www.researchgate.net/publication/353346050_Environmental_awareness_through_Forum_Theatre_A_case_study) [9/5/23]

<sup>41</sup> Donkor A.K, Nartey V.K, Bonzongo J.C, & Adotey D.K, *Artisanal Mining of Gold with Mercury in Ghana*, West Africa Journal of Applied Ecology (WAJAE) –ISSN: 0855-4307, Volume 9 (Jan – Jun 2006)

όλο τον κόσμο για την ανάπτυξη δημιουργικών λύσεων για ζητήματα όπως η έλλειψη στέγης, τα άδिका συστήματα δικαιοσύνης και τα δικαιώματα των εργαζομένων.<sup>42</sup>

### 2.2.1 Παράδειγμα νομοθετικού θεάτρου με θέμα: Περιβαλλοντικά δικαιώματα

#### «Το κόψιμο δένδρων σε αστικές περιοχές»

Η παράσταση αναπτύχθηκε και διεξήχθη από μια ευρωπαϊκή ομάδα ασκουμένων δικηγόρων κατά τη διάρκεια ενός μακροχρόνιου προγράμματος εκπαίδευσης αναφορικά με τις μεθόδους του Θεάτρου του Καταπιεσμένου.<sup>43</sup> Η παράσταση εμπνεύστηκε από γεγονότα που έλαβαν χώρα στο Ντέμπερτσεν (Ουγγαρία), αλλά παρόμοιες καταστάσεις παρατηρήθηκαν σε πολλά αστικά μέρη και στις χώρες που εκπροσωπήθηκαν στην αίθουσα. Το σκηνικό ξεκινά με έναν εργαζόμενο από τον δήμο να κόβει δέντρα από έναν δρόμο της πόλης και ένας ανήσυχος πολίτης (ο βασικός πρωταγωνιστής ) να ρωτάει σχετικά με αυτό. Ο εργαζόμενος απαντά ότι έχει απλώς λάβει σχετική εντολή μη γνωρίζοντας περισσότερα. Στο μεταξύ ένας άλλος διαβάτης περνώντας από εκεί συνομιλεί με τον πρωταγωνιστή για το θέμα και προκύπτει ότι αυτό, έχει συμβεί και σε άλλα μέρη της πόλης με την αιτιολογία ότι τα δένδρα είναι γερασμένα ενώ κάτι τέτοιο δε φαίνεται να ισχύει. Ο πρωταγωνιστής, εκνευρισμένος σκέφτεται ότι πρέπει να υπάρξει μια οργανωμένη αντίδραση σε αυτή την απόφαση. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται ο πρωταγωνιστής να περνά μετά από λίγες μέρες από το ίδιο σημείο και συναντά μια γυναίκα που παραπονιέται για την έλλειψη σκιάς στην περιοχή που πλήττεται από τη ζέστη. Ένας άλλος περαστικός γείτονας δε φαίνεται να ανησυχεί ιδιαίτερα, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με μια μητέρα και το παιδί της που ανησυχεί για την αφαίρεση των δένδρων, ενώ σχολιάζει ότι δεν υπάρχουν πλέον και πουλιά. Συζητώντας για το θέμα προκύπτει ότι τα δένδρα κόπηκαν τελικά γιατί κάποιοι άνθρωποι παραπονέθηκαν ότι οι ρίζες τους έσπασαν το πεζοδρόμιο. Οι ανωτέρω αναφέρουν ότι δεν

---

<sup>42</sup>Tudorache A - L., *Using theatre to make politics Legislative theatre manual*, A.R.T Fusion Association 2021, σ.21-24

[https://www.saltoyouth.net/downloads/toolbox\\_tool\\_downloadfile2597/Legislative%20Theatre\\_Manual\\_compressed.pdf](https://www.saltoyouth.net/downloads/toolbox_tool_downloadfile2597/Legislative%20Theatre_Manual_compressed.pdf) [18/5/24]

<sup>43</sup>Για την πλήρη εγγραφή, το βίντεο της διαδικασίας και το κοινό βλ. το διαθέσιμο βίντεο: <https://vimeo.com/356478157> (στα αγγλικά)

έκαναν παράπονα γι' αυτό, δε γνώριζαν αν παραπονέθηκε κάποιος αλλά ότι θα έπρεπε να ερωτηθούν πρώτα σχετικά. Ο πρωταγωνιστής αναφέρει ότι ήλεγξε το νόμο και διαπίστωσε ότι η κοπή των δένδρων που αποτελούσαν και καταφύγιο των πουλιών ήταν παράνομη και ότι επρόκειτο να πάει στο Δήμαρχο. Στο μεταξύ ένας οδηγός έρχεται και παρκάρει εκεί όπου πρωτίτερα ήταν τα δένδρα και αφού ρωτούν τη γνώμη του, εκείνος απαντά ότι είναι καλύτερα έτσι γιατί υπάρχει ελεύθερος χώρος για στάθμευση και τα πουλιά δεν λερώνουν το αυτοκίνητό του, δείχνοντας αδιαφορία για το περιβαλλοντικό ζήτημα. Οι υπόλοιποι αποφασίζουν να αναλάβουν δράση. Πράγματι, στο τρίτο μέρος της παράστασης ο πρωταγωνιστής παρουσιάζεται να πηγαίνει να συναντήσει το Δήμαρχο μετά από μια εβδομάδα. Ο Δήμαρχος νομίζει ότι ήρθε να τον ευχαριστήσει για την κοπή των δένδρων. Όταν αντιλαμβάνεται ότι ο πρωταγωνιστής, αντίθετα, θέλει να κάνει καταγγελία γι' αυτό, αντιτείνει ότι τα δένδρα κόπηκαν για λόγους ασφαλείας και η απόφαση ελήφθη σε δημόσια διαβούλευση κατά την οποία ο πρωταγωνιστής - πολίτης μπορούσε να είχε συμμετάσχει εάν ήθελε. Για το λόγο αυτό δε μπορεί να υποβάλει παράπονα εκ των υστέρων. Ο πρωταγωνιστής δηλώνει ότι δε γνώριζε ότι επρόκειτο να γίνει συνεδρίαση για το θέμα. Ο Δήμαρχος δεν ενδιαφέρεται περαιτέρω και αποχωρεί από τη συνάντηση. Στην τέταρτη σκηνή ο πρωταγωνιστής απευθύνεται σε μια περιβαλλοντική οργάνωση και οργανώνεται μια διαμαρτυρία στους δρόμους. Αφού έρθουν τα ΜΜΕ παίρνουν συνέντευξη από τους διαδηλωτές οι οποίοι εξηγούν τους λόγους διαμαρτυρίας και τις απαιτήσεις τους από το Δήμαρχο δηλώνοντας διατεθειμένοι να κινηθούν δικαστικά για το θέμα. Στη συνέχεια τα ΜΜΕ πηγαίνουν στο Δήμαρχο για να καταγράψουν τις δικές του δηλώσεις. Εκείνος ισχυρίζεται ότι μόνο μια μικρή ομάδα ανθρώπων συμμετέχει στη διαμαρτυρία που δεν είναι αντιπροσωπευτική και αναφέρεται σε ένα νέο όραμα που έχει ανάγκη η πόλη επαναλαμβάνοντας τις λεπτομέρειες του νέου σχεδίου για την πόλη και τα θετικά του στοιχεία για τους πολίτες.<sup>44</sup>

## 2.3. Community Environmental Forum Theatre (CEFT)

### 2.3.1. Ο συνδυασμός του Κοινοτικού Θεάτρου με το θέατρο φόρουμ

---

<sup>44</sup>βλ. το διαθέσιμο βίντεο: <https://vimeo.com/356478157> (στα αγγλικά)

Το Περιβαλλοντικό Κοινοτικό Θέατρο Φόρουμ (Environmental Community Forum Theatre C.E.F.T) όπως φαίνεται και από το ίδιο το όνομα προκύπτει εκ του συνδυασμού του Κοινοτικού Θεάτρου με το Θέατρο Φόρουμ, έχοντας περιβαλλοντικό προσανατολισμό. Το πώς μπορεί να γίνει ένας τέτοιος συνδυασμός, προκύπτει από το ακόλουθο παράδειγμα δημιουργίας εργαστηρίου στο οποίο συμμετείχαν δεκατέσσερις τριτοετείς σπουδαστές θεατρικής παράστασης και θεάτρου (ως κυρίου μαθήματος) στο Κολλέγιο Τεχνών TaSUBa της Τανζανίας. Όπως φαίνεται η όλη παράσταση βασίστηκε σε δυο σκέλη: στη κοινοτική θεατρική αρχικά, όπου οι μαθητές ήταν ηθοποιοί και την παράσταση φόρουμ.

Ο λόγος είναι ότι το Κοινοτικό Θέατρο και το Θέατρο Φόρουμ δεν ταυτίζονται πλήρως μεταξύ τους, καθώς σε κάθε περίπτωση υπάρχουν δυο διαφορετικές προθέσεις και επίπεδα δραστηριοτήτων. Αν και στα πλαίσια του Εφαρμοσμένου Θεάτρου υπάρχει η αλληλεπίδραση σκηνής και κοινού στην περίπτωση ειδικά του Κοινοτικού Θεάτρου η αλληλεπίδραση αυτή με το κοινό βασίζεται στον προφορικό λόγο προκειμένου να λαμβάνει χώρα ένας διάλογος του οποίου ηγείται ο συντονιστής.<sup>45</sup> Πρόκειται για θεατρική παράσταση που γίνεται σε σχέση με συγκεκριμένες κοινότητες για λόγους συζήτησης ζητημάτων που αντιμετωπίζουν. Εννοείται ως θέατρο φτιαγμένο από, με και για μια κοινότητα. Μια συνήθης πτυχή του Κοινοτικού Θεάτρου είναι η συνεισφορά του κοινωνικού κεφαλαίου μιας κοινότητας καθώς αναπτύσσει τις δεξιότητες, κοινοτικό πνεύμα, και καλλιτεχνικές ευαισθησίες όσων συμμετέχουν, είτε ως παραγωγοί είτε ως κοινό.<sup>46</sup>

Στην περίπτωση του Θεάτρου Φόρουμ όμως, οι συμμετέχοντες πρέπει να εισέλθουν στη σκηνή και να παρουσιάσουν τις λύσεις τους σε αλληλεπίδραση με τους ηθοποιούς. Κανονικά το Θέατρο Φόρουμ ξεκινά με την άσκηση και τα παιχνίδια ως μέσο ενεργοποιώντας και συνδέοντας τις πέντε αισθήσεις δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα διασκέδασης και δημιουργικότητας. Επίσης ξεκαθαρίζει το μυαλό των συμμετεχόντων από αυτό που σκέφτονταν πριν.<sup>47</sup>

---

<sup>45</sup>Maeda H., *Forum theatre in a Community theatre Environment*, Oslo and Akershus University College of Applied Sciences, Faculty of Technology, Art and Design Drama and Theatre Communication, 2016, σ. 25-43 <https://oda.oslomet.no/odaxmlui/bitstream/handle/10642/3362/Maeda.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [25/1/24]

<sup>46</sup>Maeda H., *ό.π.*, σ. 25-43

<sup>47</sup>Maeda H., *ό.π.*, σ. 25-43



Το εργαστήριο που ετοιμάστηκε έκανε πρόβες αρχικά για την κοινοτική θεατρική παράσταση, όπου οι μαθητές ήταν ηθοποιοί. Το πρώτο μέρος του εργαστηρίου επικεντρώθηκε στο Κοινοτικό Θέατρο με το οποίο οι μαθητές ήταν περισσότερο εξοικειωμένοι και διεξήχθη συζήτηση και προβληματισμός με τη χρήση πίνακα και τήρηση σημειώσεων. Στο πλαίσιο αυτό έγινε καταρχήν επιλογή της κοινότητας, έπειτα επικοινωνία με αυτή στην οποία μετέβησαν στη συνέχεια οι μαθητές προκειμένου να συζητήσουν με τους κατοίκους για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή. Στη συνέχεια οι μαθητές συγκεντρώθηκαν και συζήτησαν τα θέματα τα οποία τους ανέφεραν οι κάτοικοι. Χωρίστηκαν σε δυο ομάδες και βασισμένοι στα θέματα με τα οποία είχαν ασχοληθεί επεξεργάστηκαν μια ιστορία για να τη δραματοποιήσουν. Οι ομάδες ανατροφοδότησαν η μια την άλλη και προχώρησαν στην ενοποίηση των δυο ιστοριών σε μια. Στη συνέχεια συνεχίστηκε η επεξεργασία της ιστορίας. Στο δεύτερο μέρος του εργαστηρίου οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με το Θέατρο του Καταπιεσμένου και άρχισε η διαδικασία για το Θέατρο Φόρουμ. Χωρίστηκαν πάλι σε ομάδες και τους δόθηκε μια εργασία στα πλαίσια της οποίας η κάθε ομάδα μίλησε για την καταπίεση που είχε βιώσει. Σκοπός ήταν να ακουστούν δυο διαφορετικές ιστορίες καταπίεσης, να επιλεγεί η μια από τις ομάδες και να παρουσιαστεί από ένα μέλος της. Μετά την παρουσίαση κάθε ομάδα έπρεπε να μετατρέψει την καταπίεση σε μια παγωμένη εικόνα με τη χρήση του σώματος ώστε να εκφράζεται η καταπίεση και να παρουσιάσουν την εικόνα αυτή ενώπιον όλης της ομάδας. Οι θεατές μπορούσαν να αλλάξουν την εικόνα με τρόπο που θεωρούσαν ότι ήταν σωστό αντικαθιστώντας τη, με μια μη καταπιεστική. Το εργαστήριο κατέληξε σε μια παράσταση σε τελευταίο στάδιο, η οποία πραγματοποιήθηκε από τους φοιτητές σε ανοιχτό χώρο, ανοιχτό προς συμμετοχή στην κοινότητα. Δηλαδή η παράσταση ξεκίνησε ως Κοινοτικό Θέατρο, το οποίο κατέληξε σε Φόρουμ.<sup>48</sup>

Ληφθέντος υπόψιν ότι το Θέατρο Φόρουμ αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή του *Θεάτρου του Καταπιεσμένου*, πρέπει να επισημανθεί ότι η τεχνική του τελευταίου έχει τις απαρχές της στην αρχαία ελληνική αγορά, στα πλαίσια της οποίας οι πολίτες αντάλασσαν ιδέες προκειμένου να επιλύουν διαφορές και προβλήματα, κάτι το οποίο επιδίωκε και ο Boal. Κατά συνέπεια αυτό το

---

<sup>48</sup>Maeda H., *ό.π.*

οποίο επιδιώκεται και μέσω του *Community Environmental Forum Theatre (CEFT)* είναι η ενεργοποίηση του θεατή προκειμένου αυτός να συμμετάσχει στην επίλυση ενός προβλήματος έχοντας ως ορίζοντα την άρση της κοινωνικής και προσωπικής του καταπίεσης. Οι θεατές συμπλεκόμενοι με τους ηθοποιούς, δημιουργούν από κοινού.

Γενικότερα υποστηρίζεται ότι το Θέατρο Φόρουμ ίσως αποτελεί και την περισσότερο παραστατική έκφραση του *Θεάτρου του Καταπιεσμένου* όντας και η πιο γνωστή και δημοφιλής από τα είδη του. Η διαδικασία του *CEFT* περιλαμβάνει καταρχήν την παρουσίαση πάντα ενός κοινωνικού και πολιτικού θέματος.<sup>49</sup> Μιας αναγκαστικά καταπιεστικής κατάστασης, μιας σκηνής προτύπου (model) εντός της οποίας ο πρωταγωνιστής έχοντας άγνοια πώς να την αντιμετωπίσει αποτυγχάνει.<sup>50</sup> Οι ηθοποιοί σε πρώτη φάση κάνουν μια παράσταση με τη χρήση αυτοσχεδιασμού προτείνοντας μια λύση επί του προβλήματος. Εφόσον ολοκληρωθεί η παράστασή, ξεκινά ο διάλογος με το κοινό.<sup>51</sup> Οι θεατές – ηθοποιοί, καλούνται να αντικαταστήσουν τον πρωταγωνιστή. Προτάσσουν και αυτοί διάφορες ιδέες, μεθόδους, στρατηγικές και πιθανές λύσεις προκειμένου να μεταβάλουν την καταπιεστική πραγματικότητα.<sup>52</sup>

Δηλαδή η παράσταση ξεκινά από την αρχή με τους θεατές που διαφωνούν με τη μέχρι τότε κατάσταση να καλούνται να αντικαταστήσουν τον αρχικό πρωταγωνιστή που παρίστανε τον καταπιεσμένο παρουσιάζοντας μια κατά την άποψή τους περισσότερο δίκαιη και ολοκληρωμένη λύση επί του προβλήματος. Εφόσον συντελεστεί και η δική τους εκδοχή και παρουσίαση της λύσης, ο αρχικός πρωταγωνιστής επιστρέφει επί σκηνής ενώ οι λοιποί ηθοποιοί καλούνται να προσαρμοσθούν στα νέα δεδομένα και λύσεις που έχουν προσφερθεί από τους θεατές. Χαρακτηριστικό της όλης διαδικασίας είναι ότι κατά τη διάρκεια που ο θεατής – ηθοποιός παρουσιάζει επί σκηνής τις δικές του προτάσεις οι άλλοι ηθοποιοί (εκτός από εκείνους που φέρονται να συμμαχούν μαζί του κατά τη διάρκεια του έργου) ασκούν πίεση σε αυτόν για να δείξουν ότι οι προτεινόμενες από αυτόν αλλαγές δεν είναι

---

<sup>49</sup>Μιχαήλ Β., «*Το θέατρο του Καταπιεσμένου - Εφαρμογές στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Παρέμβαση με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά του σχολικού εκφοβισμού*», Μεταπτυχιακή Διατριβή Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2016, σ. 15-21

<sup>50</sup> Ζώνιου Χ., *ό.π*

<sup>51</sup> Ζώνιου Χ., *ό.π*

<sup>52</sup>Ζώνιου, Χ. Γλωσσάρι για το θέατρο του καταπιεσμένου , *ό.π*

εύκολες στην εφαρμογή. Συνεπώς η όλη διαδικασία μοιάζει με ένα παιχνίδι αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον αρχικό πρωταγωνιστή - ηθοποιό, το θεατή που επιχειρεί να τον αντικαταστήσει και τους λοιπούς ηθοποιούς που ασκούν πιέσεις, σε αυτόν προκειμένου να τον αναγκάσουν να αποδεχθεί την πραγματικότητα όπως είναι. Ένας επιπλέον ενδιαφέρον ρόλος στην όλη παράσταση, είναι αυτός του *Τζόκερ*. Πρόκειται για ένα πρόσωπο το οποίο κατευθύνει τη συζήτηση, προσπαθώντας να δώσει λύση, διατηρώντας όμως αμερόληπτη στάση, δίχως δηλαδή να εξάγει αποτελέσματα ή να ταυτίζεται με μια άποψη. Σκοπός του είναι να δημιουργήσει ένα θετικό κλίμα δίχως να αισθάνονται οι άλλοι άβολα, θέτοντας παράλληλα κάποια ερωτήματα για να αφυπνισθεί το ακροατήριο.<sup>53</sup> Συνεπώς, μέσω του Εφαρμοσμένου Θεάτρου δεν επιβάλλονται ιδέες αλλά δίνεται αντιθέτως η ευκαιρία στους θεατές να πειραματισθούν, να αξιοποιήσουν τις ιδέες τους να δοκιμάσουν και να ελέγξουν τις λύσεις τους καθώς και να τις επαληθεύσουν στα πλαίσια της θεατρικής πρακτικής. Κατ'άλλη προσέγγιση (όπως αναφέρεται και στον Boal) δεν πρόκειται για ένα επαναστατικό θέατρο, αλλά οι πρόβες στα πλαίσια αυτού αποτελούν μια «πρόβα επανάστασης».<sup>54</sup>

Μέσω της αξιοποίησης διαφόρων αξιολογών ερευνητικών αναφορών για το *CEFT* συνάγεται ότι με τη χρήση αυτού αυξάνεται η ικανότητα των ατόμων να συμμετέχουν στα περιβαλλοντικά γεγονότα αντί να παραμένουν παθητικοί ακροατές ένα παράδειγμα επί του οποίου αποτελούν οι πυρκαγιές στη Βολιβία.<sup>55</sup> Έτσι περαιτέρω το Εφαρμοσμένο Θέατρο δύναται να αξιοποιηθεί ιδιαίτερα όσον αφορά στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων, στα πλαίσια της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης.

### 2.3.2. Εφαρμογές και παραδείγματα

---

<sup>53</sup>Μιχαήλ Β., «Θέατρο του Καταπιεσμένου -Εφαρμογές στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση 2016 Παρέμβαση με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά του Σχολικού Εκφοβισμού» Μεταπτυχιακή Διατριβή Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2016, σ. 15-21

<sup>54</sup>Μιχαήλ Β., *ό.π*

<sup>55</sup> Cole A., Lorenza F., Hirzel M., Johnston C. & Miramonti A., *On burning ground Theatre of the oppressed and ecological crisis in Bolivia*, Cultural Geographies in Practice 2023, σ. 1-2

### *α. Δημιουργία Floodproject*

Μια περίπτωση αποτελεί η πρόταση για τη δημιουργία ενός Floodproject βασισμένο σε σύγχρονους οικοκριτικούς λόγους που ανταποκρίνονται σε κλιματικές και φυσικές καταστροφές. Η τοποθεσία της παράστασης βρίσκεται στο πάρκο Kookaburra στην Αυστραλία όπου πρόκειται να εφαρμοσθούν οικολογικές – δραματουργικές στρατηγικές με στόχο να ενισχύσουν το συσχετισμό ανάμεσα στη δραματουργία και την ανάκαμψη και ανθεκτικότητα της κοινότητας σε κάθε πτυχή της επιτόπιας εργασίας. Η παραγωγή αξιοποιεί τις αρχικές συνομιλίες με την κοινότητα που βασίζεται στο δημιουργικό συνσχεδιασμό κειμένου και τη διαδικασία απόδοσης. Επίκεντρο είναι η ανθεκτικότητα και ανάκαμψη της κοινότητας. Για το λόγο αυτό οι δραματουργικές προσεγγίσεις γύρω από την ανάπτυξη, απόδοση, και παραγωγή σέβονται τις συνεχείς εμπειρίες καταστροφής των κοινοτήτων συμπεριλαμβανομένων και της ψυχολογικής ευημερίας και της περιβαλλοντικής ανάκαμψης. Το περιγραφέν πλαίσιο χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα δυνάμενο να προσαρμοσθεί ανάλογα και για την περίπτωση άλλων κοινοτήτων που αντιμετωπίζουν καταστροφές εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής, ενώ οι εκεί εργαζόμενοι καλλιτέχνες μπορούν να αξιοποιήσουν το πλαίσιο αναλύοντας τη σχέση ανάμεσα σε οικολογικές φιλοσοφίες, διαδικασίες και εφαρμογές οικοπρακτικής. Αφορμή του έργου είναι οι καταστροφές εξαιτίας πλημμυρών που υπέστη μια κοινότητα στη Rocklea στο κέντρο της οποίας βρίσκεται το πάρκο. Στο περιεχόμενό του εντάσσονται οι πραγματικές μαρτυρίες της κοινότητας που πρόκειται να συλλεχθούν μέσω συνεντευξέων ανοιχτού τύπου. Μετά τη συλλογή των δεδομένων αυτά θα χρησιμοποιηθούν για να δημιουργηθεί η διαδικασία και η ανάπτυξη του δραματουργικού πλαισίου του κειμένου της παράστασης. Το έργο Flood αποδέχεται τις έννοιες του πορώδους των Turner και Knúts - Önnudóttir. Αναγνωρίζει ότι το πάρκο Kookaburra σε αυτή την περίπτωση συμβάλλει δραματουργικά αποτελώντας μια κοινοτική εμπειρία με αφορμή την επιρροή από το κλίμα. Έτσι, το ίδιο το πάρκο είναι το έναυσμα για την παράσταση αλλά και το «δοχείο» πραγματοποίησης αυτής. Η εκδήλωση θα περιλαμβάνει την οικολογική συνάντηση του κοινού μέσα από το πάρκο σε στυλ περιπάτου, δίνοντας προσοχή στο περιβάλλον με ταυτόχρονη εξέταση του αντίκτυπου της πλημμύρας μέσω αφήγησης. Η ιδιαίτερη τοποθεσία στην οποία λαμβάνει χώρα η εκδήλωση δείχνει μια προσέγγιση που αξιοποιεί το ανθρώπινο

και το μη ανθρώπινο. Το μη ανθρώπινο αναφέρεται σε οίκο - σκηνοδραματουργίες μετασχηματιστικών εμπειριών για συγκεκριμένες τοποθεσίες.<sup>56</sup>

*β. Συνδυασμός γηγενών μορφών τέχνης και Εφαρμοσμένου Θεάτρου*

Τα περισσότερα κέντρα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και Έρευνας καλούνται να ανεύρουν τρόπους να συσκευάσουν τα ευρήματά τους που να είναι άμεσα προσβάσιμα, προσιτά, εύκολα, κατανοητά και πολιτιστικά φιλικά στις φτωχές αστικές και αγροτικές περιοχές. Μια περίπτωση τέτοιων περιοχών είναι αυτών που πλήττονται από την ανεπαρκή διαχείριση του νερού στην Αφρική, όπου φαίνεται πως το Εφαρμοσμένο Θέατρο, όντας μια συμμετοχική μορφή τέχνης που εξερευνά τα μέσα επικοινωνίας των ανθρώπων (εκτός από την ανάδειξη της πολιτιστικής ποικιλομορφίας) καλύπτει αυτή την ανάγκη. Σε ένα πείραμα χρήσης του για τη συσκευασία και τη διάδοση ερευνητικών ευρημάτων διαχείρισης νερού με τη συμμετοχή του International Water – Climate School στο Mafikeng της Νότιας Αφρικής το 2022, βεβαιώθηκε ότι ο συνδυασμός γηγενών αφρικανικών μορφών τέχνης και του Εφαρμοσμένου Θεάτρου (το οποίο χαρακτηρίζεται από συμμετοχικότητα) μπορούν να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σε σχέση με τη διαχείριση του νερού, τη βελτίωση του πόσιμου νερού και την αποχέτευση σε φτωχείς αγροτικές και αστικές κοινότητες. Στη συγκεκριμένη μελέτη φάνηκε πως το Εφαρμοσμένο Θέατρο αποτέλεσε έναν αποτελεσματικό τρόπο επικοινωνίας πάνω σε ζητήματα που αναφέρονται μέσα από τις προκλήσεις και λύσεις για τη διαχείριση του νερού στις αφρικανικές κοινότητες. Τα άτομα που συμμετείχαν εν προκειμένω από την κοινότητα Mafikeng ήταν μαθητές και δάσκαλοι του καλοκαιρινού σχολείου. Χάρης στο θέατρο

---

<sup>56</sup>Hassal L, Beer T., Benner S. , Lazaroo N., *The Flood Project: Thinking through an Applied Dramaturgy Framework for Community Regeneration*, The IATC journal/Revue de l'AICT – December/Décembre Issue No 28, 2023 <https://www.critical-stages.org/28/the-flood-project-thinking-through-an-applied-dramaturgy-framework-for-community-regeneration/> [7/3/24]

κατανόησαν τους κινδύνους για την υγεία που ενέχει η κατανάλωση του μολυσμένου νερού.<sup>57</sup>

γ. *Διερεύνηση απόψεων επισκεπτών και αξιολόγηση παραστάσεων σε παραθαλάσσιες κοινότητες*

Μια άλλη περίπτωση αποτελεί η δράση που πραγματοποιήθηκε από την Ένωση Γυναικών στο κεντρικό Βιετνάμ στα πλαίσια της οποίας εξετάστηκε κατά πόσο το θέατρο με τη συμμετοχή της κοινότητας προωθεί την ευαισθητοποίηση και την κοινωνική δέσμευση των πολιτών. Αξιολογήθηκαν δέκα θεατρικές παραστάσεις που έλαβαν χώρα σε πέντε παραθαλάσσιες κοινότητες ενώ διεξήχθησαν και έρευνες σε 635 επισκέπτες (ιδίως γυναίκες) πριν και μετά την παράσταση. Μέσα από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι η αξιοποίηση του θεάτρου στα πλαίσια της κοινότητας συνέβαλε στην ενίσχυση της αντίληψης και της συμμετοχικότητας για τον κίνδυνο και τη γνώση σχετικά με τις πλημμύρες καθώς και την αυτό – αποτελεσματικότητα (σημαντική επίδραση ωστόσο δεν παρατηρήθηκε όσον αφορά την πρόθεση συμμετοχής σε συλλογική συμπεριφορά για τη μείωση του κινδύνου). Έτσι και σε αυτή την περίπτωση αποδείχθηκε ότι το συμμετοχικό θέατρο εν προκειμένω αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο επικοινωνίας κινδύνου για τους οργανισμούς, με βάση την κοινότητα και γι' αυτό θα είναι καλό να ενσωματώνεται σε περισσότερες δραστηριότητες για την ενίσχυση της κοινωνικής ανθεκτικότητας όσον αφορά (εν προκειμένω στην περίπτωση των πλημμυρών).<sup>58</sup>

δ. *Βιωματικό Εργαστήριο μετά από συμμετοχή σε περιβαλλοντική διάλεξη*

Μια άλλη περίπτωση εφαρμογής του Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου είναι η αξιοποίησή του, στα πλαίσια οργάνωσης ενός βιωματικού εργαστηρίου με το όνομα Theatre2Sea (Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών) το οποίο ασχολείται με την εξειδικευμένη

---

<sup>57</sup>Samba E N., Kgabi N., Seheri N. & Onwudiwe D., *Using Applied Theatre in Communicating Water Management Challenges and Solutions in African Communities*, May 2024 [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-8639-2\\_15](https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-8639-2_15) [17/7/24]

<sup>58</sup>Bubeck P., My Pham T., Nguyen T., & Hudson P., *Disaster risk reduction on stage: An empirical evaluation of community-based theatre as risk communication tool for coastal risk mitigation and ecosystem-based adaptation*, Elsevier, Volume 22, April 2024 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590061724000139> [21/6/24]

διδασκαλία των εξελίξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με τις περιβαλλοντικές πιέσεις στις μεσογειακές παράκτιες κοινότητες. Το ιδιαίτερο σε αυτή την περίπτωση είναι ότι για τη διδασκαλία γίνεται αξιοποίηση των τεχνικών του Εφαρμοσμένου Θεάτρου. Αν και υπάρχουν πολλές ευρωπαϊκές δράσεις για τη διάδοση των στρατηγικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις περιβαλλοντικές πιέσεις στη Μεσόγειο, μερικές φορές η συμβατική επιστήμη αποτυγχάνει να ευαισθητοποιήσει και να ενεργοποιήσει το κοινό όσον αφορά τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής και να ενημερώσει για τις προτεινόμενες λύσεις. Οι συμμετέχοντες αφού παρακολούθησαν τη διάλεξη με θέμα «*Επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή στην εξέλιξη των ακτών και το παράκτιο περιβάλλον*» συμμετείχαν σε βιωματικό θεατρικό εργαστήριο Εφαρμοσμένου Θεάτρου διάρκειας 3 ωρών, το οποίο επικεντρώθηκε σε ένα κρίσιμο περιβαλλοντικό ζήτημα αναφορικά με την παράκτια Κρήτη. Ο βιωματικός τρόπος διδασκαλίας με τη χρήση τεχνικών του θεάτρου διευρύνει τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα αντιλαμβάνονται και προσεγγίζουν τα ζητήματα της περιβαλλοντικής προβληματικής και οδηγεί στην αλλαγή της συμπεριφοράς ως προς τις περιβαλλοντικές πιέσεις.<sup>59</sup>

#### *ε. Ομαδική συζήτηση και πολιτιστικές παραστάσεις*

Μια άλλη περίπτωση που συνδυάζει διάλογο και θεατρικά δρώμενα είναι η διοργάνωση ομαδικής συζήτησης και πολιτιστικών παραστάσεων στο Garia Crossing στην Καλκούτα στην Ινδία, κατόπιν διεξαγωγής αρχικά έρευνας σχετικά με το κατά πόσο οι ντόπιοι αισθάνονταν υπεύθυνοι για τη ρύπανση, (με το αποτέλεσμα να χρησιμοποιείται ως βάση για τη στατιστική ανάλυση). Ο αριθμός των νοικοκυριών που συμμετείχαν στην έρευνα ανήλθε σχεδόν στα 100 και η έρευνα συμπεριέλαβε περίπου 1000 άτομα. Οι ιστορίες των θεατρικών παραστάσεων συλλέχθηκαν από ανθρώπους σε διαφορετική τοποθεσία και πραγματοποιήθηκαν αξιοποιώντας το Θέατρο Φόρουμ. Οι συζήτηση και οι πολιτιστικές παραστάσεις έλαβαν χώρα ένα μήνα μετά την έρευνα με την παρουσία θεσμικών φορέων και επιστημόνων, οι οποίοι όμως δεν παρακολουθούσαν απλώς όπως συμβαίνει στα συμβατικά σεμινάρια αλλά πολλοί εξ αυτών μοιράστηκαν σκέψεις κάνοντας

---

<sup>59</sup> [www.rethnea.gr](http://www.rethnea.gr), *Εφαρμοσμένο Θέατρο και Περιβαλλοντικές πιέσεις στις παράκτιες κοινωνίες*, Μάιος 2024 <https://rethnea.gr/efarmosno-theatro-perivallontikes-pieseis-stis-parakties-koinotites-tis/> [13/7/24]

την εκδήλωση συμμετοχική. Περαιτέρω, κατά τη διάρκεια της πολιτιστικής δραστηριότητας - παράστασης έγινε παρουσίαση και άλλων ατομικών και ομαδικών παραστάσεων από παιδιά της περιοχής και άλλα άτομα σχετικά με το θέμα προκειμένου να ενθαρρύνουν και να ενισχύσουν τη συμμετοχή και άλλων ανθρώπων. Τέλος, υποβλήθηκε ανοιχτή προφορική αντιπροσώπευση στους δημοτικούς συμβούλους προκειμένου να προβούν στις απαραίτητες ενέργειες για τα προβλήματα που εντοπίστηκαν από τους κατοίκους της περιοχής.

Σημειωτέον ότι εν προκειμένω πραγματοποιήθηκαν τρεις θεατρικές παραγωγές :

- ✚ Το πρώτο *To Déntro* (“Gaachh”) αφορούσε το θέμα της αποψίλωσης των δασών και της αύξησης των κτιρίων από εταιρείες ακινήτων.
- ✚ Το δεύτερο δράμα *H Μεταρρύθμιση* (“Sangskar”) ήταν σε μια τοπική λίμνη πολλών αιώνων, η οποία τώρα απειλείται σοβαρά από ευτροφισμό και χρειάζεται άμεση βυθοκόρηση και άλλα απαραίτητα βήματα για την ανάκτηση του υδάτινου σώματος από την καταστροφή.
- ✚ Η τρίτη παραγωγή *The Slayer of Poison* (‘Bishbinashee’) δημιουργήθηκε με ολιστικό τρόπο για να περιγράψει τον κίνδυνο και την πιθανή λύση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Τα δύο πρώτα βασίστηκαν στην αλληλεπίδραση με τον κόσμο και το τρίτο ήταν σε σενάριο της θεατρικής ομάδας.<sup>60</sup>

## Κεφάλαιο 3ο Μελέτη περίπτωσης

### 3.1 Μελέτη περίπτωσης: εξορμητική δραστηριότητα στη Β/Α Χαλκιδική

Η ιστορία της εξορμητικής δραστηριότητας στη Βορειοανατολική Χαλκιδική είναι μακρά και πολύπλοκη, με ρίζες που εκτείνονται από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη

---

<sup>60</sup>Bhattacharya N., *Environmental awareness through forum theatre, a case study*, (July 2021), σ. 4, βλ. [https://www.researchgate.net/publication/353346050\\_Environmental\\_awareness\\_through\\_Forum\\_Theatre\\_A\\_case\\_study](https://www.researchgate.net/publication/353346050_Environmental_awareness_through_Forum_Theatre_A_case_study) [9/5/23]



εποχή. Η Χαλκιδική υπήρξε από τα αρχαία χρόνια μια περιοχή πλούσια σε ορυκτά, όπως χρυσός, άργυρος και χαλκός. Οι αρχαίοι Έλληνες, ειδικά οι Μακεδόνες, εκμεταλλεύονταν τα μεταλλεύματα της περιοχής για την παραγωγή νομισμάτων και την κατασκευή όπλων. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο, η μεταλλευτική δραστηριότητα συνεχίστηκε, κυρίως για την εξόρυξη αργύρου. Κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, η εξόρυξη μεταλλευμάτων στη Χαλκιδική μειώθηκε σημαντικά, αν και υπάρχουν αναφορές για περιορισμένη δραστηριότητα σε ορισμένες περιοχές. Οι τοπικές κοινότητες, πολλές από τις οποίες ήταν αυτονόμητες, διατηρούσαν κάποια εξορυκτική δραστηριότητα για την κάλυψη των δικών τους αναγκών.<sup>61</sup>

Η σύγχρονη ιστορία της εξόρυξης στη Χαλκιδική ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού, όταν ξένοι επενδυτές άρχισαν να ενδιαφέρονται για τα μεταλλεύματα της περιοχής. Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων χρυσού και χαλκού έγινε από την Ανώνυμη Ελληνική Εταιρεία Χημικών Προϊόντων & Λιπασμάτων (ΑΕΕΧΠ&Λ)<sup>62</sup> το 1927, η οποία ανέλαβε την εξόρυξη μεταλλευμάτων στην περιοχή της Ολυμπιάδας. Στη δεκαετία του 1990, η канаδική εταιρεία TVX Gold εξαγόρασε τα δικαιώματα εξόρυξης στην περιοχή, επιδιώκοντας την εκμετάλλευση του χρυσού και των άλλων μεταλλευμάτων σε μεγαλύτερη κλίμακα. Οι προσπάθειες της εταιρείας συνάντησαν σημαντική αντίσταση από τους τοπικούς πληθυσμούς και περιβαλλοντικές οργανώσεις, κυρίως λόγω των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προκάλεσαν οι μέθοδοι εξόρυξης. Το 2003, μετά από έντονες αντιδράσεις και νομικές προσφυγές, η TVX Gold αποχώρησε από την περιοχή, αφήνοντας το έργο ημιτελές. Τον Ιανουάριο του 2004 το Ελληνικό Κράτος παραχωρεί τα μεταλλευτικά δικαιώματα των Μεταλλείων της Κασσάνδρας στην εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε με ειδικό νόμο που επικυρώνεται από τη Βουλή. Στην ιδιοκτησία της καινούργιας εταιρείας περιέχονται το σύνολο των μεταλλευτικών εγκαταστάσεων των μεταλλείων. Το 2012, η канаδική εταιρεία Eldorado Gold αγόρασε τα μεταλλεία μέσω της θυγατρικής της Ελληνικός Χρυσός και ξεκίνησε ξανά τις εξορυκτικές δραστηριότητες. Η Eldorado Gold σχεδίασε την ανάπτυξη των μεταλλείων στη Στρατονίκη, την Ολυμπιάδα και

---

<sup>61</sup> Βελεγράκης Κ. Γεώργιος, Διδακτορική Διατριβή, «*Εξορυκτικές Δραστηριότητες και κοινωνικό-οικολογικά κινήματα σε περίοδο κρίσης: Το παράδειγμα της εξόρυξης χρυσού στη ΒΑ Χαλκιδική*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα 2018, σ. 4-6

<sup>62</sup> <https://www.metalleiachalkidikis.gr/metalleia-chalkidikis-metalleftiki-istoria-synchroni-epochi.html>

κυρίως στις Σκουριές, όπου βρίσκεται το μεγαλύτερο κοίτασμα.<sup>63</sup> Αυτό το εγχείρημα προκάλεσε νέο κύμα αντιδράσεων, με τους κατοίκους να εκφράζουν ανησυχίες για τις περιβαλλοντικές καταστροφές και τις πιθανές επιπτώσεις στην υγεία τους. Από το 2012 μέχρι σήμερα, η δραστηριότητα της Eldorado Gold συνοδεύεται από έντονες κοινωνικές συγκρούσεις.

Η εταιρία «Ελληνικός Χρυσός» βασίζεται το σχέδιο της, στην υφιστάμενη πείρα και τεχνογνωσία από την εξορυκτική δραστηριότητα στη Β/Α Χαλκιδική. Αξιοποιεί δεδομένα και ερευνητικές εργασίες των προηγούμενων εταιριών-ιδιοκτητών, αλλά και του ΙΓΜΕ (*Ελληνική Αρχή Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών*) και κρατικών εταιριών όπως η ΜΕΤΒΑ (*Μεταλλουργική Βιομηχανία Αιγαίου*). Αξιοποιεί παλιές εγκαταστάσεις, τις οποίες εκσυγχρονίζει και παράλληλα υλοποιεί ένα σύνολο παρεμβάσεων με συνδυασμένους στόχους, όπως την καλύτερη αξιοποίηση παλιών και νέων κοιτασμάτων (π.χ. νέο μεταλλείο Σκουριών) και την επιτάχυνση της κυκλοφορίας και διάθεσης των προϊόντων της εξόρυξης. Σε μεγάλο βαθμό, το επενδυτικό σχέδιο πέραν όλων των άλλων στηρίζεται και στη δυνατότητα της εταιρίας να πουλάει το χρυσό ακατέργαστο μαζί με άλλα μέταλλα σε μια θυγατρική της επιχείρηση σε φορολογικό παράδεισο, επιτρέποντας την καταγραφή πολύ μικρότερων κερδών για την επιχείρηση στην Ελλάδα.<sup>64</sup> Σήμερα η μεταλλευτική δραστηριότητα της Ελληνικός Χρυσός επικεντρώνεται στα Μεταλλεία Κασσάνδρας που περιλαμβάνουν α) το έργο χαλκού και χρυσού των Σκουριών, β) το σύγχρονο παραγωγικό μεταλλείο χρυσού, αργύρου, μολύβδου και ψευδαργύρου στην Ολυμπιάδα, γ) τον state-of-the-art Χώρο Ξηρής Απόθεσης μεταλλευτικών καταλοίπων Κοκκινόλακκα, δ) τις λιμενικές και αποθηκευτικές εγκαταστάσεις Στρατωνίου, καθώς και ε) το μεταλλείο Μαύρων Πετρών που από τα τέλη του 2021 βρίσκεται σε καθεστώς φροντίδας και συντήρησης.<sup>65</sup>

Το έργο θα περιλαμβάνει υπόγεια και επιφανειακή εξόρυξη, εγκαταστάσεις επεξεργασίας μεταλλεύματος, τέλματα αποβλήτων, βιομηχανικές λιμενικές εγκαταστάσεις, και σύμφωνα με τη Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων τα επόμενα 25-30 χρόνια

---

<sup>63</sup> ό.π

<sup>64</sup> Ομάδα Οικονομίας της Επιτροπής Περιοχής Κεντρικής Μακεδονίας του ΚΚΕ «Για την εξόρυξη χρυσού στη Β/Α Χαλκιδική» *ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ*, Τεύχος 3, 2018 <https://www.komep.gr/m-article/GIA-TIN-EKSORYKSI-XRYSOY-STI-B-A-XALKIDIKI> [19/2/23]

<sup>65</sup> <https://www.hellas-gold.com/metalleitika-erga/metalleia-kassandras>

αναμένεται να εξορυχθούν περίπου 160.000.000 τόνοι μεταλλεύματος. Οι κάτοικοι που αντιδρούν στο έργο, υποστηρίζουν πως «από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έχουν εξορυχθεί μόλις 33.000.000 τόνοι». Οι περιβαλλοντικές ανησυχίες των κατοίκων αφορούν την εκχέρσωση μεγάλου μέρους αρχέγονου δάσους, την εκτεταμένη άντληση υπόγειων υδάτων και τη ρύπανση του αέρα, του νερού και του εδάφους με μίγματα βαρέων μετάλλων και άλλων τοξικών ουσιών. Ειδικά η ανάπτυξη ενός *μεταλλείου ανοικτής εξόρυξης χρυσού και χαλκού*, στην περιοχή Σκουριές, αποτέλεσε και αποτελεί το κέντρο της σύγκρουσης.<sup>66</sup> Όσον αφορά την επεξεργασία του μεταλλεύματος αμφισβητείται η δυνατότητα εφαρμογής της, χωρίς χρήση κυανίου τόσο κατά την τελική φάση όσο και κατά τη διαδικασία εμπλουτισμού. Συγκεκριμένα η μέθοδος flash smelting - «ακαριαίας τήξης» που προτείνεται, χωρίς χρήση κυανίου, δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα σε συμπυκνώματα μεταλλείων με τη συγκεκριμένη σύνθεση σε βιομηχανική κλίμακα. Έχει καταγραφεί πως σε περιοχές που δραστηριοποιούνται μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι, αρκετές φορές αφήνουν «παρακαταθήκη» στοές και κρατήρες που αποκαθίστανται με υλικά που περιέχουν πολύ επικίνδυνες χημικές ουσίες (όπως κυάνιο, αρσενικό, θειικό οξύ). Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι πιθανότητες να μολυνθεί ο υδροφόρος ορίζοντας αυξάνεται εκθετικά, με αποτέλεσμα αφού στερέψει, να κατευθύνεται σε «λίμνες» εκτεθειμένες σε μια πιθανή πλημμύρα, ενώ η μολυσμένη σκόνη που μεταφέρει σωματίδια μπορεί να καλύψει τις γύρω περιοχές. Οι δικαιολογημένες επιφυλάξεις ενισχύονται και από το διεθνές ιστορικό ατυχημάτων που συνδέονται με την εξόρυξη και κατεργασία χρυσού. Αξίζει να αναφερθούμε στα παρακάτω παραδείγματα, το πρώτο αφορά την διάρρηξη φράγματος στη Baia Mare της Ρουμανίας το 2000<sup>67</sup> και το δεύτερο στη δηλητηρίαση από κυάνιο, λόγω διαρροής το 2006 σε νερό, αέρα και έδαφος από το μεταλλείο χρυσού στο Kisladag της Τουρκίας<sup>68</sup>.

---

<sup>66</sup> Βελεγράκης Κ. Γεώργιος, «*Εξορυκτικές Δραστηριότητες και κοινωνικό-οικολογικά κινήματα σε περίοδο κρίσης: Το παράδειγμα της εξόρυξης χρυσού στη ΒΑ Χαλκιδική*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα 2018, σ.7.

<sup>67</sup> Τσώλης Ευάγγελος, «*Σύγχρονα Περιβαλλοντικά και Τεχνολογικά ατυχήματα, διαδραστική παρουσίαση μέσω μικρόκοσμου του MaStoHP*», Τμήμα Φυσικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2017, σ. 33-35.

<sup>68</sup> <https://www.euractiv.gr/section/i-eyropi-kai-o-kosmos/opinion/ergostasio-chrysoy-sta-paralia-tis-toyrkias-apeili-gia-to-aigaio/>

Λαμβάνοντας υπόψη πως η συγκεκριμένη παραγωγική δραστηριότητα ως εξόρυξη ενός συγκεκριμένου πολύτιμου μεταλλεύματος, μπορεί να υλοποιηθεί μόνο στον τόπο που υπάρχει αυτό το ορυκτό<sup>69</sup>, σύμφωνα με την εταιρία το επιφανειακό όρυγμα των Σκουριών θα έχει διάμετρο 700 μέτρα και μέγιστο βάθος 220 μέτρα, ενώ η αποκατάσταση του προβλέπεται να ολοκληρωθεί πλήρως μετά από 7 χρόνια. Στον αντίποδα, επιστήμονες που τάσσονται ενάντια στην εξόρυξη μιλούν για διάμετρο 1.200 μέτρα και βάθος 600 μέτρα. Κατά τη διάρκεια της επιφανειακής εξόρυξης προβλέπεται πως χιλιάδες τόνοι σκόνης που περιέχουν τοξικές ενώσεις και βαρέα μέταλλα θα διαχέονται στην ατμόσφαιρα, επιβαρύνοντας την υγεία εργαζόμενων και κατοίκων. Παράλληλα η γεωργία, η κτηνοτροφία, η μελισσοκομία θα υποστούν αρνητικές συνέπειες εξαιτίας της μόλυνσης του περιβάλλοντος που με την σειρά τους θα επηρεάσουν και τη διατροφική αλυσίδα. Επιπρόσθετα η περιοχή είναι έντονα σεισμογενής, με ευθεία αντανάκλαση σε περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την επέκταση της μετά σεισμικής δραστηριότητας, που μπορεί να οδηγήσει σε βιομηχανικό ατύχημα μεγάλης έκτασης.<sup>70</sup> Παράλληλα έχουν εκφραστεί μια σειρά προβληματισμοί για τις επιπτώσεις στην τοπική κοινωνική και οικονομική ζωή. Οι κάτοικοι που αντιδρούν, εκφράζουν μεγάλες ανησυχίες για την τοπική οικονομία, θεωρώντας ότι η επένδυση θα έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στις τοπικές αγροτικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες και στον τουρισμό, που αποτελούν τις κύριες πηγές εσόδων τους.

Το έργο της Ελληνικός Χρυσός και της Eldorado Gold, γεννά αμέσως μία χωροκοινωνική σύγκρουση στην περιοχή της ΒΑ Χαλκιδικής. Ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων, με βασικό -αλλά όχι μοναδικό- άξονα την υπεράσπιση του τοπικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής, κινητοποιείται, από το 2011 έως και σήμερα. Το μικρότερο μέρος, υποστηρίζει τα έργα με κύριο επιχείρημα και αίτημα την υπεράσπιση των υπαρχόντων θέσεων εργασίας και τη δημιουργία νέων που θα προκύψουν από την επένδυση. Οι κάτοικοι, που αντιδρούν, συγκροτούν την πρακτική τους από τη μια στη μορφή ενός «τυπικού»

---

<sup>69</sup> Βελεγράκης Κ. Γεώργιος, *«Εξορυκτικές Δραστηριότητες και κοινωνικό-οικολογικά κινήματα σε περίοδο κρίσης: Το παράδειγμα της εξόρυξης χρυσού στη ΒΑ Χαλκιδική»*, Διδακτορική Διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα 2018, σ. 5-7.


<sup>70</sup> Ομάδα Οικονομίας της Επιτροπής Περιοχής Κεντρικής Μακεδονίας του ΚΚΕ *«Για την εξόρυξη χρυσού στη Β/Α Χαλκιδική» ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ*, Τεύχος 3, 2018, ό.π

περιβαλλοντικού κοινωνικού κινήματος και από την άλλη οι εργαζόμενοι στα μεταλλεία μέσα από τα σωματεία τους στο εργατικό κίνημα, διεκδικώντας επιπρόσθετα καλύτερους όρους και συνθήκες εργασίας. Το κίνημα στη ΒΑ Χαλκιδική συγκροτείται ακόμη και γύρω από ένα σημαντικό στοιχείο: στο γεγονός πως μια συγκεκριμένη παραγωγική δραστηριότητα αφενός αποκλείει μέρος της τοπικής κοινωνίας από την πρόσβαση στα συλλογικά αγαθά, αφετέρου δημιουργεί ένα περιβαλλοντικό «κόστος» που καλείται να διαχειριστεί αποκλειστικά η τοπική κοινωνία. Το κόστος αυτό είναι η αποψίλωση του δάσους, η ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδατικών πόρων και η ατμοσφαιρική ρύπανση. Η ιστορία της εξόρυξης στη ΒΑ Χαλκιδική είναι επομένως μια ιστορία συνεχούς διεκδίκησης και σύγκρουσης μεταξύ της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της προστασίας του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

### 3.2 Σύνδεση Εφαρμοσμένου Θεάτρου με την μελέτη περίπτωσης.

Μελετώντας λοιπόν τη μακρά μεταλλευτική ιστορία της Χαλκιδικής, μιας ιστορίας πολυσύνθετης, γεμάτη από συγκρούσεις και αγώνες που έχουν μετασηματίσει τη τοπική κοινωνία και όχι μόνο, το θέατρο μπορεί να γίνει το δυναμικό μέσο για να αφηγηθείς μια τέτοια ιστορία. Το Εφαρμοσμένο Θέατρο από την πλευρά του, μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό πεδίο έρευνας, αυξάνοντας την ικανότητα των ανθρώπων να γίνονται πιο ενεργά συμμετέχοντες, παρά παθητικοί ακροατές. Βέβαια στη περίπτωση της κοινότητας του Δήμου Αριστοτέλη, οι κάτοικοι των περιοχών που πλήττονται από τις επιπτώσεις της εξορυκτικής δραστηριότητας της Ελληνικός Χρυσός, κάθε άλλο από παθητικούς ακροατές θα τους χαρακτηρίζαμε. Επομένως η χρήση του Εφαρμοσμένου Θεάτρου μπορεί να έχει ποικίλα και σημαντικά αποτελέσματα, τα οποία διαφέρουν ανάλογα με το πλαίσιο και τους στόχους της εκάστοτε εφαρμογής. Η σύνδεση του Εφαρμοσμένου Θεάτρου με την εξορυκτική δραστηριότητα στη ΒΑ Χαλκιδική μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, κυρίως μέσω της χρήσης του θεάτρου ως εργαλείου για την κατανόηση, την έκφραση και την επεξεργασία των κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων που προκύπτουν από τη δραστηριότητα αυτή.

Ακολουθούν μερικά παραδείγματα:

 **Κοινότητα και Συμμετοχικό Θέατρο:** μπορεί να προσφέρει μια πλατφόρμα για τους κατοίκους της Χαλκιδικής να εκφράσουν τις απόψεις, τους φόβους, και τις προσδοκίες τους

σχετικά με την εξορκτική δραστηριότητα. Μέσω της δημιουργίας θεατρικών παραστάσεων που βασίζονται στις προσωπικές ιστορίες και εμπειρίες των κατοίκων, το θέατρο μπορεί να λειτουργήσει ως ένας καθρέφτης της κοινωνικής πραγματικότητας, προωθώντας τον διάλογο και την κατανόηση και την ενδυνάμωση της κοινότητας.

✚ **Θέατρο του Καταπιεσμένου:** είναι ένα άλλο εργαλείο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα εξουσίας και καταπίεσης που σχετίζονται με την εξορκτική δραστηριότητα. Μέσω αυτής της μεθόδου, οι συμμετέχοντες (εν προκειμένω οι κάτοικοι) μπορούν να διερευνήσουν τις σχέσεις εξουσίας που βιώνουν, να προτείνουν εναλλακτικές λύσεις και να «προβάρουν» αντιδράσεις και λύσεις σε καταστάσεις που τους καταπιέζουν.

✚ **Εκπαιδευτικό Θέατρο:** μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει την κοινότητα και το ευρύτερο κοινό για τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις της εξορκτικής δραστηριότητας. Παραστάσεις ή θεατρικά εργαστήρια μπορούν να αναδείξουν τις διαφορετικές πλευρές του ζητήματος, εκπαιδεύοντας τους θεατές για τα ρίσκα, τις προκλήσεις αλλά και τις πιθανές λύσεις. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε έναν πιο ενημερωμένο και ενεργό πληθυσμό που είναι καλύτερα προετοιμασμένος να συμμετάσχει σε δημόσιες συζητήσεις και αποφάσεις.

✚ **Θεραπευτικό Θέατρο:** σε περιοχές που έχουν υποστεί τραύματα ή συγκρούσεις λόγω της εξορκτικής δραστηριότητας, το θεραπευτικό θέατρο μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο για την επεξεργασία αυτών των τραυμάτων. Οι κάτοικοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν το θέατρο για να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, να επεξεργαστούν το πένθος, τον θυμό ή την απελπισία τους, και να βρουν τρόπους να προχωρήσουν.

✚ **Πολιτικό Θέατρο:** μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο για την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού και για την προώθηση κοινωνικών ή περιβαλλοντικών αλλαγών. Μέσα από παραστάσεις που διερευνούν και κριτικάρουν την εξορκτική δραστηριότητα και τις πολιτικές αποφάσεις που τη στηρίζουν, το θέατρο μπορεί να κινητοποιήσει το κοινό και να ενθαρρύνει τη δράση για κοινωνική και περιβαλλοντική δικαιοσύνη.

Το Εφαρμοσμένο Θέατρο μπορεί να παίξει έναν σημαντικό ρόλο στη ΒΑ Χαλκιδική, δίνοντας φωνή στις κοινότητες. Μέσα από τις διάφορες μορφές του, μπορεί να συμβάλλει στην κατανόηση και την επίλυση των πολύπλοκων προβλημάτων που σχετίζονται με την εξορκτική δραστηριότητα στην περιοχή. Ωστόσο απαιτείται μεγάλη υπευθυνότητα και

προσοχή, έτσι ώστε να μην υπεραπλουστευτεί η καθημερινή πραγματικότητα των μελών της κοινότητας, που θα έχει πιθανά ως αποτέλεσμα να αδυνατίσει η βασική συνιστώσα Καταπιεζόμενου – Καταπιεστή. Στη παρούσα ερευνητική εργασία και ύστερα από ενδελεχή έρευνα πάνω στη μελέτη περίπτωσης, οι σχεδιασμοί Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου, που παρουσιάζονται στο Κεφάλαιο 4ο, εστιάζουν στα παρακάτω ερευνητικά δεδομένα:

α. στην εμπορευματοποίηση της φύσης και ιδιοποίηση του δημοσίου φυσικού πλούτου δηλαδή την εξαγωγή κέρδους από φυσικές διεργασίες, καθώς και στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που προκύπτουν λόγω της επένδυσης της Ελληνικός Χρυσός, με αποτέλεσμα το περιβαλλοντικό κόστος να το επιβαρύνεται η τοπική κοινωνία.

β. στις χωροκοινωνικές και περιβαλλοντικές συγκρούσεις που αναπτύσσονται στη περιοχή, στις συγκρούσεις μεταξύ των κατοίκων της περιοχής με βασική αιχμή το υπέρ ή κατά της επένδυσης, αλλά και στις συγκρούσεις μεταξύ των κατοίκων και της εταιρίας Ελληνικός Χρυσός και των θεσμικών αρχών. Επιπλέον εξετάζονται και οι συνθήκες εργασίας των μεταλλωρύχων και οι αγώνες που αναπτύσσουν για καλύτερες θέσεις εργασίας.

Ομαδοποιώντας τα ερευνητικά δεδομένα δύναται να προκύψουν οι παρακάτω συνιστώσες μεταξύ Καταπιεστή – Καταπιεσμένου για την μελέτη περίπτωσης:

- I. σε κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο με **Καταπιεστή** το αστικό κράτος, την εταιρία και **Καταπιεσμένο** τους κάτοικους του Δήμου, δηλαδή τις κοινωνικές ομάδες που συγκρούονται με πολλές ανομοιομορφίες.
- II. σε περιβαλλοντικό – οικολογικό επίπεδο με **Καταπιεστή** το χρυσό και τις περιβαλλοντικές πιέσεις που ασκούνται από την εξόρυξη και **Καταπιεσμένο** το περιβάλλον με ευθεία αντανάκλαση των επιπτώσεων στη κοινότητα.

### 3.3 Νομοθετικό πλαίσιο «Καταπιεστή».

Για την πλήρη ανάπτυξη των Μεταλλείων Κασσάνδρας στην ΒΑ Χαλκιδική και την υλοποίηση μίας εκ των μεγαλύτερων άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα, ο δρόμος ανοίγει με την υπογραφή της νέας Επενδυτική Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικός Χρυσός και

της Ελληνικής Κυβέρνησης στις 5 Φεβρουαρίου του 2021, η οποία επικυρώνεται από την Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων. Η νέα αυτή συμφωνία, τροποποιεί την από του 2003 Σύμβαση Μεταβίβασης μεταξύ της Ελληνικός Χρυσός και του Ελληνικού Δημοσίου, εκσυγχρονίζοντας το νομικό και οικονομικό πλαίσιο της. Η εταιρεία Ελληνικός Χρυσός, λειτουργεί κάτω από ένα σύνθετο νομικό πλαίσιο που περιλαμβάνει την ελληνική και την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την εξόρυξη, το περιβάλλον, και την ανάπτυξη επενδύσεων. Τα βασικά νομοθετικά πλαίσια που διέπουν τη δραστηριότητά της περιλαμβάνουν:

#### *1. Μεταλλευτικός Κώδικας (Ν.Α. 210/1973)*

Ο **Μεταλλευτικός Κώδικας** είναι το πρωταρχικό νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις μεταλλευτικές δραστηριότητες στην Ελλάδα, όπως την εξόρυξη, την αξιοποίηση και την εκμετάλλευση των μεταλλευμάτων. Ο κώδικας αυτός καθορίζει τις άδειες εξόρυξης, τους όρους και τις προϋποθέσεις για τις μεταλλευτικές εργασίες και τις υποχρεώσεις των εταιρειών ως προς την προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνική συνεισφορά.

#### *2. Συμβάσεις Παραχώρησης*

Η Ελληνικός Χρυσός λειτουργεί με βάση μια ειδική **Σύμβαση Παραχώρησης** που υπεγράφη το 2003 μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της εταιρείας, η οποία επιτρέπει τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων εξόρυξης στις περιοχές των Μεταλλείων Κασσάνδρας (Σκουριές, Ολυμπιάδα, Στρατώνι).

#### *3. Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια*

Η ανάπτυξη των εξορυκτικών έργων πρέπει να ευθυγραμμίζεται με το **Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τη Βιομηχανία** και τις ειδικές χωροταξικές προβλέψεις για τις μεταλλευτικές δραστηριότητες, διασφαλίζοντας ότι οι εξορύξεις δεν έρχονται σε σύγκρουση με άλλες χρήσεις γης.

#### *4. Περιβαλλοντική Νομοθεσία (Ν. 1650/1986 και Ν. 4014/2011)*

Η εταιρεία υποχρεούται να ακολουθεί αυστηρούς περιβαλλοντικούς κανονισμούς, όπως προβλέπονται από την ελληνική και την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Αυτό περιλαμβάνει τη



συμμόρφωση με τον Ν. 1650/1986 και τον Ν. 4014/2011 για την προστασία του περιβάλλοντος και την περιβαλλοντική αδειοδότηση των μεταλλευτικών έργων. Επίσης, η εταιρεία πρέπει να υποβάλλει Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) και να λαμβάνει εγκρίσεις για κάθε φάση της ανάπτυξης του έργου.

#### *5. Νόμος για τη Στρατηγική Επενδύσεων (Ν. 3894/2010 και Ν. 4608/2019)*

Η επένδυση της Ελληνικός Χρυσός έχει χαρακτηριστεί ως **Στρατηγική Επένδυση**, η οποία επιτρέπει την ταχύτερη αδειοδότηση και την παροχή ειδικών διευκολύνσεων. Σύμφωνα με αυτούς τους νόμους, επενδύσεις που θεωρούνται στρατηγικές, με σημαντικό οικονομικό και αναπτυξιακό αντίκτυπο, μπορούν να προχωρούν μέσω ειδικών διαδικασιών αδειοδότησης και χρηματοδότησης.

Η ανάπτυξη της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός βασίζεται σε πολλές ευρωπαϊκές οδηγίες, οι οποίες καλύπτουν διάφορες πτυχές της περιβαλλοντικής προστασίας, της υγείας και ασφάλειας, της εξορυκτικής δραστηριότητας, και της διαχείρισης αποβλήτων. Μερικές από τις πιο σημαντικές ευρωπαϊκές οδηγίες που εφαρμόζονται είναι:

#### *1. Οδηγία 92/43/ΕΟΚ (για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας ζωής)*

Η **Οδηγία για τους Οικοτόπους** έχει ιδιαίτερη σημασία για την προστασία ευαίσθητων οικοσυστημάτων, όπως αυτά της Χαλκιδικής. Οι εξορυκτικές δραστηριότητες της Ελληνικός Χρυσός πρέπει να συμμορφώνονται με αυτή την οδηγία, ιδιαίτερα σε περιοχές που ανήκουν στο δίκτυο **Natura 2000**.

#### *3. Οδηγία 2004/35/ΕΚ (για την περιβαλλοντική ευθύνη)*

Αυτή η οδηγία επιβάλλει στις εταιρείες την **υποχρέωση πρόληψης και αποκατάστασης περιβαλλοντικών ζημιών**. Σε περίπτωση που οι εξορυκτικές δραστηριότητες προκαλέσουν ρύπανση ή άλλη ζημιά, η Ελληνικός Χρυσός θα είναι υπεύθυνη για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

#### 4. Οδηγία 2006/21/EK (για τη διαχείριση των εξορυκτικών αποβλήτων)

Η οδηγία αυτή καθορίζει τις απαιτήσεις για την **ασφαλή διαχείριση των εξορυκτικών αποβλήτων**, όπως τα απόβλητα από τις μεταλλευτικές δραστηριότητες στις Σκουριές. Η οδηγία απαιτεί τη λήψη μέτρων για την πρόληψη της ρύπανσης και την αποκατάσταση των περιοχών εξόρυξης μετά το πέρας της δραστηριότητας.

#### 5. Οδηγία 2008/98/EK (πλαίσιο για τα απόβλητα)

Αυτή η οδηγία καθορίζει την πολιτική για τα απόβλητα στην Ευρώπη, δίνοντας έμφαση στην **πρόληψη, ανακύκλωση και την ασφαλή διαχείριση αποβλήτων**. Οι εξορυκτικές δραστηριότητες δημιουργούν μεγάλες ποσότητες αποβλήτων, τα οποία πρέπει να διαχειρίζονται σύμφωνα με αυτήν την οδηγία, με στόχο την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

#### 6. Οδηγία 2011/92/EE (για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων)

Η οδηγία αυτή (τροποποιημένη από την **2014/52/EE**) απαιτεί να διενεργούνται **Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ)** για μεγάλα έργα που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Στις δραστηριότητες της Ελληνικός Χρυσός, η ΜΠΕ είναι ένα βασικό εργαλείο για την αξιολόγηση της βιωσιμότητας των εξορύξεων στις περιοχές Σκουριών και Ολυμπιάδας.

#### 7. Οδηγία SEVESO III (2012/18/EE)

Η SEVESO III σχετίζεται με τον **έλεγχο μεγάλων βιομηχανικών ατυχημάτων** που αφορούν επικίνδυνες ουσίες. Εφαρμόζεται στη διαχείριση των χημικών ουσιών που χρησιμοποιούνται κατά την επεξεργασία και εξόρυξη του χρυσού και του χαλκού από την Ελληνικός Χρυσός, διασφαλίζοντας μέτρα πρόληψης για την αποφυγή ατυχημάτων.

Αυτές οι οδηγίες σε συνδυασμό με την ελληνική νομοθεσία, διασφαλίζουν ότι οι εξορυκτικές δραστηριότητες της εταιρείας θα πραγματοποιούνται με άξονα τη διασφάλιση τόσο της οικονομικής βιωσιμότητας της επένδυσης όσο και της προστασίας του περιβάλλοντος και των τοπικών κοινωνιών. Παρά το νομικό πλαίσιο που επιτρέπει την

ανάπτυξη των εξορύξεων, η τοπική αντίδραση βασίζεται κυρίως σε ανησυχίες για περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις. Πολλές κοινότητες στη Χαλκιδική έχουν οργανώσει διαμαρτυρίες και νομικές ενέργειες κατά της εταιρείας. Τα κινήματα πολιτών και οι τοπικές ομάδες διαμαρτύρονται για την περιβαλλοντική και κοινωνική ζημιά που έχει προκληθεί. Έχουν γίνει μαζικές διαδηλώσεις, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, ενώ έχουν κατατεθεί και προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Σε πολλές περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια, έχουν κληθεί να αποφασίσουν για τη νομιμότητα των εξορυκτικών δραστηριοτήτων, με αποφάσεις που άλλοτε υποστηρίζουν την επένδυση και άλλοτε ζητούν τη βελτίωση των περιβαλλοντικών όρων. Ωστόσο, παρά τις νομικές αποφάσεις, οι κοινωνικές εντάσεις παραμένουν, αναπτύσσοντας μεγάλες πιέσεις, οι οποίες φτάνουν και στο σημείο να διαλύονται με τη χρήση βίας, από τις δυνάμεις καταστολής του ελληνικού κράτους.

Αναδεικνύεται με το πιο σαφή τρόπο, πως η προσαρμογή του κράτους τόσο μέσω της νομοθεσίας, όσο και μέσω των κατασταλτικών μηχανισμών του, εξυπηρετεί τις σύγχρονες ανάγκες της εταιρείας. Για παράδειγμα η περίπτωση της εξορύξης χρυσού στη Χαλκιδική είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα σωρίας νομοθετικών παρεμβάσεων, με τις αλλαγές στη περιβαλλοντική αδειοδότηση αλλά και τις αλλαγές στη χωροταξία, που θυσιάζουν το περιβάλλον και την ανθρωπινή ζωή προς όφελος των επενδυτικών ομίλων. Αρκεί να αναλογιστούμε για παράδειγμα πόσο αντιφατική είναι η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας ζωής, τη στιγμή που το σημείο της εξορυκτικής δραστηριότητας πραγματοποιείται στο δάσος των Σκουριών, το οποίο εντάσσεται στο δίκτυο Natura 2000. Ή αντίστοιχα αντιφατική είναι και η Οδηγία 2006/21/ΕΚ για τη διαχείριση των εξορυκτικών αποβλήτων, την στιγμή που οι κανονισμοί της διέπονται από τη στρατηγική αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης «ο ρυπαίνων πληρώνει». Η νομοθεσία για την διαχείριση αποβλήτων, στην ουσία δίνει τη δυνατότητα σε αυτόν που παράγει απόβλητα να καθορίζει το χαρακτηρισμό της επικινδυνότητας τους και τον τρόπο διαχείρισής τους. Ακόμη γεννάτε ένας εύλογος προβληματισμός σε σχέση με την Οδηγία 2011/92/ΕΕ, για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, δηλαδή τις εκάστοτε Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων που δίνουν διαβεβαιώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Πως είναι δυνατόν οι ΜΠΕ να συνεκτιμήσουν όλες τις πιθανές επιπτώσεις στο περιβάλλον, τις αλληλεπιδράσεις με άλλες δραστηριότητες, όταν στόχος των επενδύσεων είναι το κυνήγι του μεγαλύτερου δυνατού

κέρδους, τα ανταγωνιστικά μεταξύ τους επιχειρηματικά σχέδια που παλεύουν να επικρατήσουν στην εμπορευματοποιημένη γη και να καθορίσουν τη χρήση της; Για αυτό και η διαδικασία έγκρισης τους αποτελεί απολογητική των επενδύσεων, με τους επιχειρηματίες να είναι υπεύθυνοι για την ανάθεση της εκπόνησης των ΜΠΕ, όταν από τον προγραμματισμό απουσιάζει ο διαρκής έλεγχος από την Επιθεώρηση Μεταλλίων και η διαρκής παρακολούθηση επιπτώσεων της εξορυκτικής δραστηριότητας (συνολικά και όχι μόνο του χρυσού) στην υγεία των κατοίκων της περιοχής, συνολικά στο περιβάλλον που θα έπρεπε να είναι στην αποκλειστική ευθύνη του κράτους.

Μελετώντας την περίπτωση της εξορυκτικής δραστηριότητας στη Χαλκιδική, αξίζει να αναφερθεί ότι πρόκειται για ένα ζήτημα ευρύτερης σημασίας – που δεν περιορίζεται και δεν αφορά τις εξελίξεις στη χώρα όπου πραγματοποιείται η εξορυκτική δραστηριότητα. Το μεταλλευτικό πεδίο, δηλαδή η εξόρυξη και η κατοχή χρυσού έχει βαρύνουσα σημασία καθώς παίζει ρόλο στο διεθνές εμπόριο, στη διαμόρφωση των αποθεμάτων, της νομισματικής πολιτικής και της οικονομικής ισχύος μια χώρας. Ο χρυσός είναι ένα πολύτιμο μέταλλο, μη αναπληρώσιμος πόρος και σε αυτήν τη φάση τα αποθέματα του, έχουν παραχωρηθεί από το αστικό κράτος σε έναν επιχειρηματικό όμιλο. Τα μεταλλεύματα που εξορύσσονται δεν μπορούν να αναπληρωθούν και έτσι χάνεται η δυνατότητα μιας ενδεχόμενης μελλοντικής φιλολαϊκής αξιοποίησής τους.

### 3.4 Θεατρικό ερέθισμα « Ο ΕΧΘΡΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ Χ. ΊΨΕΝ»

#### 3.4.1 Χένρικ Ίψεν, ο πρωτοπόρος κι αναμορφωτής του αστικού κοινωνικού δράματος

Ο Χένρικ Ίψεν θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς δραματουργούς του 19ου αιώνα, καθώς και από τους θεμελιωτές του σύγχρονου ρεαλιστικού θεάτρου. Η επιρροή του στο θέατρο είναι τεράστια, αφού κατάφερε να ανανεώσει τη δραματουργία της εποχής του, εισάγοντας νέες θεματολογίες και τεχνικές. Στο έργο του συνδυάζονται θέματα όπως η κοινωνική αδικία, η υποκρισία, η ελευθερία και η αυτογνωσία. Ο Ίψεν αντιμετώπισε θέματα που θεωρούνταν τότε προκλητικά και επικίνδυνα, όπως η θέση της γυναίκας, η θρησκεία, η κοινωνική υποκρισία, η ατομική ελευθερία και η ηθική ευθύνη. Τα έργα του συχνά εξετάζουν τη σύγκρουση μεταξύ των ατομικών φιλοδοξιών και των κοινωνικών περιορισμών.

Χρησιμοποιώντας ρεαλιστική γραφή, ο Ίψεν ανέπτυξε χαρακτήρες με πολυπλοκότητα και βάθος, απομακρυνόμενος από την επιφανειακή απεικόνιση του καλού και του κακού που επικρατούσε στην εποχή του. Στα έργα του, απομακρύνεται από την παραδοσιακή δραματοουργία με τους ήρωες-ιδεώδη, και δημιουργεί χαρακτήρες και καταστάσεις που είναι πιο κοντά στην πραγματική ζωή. Οι διάλογοι είναι φυσικοί και οι χαρακτήρες αντιπροσωπεύουν αληθινά άτομα με ανθρώπινες αδυναμίες και αντιφάσεις. Αυτό επιτρέπει στο κοινό να ταυτιστεί περισσότερο με τις καταστάσεις και τα διλήμματα που παρουσιάζονται.

Ένας από τους βασικούς λόγους που το έργο του Ίψεν θεωρείται πρωτοποριακό είναι η εστίαση στις υποδόριες συγκρούσεις που δεν είναι φανερές στην επιφάνεια. Στα έργα του, συχνά οι χαρακτήρες δεν συγκρούονται μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τον εαυτό τους. Αυτή η ένταση και το βάθος των εσωτερικών συγκρούσεων κάνουν τα έργα του πολυεπίπεδα. Για παράδειγμα, στο έργο «*Ο Εχθρός του Λαού*», η σύγκρουση του Δρ. Στόκμαν δεν είναι απλώς με την κοινωνία αλλά και με τη συνείδησή του. Τα έργα του Ίψεν σπάνια προσφέρουν κλειστά και σαφή τέλη, αφήνοντας συχνά ερωτήματα να αιωρούνται. Αντί να δίνει λύσεις, προτιμά να θέτει ερωτήματα, ενθαρρύνοντας το κοινό να σκεφτεί τις συνέπειες των πράξεων και των αποφάσεων των χαρακτήρων. Στο «*Κουκλόσπιτο*», για παράδειγμα, δεν γνωρίζουμε τι θα συμβεί με τη Νόρα μετά την απόφασή της να αφήσει την οικογένειά της. Η δομή των έργων του Ίψεν είναι σφιχτή και καλά οργανωμένη. Τα έργα του συχνά ξεκινούν σε μια φαινομενικά κανονική κατάσταση, η οποία σταδιακά ξετυλίγεται και αποκαλύπτει τις υποβόσκουσες συγκρούσεις. Η δράση οδηγείται από τις πράξεις και τις αποφάσεις των χαρακτήρων και η εξέλιξη είναι αναπόφευκτη, καθώς κάθε γεγονός επηρεάζει το επόμενο. Ο Ίψεν, μέσα από τον ρεαλισμό, το ψυχολογικό βάθος και την κριτική της κοινωνίας, δημιούργησε έργα που παραμένουν επίκαιρα και συναρπαστικά. Συνδυάζοντας το ρεαλισμό με τον συμβολισμό και την κοινωνική κριτική, τα έργα του θέτουν διαχρονικά ερωτήματα για την ανθρώπινη φύση και τις κοινωνικές δομές, ανοίγοντας το δρόμο για το σύγχρονο θέατρο.

#### 3.4.2. Ο Εχθρός του λαού: έργο υποδειγματικής ιψενικής γραφής

Γραμμένο το 1882 ο «*Ο Εχθρός του Λαού*» (*En folkefiende*), είναι ένα από τα πιο διάσημα έργα του Χένρικ Ίψεν και αποτελεί μια καυστική κριτική της κοινωνικής υποκρισίας, της πολιτικής διαφθοράς και της σύγκρουσης ανάμεσα στην αλήθεια και τα

συμφέροντα της κοινωνίας. Στο έργο αυτό αποτυπώνεται η ανηλεής επίθεση στις ψεύτικες αστικές αξίες και η αντικατάσταση τους από μια ευνομούμενη κοινωνία χωρίς εκμεταλλευτές.<sup>71</sup> Η ιστορία εκτυλίσσεται σε μια μικρή λουτρόπολη της Νορβηγίας, η οποία εξαρτάται οικονομικά από τις ιαματικές πηγές της. Ο κεντρικός χαρακτήρας, ο Δρ. Τόμας Στόκμαν, είναι γιατρός και επιθεωρητής των λουτρών. Αρχικά θεωρείται ήρωας της πόλης επειδή συνέβαλε στη δημιουργία του θέρετρου, το οποίο προσελκύει τουρίστες και προσφέρει οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, ο Στόκμαν ανακαλύπτει ότι τα νερά των λουτρών είναι μολυσμένα από βιομηχανικά απόβλητα, γεγονός που απειλεί τη δημόσια υγεία. Αποφασίζει να αποκαλύψει την αλήθεια και να ειδοποιήσει τις αρχές, ώστε να γίνουν οι απαραίτητες επισκευές. Η αποκάλυψη του Στόκμαν προκαλεί τεράστιες αντιδράσεις. Ο Πέτερ Στόκμαν, ο αδελφός του Τόμας και δήμαρχος της πόλης, αντιτίθεται στην αποκάλυψη, καθώς οι επισκευές θα κοστίσουν τεράστια ποσά και θα πλήξουν την οικονομία της πόλης. Επικαλείται την οικονομική ευημερία και προσπαθεί να αποσιωπήσει τον αδελφό του, επισημαίνοντας ότι οι συνέπειες θα είναι καταστροφικές για όλους. Αντί να στηρίζει την αλήθεια, η τοπική εφημερίδα, που αρχικά υποστήριζε τον Στόκμαν, τελικά κάνει πίσω όταν βλέπει ότι η δημοσίευση της ανακάλυψης θα απειλήσει τα συμφέροντα των επιχειρηματιών και της πόλης. Ακόμα και οι κάτοικοι της πόλης στρέφονται εναντίον του, όταν συνειδητοποιούν ότι η αποκάλυψη της αλήθειας θα καταστρέψει τις δουλειές τους. Ο Τόμας Στόκμαν αρνείται να υποχωρήσει και επιμένει στην αποκάλυψη της αλήθειας. Στη διάρκεια του έργου, παρότι αντιμετωπίζει την αντίσταση της πόλης και την απομόνωση, αρνείται να συμβιβαστεί με τα ψεύδη και την υποκρισία. Ωστόσο, η κοινότητα τον αποκαλεί «εχθρό του λαού» και του αποδίδει την ευθύνη για την υποτιθέμενη καταστροφή της πόλης. Απομονώνεται εντελώς και δέχεται επίθεση τόσο ηθικά όσο και φυσικά. Το έργο κορυφώνεται με τον Στόκμαν να ανακηρύσσει πως «ο πιο ισχυρός άνθρωπος στον κόσμο είναι εκείνος που στέκεται μόνος του», εκφράζοντας έτσι την ιδεαλιστική του πεποίθηση ότι η αλήθεια και η ηθική ακεραιότητα είναι πιο σημαντικές από την κοινωνική αποδοχή και τα οικονομικά συμφέροντα.

Το έργο διερευνά τη σύγκρουση ανάμεσα στην αλήθεια και τα συμφέροντα της κοινωνίας. Ο Στόκμαν αντιπροσωπεύει την ηθική ακεραιότητα και την προσήλωση στην αλήθεια, ενώ οι υπόλοιποι χαρακτήρες, από τον αδελφό του μέχρι τους πολίτες,

---

<sup>71</sup> Χενρικ Ιψεν «Ο εχθρός του λαού» μτφ. Ερρίκος Μπελιέ, Εκδόσεις Ηριδανός, Αθήνα, σελ.7

αντιπροσωπεύουν την προστασία των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων, ακόμη και αν αυτό σημαίνει την απόκρυψη της αλήθειας. Το έργο αποκαλύπτει τη βαθιά υποκρισία των ανθρώπων και των κοινωνιών. Αρχικά, η πόλη στηρίζει τον Στόκμαν όταν πιστεύουν ότι η ανακάλυψή του θα είναι προς όφελος τους. Όταν όμως συνειδητοποιούν ότι θα πληγούν οικονομικά, τον καταδικάζουν και τον αποκαλούν «εχθρό του λαού». Ο Ίψεν, μέσω αυτής της σύγκρουσης, αποκαλύπτει πώς τα προσωπικά συμφέροντα και ο οικονομικός εγωισμός συχνά υπερισχύουν της ηθικής. Ο Ίψεν θέτει το ζήτημα της σχέσης μεταξύ της αλήθειας και της πλειοψηφίας. Ο Στόκμαν πιστεύει ότι η αλήθεια δεν ανήκει στην πλειοψηφία, καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι, λόγω συμφερόντων ή φόβου, αδυνατούν να δουν ή να δεχτούν την αλήθεια. Αυτό το σημείο είναι καίριο για την κριτική που κάνει ο Ίψεν στη δημοκρατία και τη φύση των μαζών, που συχνά παρασύρονται από τα δικά τους συμφέροντα. Ο Στόκμαν πιστεύει ακράδαντα ότι έχει ηθική ευθύνη να αποκαλύψει την αλήθεια, ανεξαρτήτως των συνεπειών. Το έργο ασχολείται με το δίλημμα μεταξύ ηθικής ευθύνης και προσωπικού συμφέροντος, θέτοντας το ερώτημα: πρέπει το άτομο να υποτάσσεται στην κοινότητα ή να υπερασπίζεται τις δικές του αρχές, ακόμα και αν αυτό σημαίνει την απομόνωση;

Στο έργο «*Ο Εχθρός του Λαού*», οι χαρακτήρες παίζουν σημαντικό ρόλο στην αναπαράσταση των θεμάτων της σύγκρουσης ανάμεσα στην αλήθεια και την κοινωνία. Εκτός από τον κεντρικό ήρωα, τον Δρ. Τόμας Στόκμαν, υπάρχουν και άλλοι χαρακτήρες που συμβάλλουν στην εξέλιξη της πλοκής και στην ανάδειξη των θεματικών του έργου. Ο Ίψεν χρησιμοποιεί αυτούς τους χαρακτήρες για να εξετάσει το πώς οι προσωπικές και κοινωνικές δυνάμεις διαμορφώνουν τις αποφάσεις των ανθρώπων, και πώς η σύγκρουση ανάμεσα στο ατομικό και το συλλογικό συμφέρον οδηγεί σε τραγικές καταστάσεις.

✚ *Πέτερ Στόκμαν*: ο αδελφός του Τόμας Στόκμαν, δήμαρχος της πόλης και πρόεδρος της επιτροπής των ιαματικών λουτρών. Ο Πέτερ είναι συμβολικός εκπρόσωπος της εξουσίας και των συμφερόντων της τοπικής κοινωνίας. Είναι πολιτικός, πρακτικός και επιδιώκει την οικονομική σταθερότητα της πόλης, ακόμα και αν αυτό σημαίνει την απόκρυψη της αλήθειας για το καλό της πλειοψηφίας. Αντιπροσωπεύει την αντίθεση του ορθολογισμού και του συμβιβασμού με τις αξίες της ηθικής ακεραιότητας που υπερασπίζεται ο αδελφός του. Μέσα από αυτόν, ο Ίψεν αναδεικνύει τη σύγκρουση ανάμεσα στην εξουσία και την ηθική. Ο Πέτερ και ο Τόμας αντιπροσωπεύουν δύο αντίθετες φιλοσοφίες: ο Πέτερ υπερασπίζεται τα

συμφέροντα και την οικονομική ευημερία της πόλης, ενώ ο Τόμας επιμένει στην ηθική ευθύνη και την αλήθεια.

✚ *Κάθριν Στόκμαν*: η σύζυγος του Τόμας Στόκμαν. Είναι μια παραδοσιακή γυναίκα που στηρίζει τον σύζυγό της, αλλά ταυτόχρονα ανησυχεί για την οικογένειά τους και τις συνέπειες που μπορεί να έχει η επιμονή του Τόμας στην αποκάλυψη της αλήθειας. Αντιπροσωπεύει τη φωνή της λογικής και της οικογενειακής προστασίας, καθώς προσπαθεί να βρει ισορροπία ανάμεσα στη στήριξη του άνδρα της και την επιβίωση της οικογένειας.

✚ *Πέτρα Στόκμαν*: η κόρη του Τόμας και της Κάθριν. Η Πέτρα είναι μια νεαρή, ιδεαλιστική δασκάλα που μοιράζεται τις αρχές και τις αξίες του πατέρα της. Είναι επίσης αφοσιωμένη στην αλήθεια και την ηθική, όπως και ο Τόμας, και δεν διστάζει να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές αδικίες και τις συμβάσεις της εποχής της. Είναι ισχυρή και ανεξάρτητη, και προσφέρει μια φρέσκια, νεανική οπτική στον αγώνα για δικαιοσύνη.

✚ *Χόβσταντ*: ο εκδότης της τοπικής εφημερίδας. Αρχικά υποστηρίζει τον Στόκμαν και το δικαίωμά του να αποκαλύψει την αλήθεια, καθώς πιστεύει ότι αυτό θα προκαλέσει αναταράξεις στην εξουσία και θα βοηθήσει να αλλάξουν τα πολιτικά δεδομένα της πόλης. Ωστόσο, όταν συνειδητοποιεί ότι η αλήθεια του Στόκμαν θα βλάψει την πόλη και τα προσωπικά του συμφέροντα, αλλάζει στάση και στρέφεται εναντίον του. Μέσα από αυτόν τον χαρακτήρα, ο Ίψεν εξετάζει το ζήτημα της διαφθοράς στα μέσα ενημέρωσης και τον τρόπο με τον οποίο οι δημοσιογράφοι μπορούν να ελέγχουν και να χειραγωγούν την κοινή γνώμη για ίδιον όφελος.

✚ *Άσλακσεν*: τυπογράφος και μετριοπαθής πρόεδρος της ένωσης μικροαστών. Ο Άσλακσεν αντιπροσωπεύει τη μετριοπαθή πλειοψηφία, δηλαδή την τάξη των μικροαστών που ενδιαφέρεται κυρίως για την ηρεμία και την οικονομική σταθερότητα. Στην αρχή φαίνεται να στηρίζει τον Στόκμαν, αλλά όταν οι αποκάλυψεις του απειλούν τη σταθερότητα της πόλης, ο Άσλακσεν προτιμά τον συμβιβασμό. Είναι χαρακτηριστικός τύπος ανθρώπου που αποφεύγει τις συγκρούσεις και επιλέγει πάντα την ασφάλεια και την ηρεμία.

✚ *Μόρτεν Κίλ*: ο πεθερός του Τόμας Στόκμαν και ένας πλούσιος βυρσοδέψης. Ο Κίλ έχει επενδύσει στα λουτρά της πόλης και είναι ένας άνθρωπος με έντονη αίσθηση της οικονομικής λογικής. Όταν αποκαλύπτεται η αλήθεια για τη μόλυνση των νερών, προσπαθεί να πείσει τον Τόμας να σιωπήσει, απειλώντας ότι θα καταστρέψει την κληρονομιά που έχει



αφήσει για την οικογένειά του. Ο χαρακτήρας του Κίλ αναδεικνύει το θέμα της οικονομικής πίεσης και της απληστίας, που συχνά καθοδηγούν τις ανθρώπινες αποφάσεις.

✚ *Μπίλινγκ*: Δημοσιογράφος στην εφημερίδα του Χόβσταντ. Ο Μπίλινγκ είναι ένας φιλόδοξος και καιροσκόπος δημοσιογράφος που αρχικά υποστηρίζει τον Στόκμαν, πιστεύοντας ότι η αποκάλυψη της αλήθειας θα του δώσει τη δυνατότητα να ανέλθει πολιτικά. Ωστόσο, όταν οι συνθήκες αλλάζουν, στρέφεται και αυτός εναντίον του Στόκμαν. Ο Μπίλινγκ αντιπροσωπεύει τον οπορτουνισμό και την ηθική ευελιξία που χαρακτηρίζει πολλούς δημοσιογράφους και πολιτικούς.

### 3.5 «Ορυχείο Ίψεν: Ένας εχθρός του Λαού συναντάει το λαό» θεατρική δράση σε σκηνοθεσία – σύλληψη Κορίνας Βασιλειάδου & Χάρη Πεχλιβανίδη

Το έργο με την ονομασία «*Ορυχείο Ίψεν: Ένας εχθρός του Λαού συναντάει το λαό*» είναι μια θεατρική δημιουργία που αναπτύχθηκε από τον Χάρη Πεχλιβανίδη και την Κορίνα Βασιλειάδου. Οι δύο αυτοί δημιουργοί, γνωστοί για τις πειραματικές και σύγχρονες προσεγγίσεις τους στο θέατρο, συνεργάστηκαν για να εξερευνήσουν το έργο του Νορβηγού δραματουργού Χένρικ Ίψεν μέσα από μια πολυεπίπεδη και βαθιά ανατρεπτική ματιά, κερδίζοντας την Υποτροφία Ίψεν 2013 του Υπουργείου Πολιτισμού της Νορβηγίας. Το συγκεκριμένο έργο δεν είναι απλώς μια παραδοσιακή θεατρική παράσταση με βάση κάποιο συγκεκριμένο έργο του Ίψεν, αλλά αποτελεί μια διαδραστική ανασκαφή στο έργο του σπουδαίου συγγραφέα. Ο στόχος της παράστασης είναι να αποκαλύψει και να επεξεργαστεί τους βαθύτερους συμβολισμούς, τα υπόγεια νοήματα και τις κοινωνικές κριτικές που περιέχονται στα έργα του Ίψεν. Η παράσταση ενσωματώνει μια διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία συνδυάζει το θέατρο με άλλες μορφές τέχνης, όπως οπτικοακουστικά μέσα, προβολές και εγκαταστάσεις. Οι θεατές καλούνται να βυθιστούν σε έναν πολυδιάστατο κόσμο, όπου εξερευνούν τα θέματα της κοινωνικής υποκρισίας, των έμφυλων σχέσεων, της προσωπικής απελευθέρωσης και της σύγκρουσης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, της διαφθοράς και της κατάχρησης της εξουσίας.

Η παράσταση «*Ορυχείο Ίψεν*» παρουσιάστηκε στο Δημαρχείο Θεσσαλονίκης το 2014, αγκαλιάστηκε από το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (ΚΘΒΕ) και πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα των Ibsen Schollarships του Υπουργείου Πολιτισμού της Νορβηγίας και της Αντιδημαρχίας Πολιτισμού του Δήμου Θεσσαλονίκης. Η τοποθεσία της

παράστασης, ο χώρος του Δημαρχείου Θεσσαλονίκης, δεν ήταν ένας συνηθισμένος χώρος για θεατρικές παραστάσεις, κάτι που πρόσθεσε μια επιπλέον διάσταση στην εμπειρία των θεατών. Η θεατρική δράση δομείται ως ειδολογικό υβρίδιο μυθοπλασίας και ντοκουμέντου.<sup>72</sup> Η επιλογή του Δημαρχείου Θεσσαλονίκης ως χώρου της παράστασης δεν ήταν τυχαία. Οι δημιουργοί του έργου, θέλησαν να δώσουν έναν συμβολικό χαρακτήρα στην τοποθεσία, εστιάζοντας στη σχέση του χώρου με την εξουσία και τη δημόσια ζωή, θέματα που συχνά εξετάζονται στα έργα του Ίψεν. Κεντρική ιδέα, η τρέχουσα αντιπαράθεση της ελληνικής κοινής γνώμης για την εξόρυξη χρυσού από πολυεθνική εταιρία στις Σκουριές Χαλκιδικής και οι καταστασιακοί και σημασιολογικοί παραλληλισμοί ανάμεσα στη σύγκρουση του ιδεαλιστή γιατρού Στόκμαν με την πόλη του, όπως την πραγματεύεται ο Ίψεν.<sup>73</sup> Η θεατρική σύμβαση ξεκινά μέσω μια ραδιοφωνικής εκπομπής που εκτυλίσσεται ζωντανά την ώρα της παράστασης, με καλεσμένο ένα γνωστό δημοσιογράφο της πόλης. Η σκηνοθετική προσέγγιση επιδιώκει να «ανασκάψει» τα βαθύτερα νοήματα των έργων του Ίψεν, όπως φανερώνει και ο τίτλος του έργου («Ορυχείο Ίψεν»), γι' αυτό δεν υπήρχε μια γραμμική αφήγηση, αλλά μάλλον μια κατακερματισμένη παρουσίαση σκηνών και ιδεών,<sup>74</sup> που σχετίζονταν με το έργο του Ίψεν, επιτρέποντας στους θεατές να συνδέσουν διαφορετικά στοιχεία και θέματα, που αφορούν το θέμα των Σκουριών και τους τρόπους που αυτό καλύφθηκε από τα Μ.Μ.Ε. Στη διαδικασία αυτή, η σκηνοθετική προσέγγιση επιστρατεύει πολίτες, που συμμετέχουν ως «ειδικοί» και καταθέτουν την αυθεντική μαρτυρία τους για τα μεταλλεία, βιντεοσκοπημένα ή ζωντανά ενώπιον των θεατών. Οι σύγχρονες τεχνολογικές δυνατότητες που χρησιμοποιήθηκαν ενίσχυσαν το αίσθημα της βύθισης των θεατών στον κόσμο του Ίψεν. Ταυτόχρονα ένα μεγάλο μέρος του κοινού βρίσκεται απροετοίμαστο, καθώς τα όρια ανάμεσα στις προσχεδιασμένες και τις αυθόρμητες παρεμβάσεις γίνονται δυσδιάκριτα. Η διλημματική φύση του ζητήματος, οι πολλαπλές οπτικές, τα πολιτικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά διακυβεύματα αναδεικνύονται σταδιακά, ενώ δεν λείπουν και

---

<sup>72</sup> Βερβεροπούλου Ζωή, «Διαδικασίες και δοκιμές πολιτότητας στο νέο Θέατρο - Ντοκουμέντο», *Θέατρο και Δημοκρατία*, Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου, Τόμος Α', Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2018, σελ. 173

<sup>73</sup> Βερβεροπούλου Ζωή, ό.π

<sup>74</sup> Η αναφορά στο συμπέρασμα «μάλλον μια κατακερματισμένη παρουσίαση σκηνών και ιδεών» προκύπτει μέσα από τη παρακολούθηση του μοναδικού οπτικοακουστικού υλικού που παρέχεται ελεύθερα στο διαδίκτυο, βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=hpyYgnKOasA>

κάποιες εντάσεις από θεατές που αντιδρούν διαφωνώντας, όσο το θέαμα εκτυλίσσεται ελεγχόμενα συμμετοχικό.<sup>75</sup> Η διαδραστική φύση της παράστασης ενθάρρυνε τους θεατές να συμμετάσχουν ενεργά, γεγονός που δημιούργησε έναν πιο άμεσο και προσωπικό διάλογο μεταξύ των θεμάτων που παρουσίαζε το έργο και της καθημερινής ζωής των θεατών. Αυτού του τύπου οι παραστάσεις έχουν συνήθως μεγαλύτερη δυνατότητα να εμπλέξουν το κοινό σε έναν βαθύτερο προβληματισμό, καθώς οι θεατές δεν είναι απλά παθητικοί παρατηρητές, αλλά καλούνται να εξετάσουν τη δική τους θέση απέναντι στα κοινωνικά ζητήματα που αναδεικνύονται. Η επιλογή του Δημαρχείου ως χώρου παράστασης είχε έντονο συμβολισμό. Οι δημιουργοί πιθανότατα επιθυμούσαν να συνδέσουν την παράσταση με τη δομή της εξουσίας και της κοινωνικής διοίκησης. Αυτό το στοιχείο είναι σημαντικό γιατί δημιούργησε έναν διάλογο με τους θεσμούς άμεσο και τις αξίες που αυτοί αντιπροσωπεύουν. Εν είδει θεάτρου-forum που διαδραματίζεται μαζί με τους θεατές και όχι απλώς ενώπιόν τους, το «*Ορυχείο Ίψεν*» προσδένεται στο παρόν και επιζητά από ειδικούς και κοινό βασικές δεξιότητες πολιότητας: αναλυτικό και κριτικό πνεύμα, ικανότητες συζήτησης και επιχειρηματολογίας, διαχείριση συγκρούσεων, αμφισβήτηση της μονομερούς πληροφόρησης, λήψη θέσης.<sup>76</sup> Τέτοιες συμβολικές πράξεις, όταν γίνονται σε δημόσιους χώρους που συνδέονται με την πολιτική και τη διοίκηση, μπορούν να προκαλέσουν ευρύτερες κοινωνικές συζητήσεις για τον ρόλο της τέχνης ως μέσου κριτικής απέναντι στην εξουσία. Η ειδική διάταξη της αίθουσας συνδηλώνει τις δημοκρατικές διαδικασίες και την ελευθερία του λόγου, με τη συνομιλία ηθοποιών, «ειδικών» και θεατών να δημιουργούν την αίσθηση της κοινότητας.

Η παράσταση «*Ορυχείο Ίψεν*» αποδεδείχθηκε να είναι μια τολμηρή και πρωτοποριακή προσπάθεια ανανέωσης της προσέγγισης στα κλασικά θεατρικά έργα, με έμφαση στη διεπιστημονική και διαδραστική εμπειρία των θεατών. Συνδύασε την παραδοσιακή δραματουργία του Ίψεν με σύγχρονα μέσα και μορφές τέχνης, δημιουργώντας μια παράσταση που επεκτάθηκε πέρα από το συμβατικό θεατρικό περιβάλλον, προκαλώντας να συμμετέχει ενεργά στην θεατρική διαδικασία και να σκεφτεί «*τι είναι έτοιμο να θυσιάσει για να επιβιώσει*».

---

<sup>75</sup> Βερβεροπούλου Ζωή, ό.π, σελ.173

<sup>76</sup> Βερβεροπούλου Ζωή, ό.π, σελ.174

## Κεφαλαίο 4<sup>ο</sup> Από τη θεωρία στη πράξη: Σχεδιασμοί Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου

Η συλλογιστική ανάλυση των σχεδιασμών Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου που παρουσιάζονται σε αυτό το κεφάλαιο δομούνται πάνω σε δυο συνιστώσες. Η πρώτη αφορά την κοινωνική και οικονομική διάσταση της μελέτης περίπτωσης και της σχέσης Καταπιεστή - Καταπιεσμένου. Στους σχεδιασμούς 4.1 και 4.2 αποτυπώνεται ως Καταπιεστής το τρίπτυχο αστικό κράτος – Εταιρία Ελληνικός Χρυσός – Τοπική Αυτοδιοίκηση, με την επιδίωξη να αναδειχτούν οι παρακάτω πτυχές:

- α. το αστικό κράτος που εκχωρεί το φυσικό πλούτο για την εμπορευματοποίηση του από το κεφάλαιο,
- β. η Εταιρία Ελληνικός Χρυσός που εμπορευματοποιεί τη φύση και ιδιοποιείται το δημόσιο φυσικό πλούτο για την εξαγωγή κέρδους από τις φυσικές διεργασίες με την εκμετάλλευση εργατικού δυναμικού και την εξαγορά συνειδήσεων,
- γ. η τοπική αυτοδιοίκηση καθώς οι «λειτουργοί» της, που κατέχουν θέσεις εξουσίας, επιβάλλουν αποφάσεις που επηρεάζουν την κοινότητα αλλά και τη φύση.

Από την άλλη πλευρά ως Καταπιεσμένος αποτυπώνεται η κοινότητα του Δήμου Αριστοτέλη, που επιβαρύνεται το κόστος αυτής της επένδυσης με πολλές επιπτώσεις στο περιβάλλον, την υγεία, τις εργασιακές συνθήκες. Τον πλούτο που παράγεται δεν τον απολαμβάνει κανένα μέλος της κοινότητας, είτε είναι η υπέρ είτε είναι κατά της εξορυκτικής δραστηριότητας, καθότι η εταιρία σχεδιάζει με άξονα το κέρδος της, μην υπολογίζοντας τις επιπτώσεις.

Η δεύτερη αφορά την οικονομική και περιβαλλοντική διάσταση της μελέτης περίπτωσης και της σχέσης Καταπιεστή - Καταπιεσμένου. Στο σχεδιασμό 4.3 ως Καταπιεστής αποτυπώνεται ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής και η αξιοποίηση της επιστήμης και των επιτευγμάτων της για την εξαγωγή κερδών. Ενώ ως Καταπιεσμένος αποτυπώνεται ο Επιστημονικός κλάδος, δηλαδή οι επιστήμες που συνενώνουν τη γνώση τους και αφορούν την μελέτη περίπτωσης (όπως Μεταλλειολόγοι, Περιβαλλοντολόγοι, Γεωλόγοι κ.α.). Στο σχεδιασμό 4.4 γίνεται μια προσπάθεια να αποτυπωθεί μια σχέση καταπίεσης, αμιγώς στο περιβαλλοντικό επίπεδο αφαιρώντας από την εξίσωση την ανθρώπινη διάσταση και δραστηριότητα που προκύπτει από αυτή. Έτσι λοιπόν ως Καταπιεστής αποτυπώνεται ο χρυσός ως αντανάκλαση των πιέσεων που ασκούνται στο περιβάλλον από τον τρόπο της

εξόρυξης και ως Καταπιεσμένος το περιβάλλον με ευθεία αντανάκλαση των επιπτώσεων αυτών.

Το θεατρικό ερέθισμα που διαπέρνα και τους τέσσερις σχεδιασμούς που παρουσιάζονται παρακάτω, όπως έχει ήδη αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο είναι ο «*Ο εχθρός του Λάου*» του Χένρικ Ίψεν, καθότι πολλά στοιχεία του κειμένου και της πλοκής του έργου, διακειμενικά προσεγγίζουν πλευρές της μελέτης περίπτωσης. Ονόματα, συμβολισμοί, φράσεις, νοηματοδοτούν πτυχές που συγκροτούν τους σχεδιασμούς.

#### 4.1 Πρώτος σχεδιασμός «Οι Σοφοί»

- 1. Ομάδα αναφοράς:** Εφαρμογή στη κοινότητα του Δήμου Αριστοτέλη.
- 2. Κεντρικό ερώτημα:** *Πως είναι να μην απολαμβάνεις τον πλούτο που παράγεις;*
- 3. Συλλογικός ρόλος:** Οι Σοφοί κάτοικοι του Λουτρώ

**Αφήγηση:** Μια φορά και έναν καιρό, παλιά, αλλά δεν ξέρω πόσο παλιά, υπήρχε ένα βασίλειο, το Ίσβορο<sup>77</sup>, το οποίο περιβάλλεται από ένα τεράστιο αρχέγονο δάσος. Αυτό το δάσος κρύβει βαθιά, στα έγκατα της γης, μεγάλο μεταλλευτικό πλούτο, και όχι μόνο. Σε ένα απομακρυσμένο μέρος, ξεχασμένο από καιρό, πέρα μακριά από τα σύνορα του Βασιλείου, σε ένα λουτρό<sup>78</sup>, λέγεται πως κατοικεί μια κοινότητα ανθρώπων που συγκεντρώνει όλη την γνώση της ανθρωπότητας, γι αυτό και είναι σοφοί. Το μέρος αυτό, ονομάζεται Μαντέμ Λάκκος<sup>79</sup>.

Πρόσθετες πληροφορίες:

---

<sup>77</sup> *Μεταλλευτική ιστορία Χαλκιδικής:* Ονομασία χωριού Στρατονίτη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως το 1922.

<sup>78</sup> Η επιλογή του Λουτρώ για χώρο δράσης του κοινού ρόλου αφορμάται από το θεατρικό ερέθισμα.

<sup>79</sup> *Μεταλλευτική δραστηριότητα Χαλκιδικής:* Μαντέμ Λάκκος ή Μαντεμοχώρια, κατά την Οθωμανική αυτοκρατορία συστήνεται μεταλλευτικός συνεταιρισμός εκπροσωπούμενος από 12 χωριά των Μαντεμοχωρίων, με το φιρμάνι να αποδίδουν φόρο.

Είναι ένα πλούσιο βασίλειο μεγάλης έκτασης που χωρίζεται σε 3 μικρότερες περιφερειακές κοινότητες, ανάλογα με τον πλούτο που παράγει (1. Μαύρης Πέτρας, 2. Ολυμπιάδας, 3 Σκουριών). Όλη η εξουσία και ο πλούτος συγκεντρώνεται στο Βασιλικό Συμβούλιο<sup>80</sup>.

#### **A. Χτίσιμο χώρου:**

**Δραστηριότητα 1.** Δίνω ένα γαλάζιο πανί και φωτάκια για να φτιάξουν το χώρο του Λουτρού.

**Οδηγία:** «Σε αυτό το σημείο θα σας δώσω ένα γαλάζιο πανί, χαρτοταινία και φωτάκια και θα σας ζητήσω να φτιάξετε το χώρο του Λουτρού μέσα σε 10 λεπτά. Το Λουτρό αυτό θα πρέπει να σας χωράει όλους συν έναν ακόμη. Πρέπει οπωσδήποτε να έχει σαφή είσοδο και έξοδο. Θα χρησιμοποιήσετε τον μισό χώρο της αίθουσας για να το φτιάξετε και ο άλλος μισός θα είναι ο χώρος δράσης έξω από το Λουτρό».

#### **Δραστηριότητα 2: «Ηχοι της φύσης»**

**Οδηγία:** «Μπείτε στο Λουτρό. Τι ακούτε; Τι υπάρχει; Μπορείτε να φτιάξετε το ηχοτοπίο των Σοφών; Μπορούμε να ακούσουμε το ηχοτοπίο;»

Ζητάμε να φτιάξουν το ηχοτοπίο, δηλαδή ένα ρυθμικό σχήμα αξιοποιώντας το σώμα και τη φωνή τους, να αναπαραστήσουν δηλαδή διάφορους ήχους της φύσης (π.χ. του δάσους, των πουλιών, των καταρακτών κ.α.).

#### **B. Χτίσιμο ρόλου:**

**Δραστηριότητα 1:** «Σκεφτείτε ότι σ' αυτό το Λουτρό, το κάθε μέλος κατέχει από μια ανθρώπινη αρετή».

Σ' αυτό το σημείο ο Εμπυχωτής απλώνει ένα χαρτί του μέτρου, όπου είναι ζωγραφισμένο ένα ανθρώπινο περίγραμμα και δίνει ένα μαρκαδόρο σε κάθε μέλος της ομάδας. Ζητά να γράψει ο κάθε ένας από μια αρετή. Στη συνέχεια τους ζητά να σταθούν σε κύκλο και ο καθένας να διαβάσει δυνατά μια λέξη<sup>81</sup>.

**Δραστηριότητα 2:** Ονοματοδοσία του κοινού ρόλου.

<sup>80</sup> Βασιλικό Συμβούλιο: αναφορά στο μεταλλευτικό συνεταιρισμό.

<sup>81</sup> Κατά τον Αριστοτέλη και άλλους οι αρετές ενός σωστού ανθρώπου είναι: Κουράγιο, Αξιοπρέπεια, Δικαιοσύνη, Αλήθεια, Φιλικότητα, Καλοί τρόποι, Αυτοπειθαρχία, Τιμιότητα, Αξιοπιστία, Συν-εργατικότητα, Συνέπεια, Ακεραιότητα, Επιμονή, Δέσμευση, Χιούμορ.

**Δραστηριότητα 3:** «*Ας γράψουμε 3 κανόνες που υπάρχουν και ισχύουν για όλους όσους βρίσκονται μέσα στο Λουτρό*».

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΛΟΥΤΡΟ

Εμπυχωτής: «*Κάθε φορά που θα είστε μέσα στο Λουτρό θα είστε οι Σοφοί. Ο πρώτος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά στολή μελισσοκόμου*».

### **Δράση 1. Οπτική Α: Πέτρα**<sup>82</sup>

*«Γεια σας! Μπορώ να περάσω; Έχω έρθει σωστά; Είστε η κοινότητα των σοφών; Εγώ, έχω ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα. Τεράστιο για την ακρίβεια. Έρχομαι από το Ίσβορο, ένα πανέμορφο μέρος. Που λέτε, το Ίσβορο περιβάλετε από ένα αρχέγονο δάσος. Αυτό το δάσος για εμάς δεν είναι μόνο ένα «μέρος», μια εικόνα. Είναι η καθημερινότητά μας, είναι ο τόπος μας. Εκεί πηγαίνουμε τα σαββατοκύριακα και μαζεύουμε βότανα, εκεί θαυμάζουμε τη φύση, εκεί έχουμε τα μελίσσια μας. Όλο αυτό κινδυνεύει να χαθεί σήμερα.*

*Γιατί ε; Θα σας εξηγήσω. Το δάσος μας είναι πολύ πλούσιο, στα έγκατα του είναι γεμάτο πολύτιμα μεταλλεύματα. Το Βασιλικό συμβούλιο ξεκίνησε τις εξορύξεις, κανένα μας δε ρώτησε, το ονόμασε μάλιστα επένδυση. Αυτή η επένδυση θα μετατρέψει τη γη μας σε κρανίου τόπο και θα στραγγίζει κάθε σταγόνα νερού. Από την αρχή είχαμε θέμα με την εξόρυξη, όμως πολλοί πήγαν να δουλέψουν στο ορυχείο. Εργασία καθόλου εύκολη, χημικά, σκόνη, τεχνητό φως, η ψυχική και σωματική υγεία επιβαρύνεται. Τόσος χρυσός, κρίμα να είναι εκεί βαθιά κρυμμένος, έλεγαν, αφού ο τόπος μας είναι τόσο πλούσιος, θα γίνουμε και εμείς πλούσιοι. Μετά από καιρό οι μεταλλωρύχοι άρχισαν να αρρωσταίνουν. Όμως όχι μόνο αυτοί, αλλά και τη γη μας, την μετέτρεψαν σε ένα τεράστιο επιφανειακό μεταλλείο. Έχουν περιφράξει το δάσος, δρόμοι που χρησιμοποιούσαμε για να πάμε στα μελίσσια μας, είναι κλειστοί γιατί κατασκευάζουν ένα μεγάλο φράγμα αποβλήτων.*

*Μας λένε αν θέλετε να ζήσετε στον τόπο σας πρέπει να ασχολείστε με τα μεταλλεία. Ξεχνάνε τη δασοκομία, τη μελισσοκομία, την αγροτική γη. Εμείς με αυτά ζούσαμε και με αυτά θέλουμε να ζήσουμε. Από αυτά βιοποριζόμαστε. Εσείς θα αγοράζατε αγροτικά προϊόντα, γάλα ή τυρί από μια περιοχή που είναι δίπλα σε μεταλλείο; Εσείς θα τρώγατε από γη που είναι μολυσμένη με βαρέα μέταλλα; Εγώ γιατί να φάω; Και γιατί να μην αντιδράσω, λοιπόν; Αν δεν αντιδράσω θα αναγκαστώ να πουλήσω τη γη μου και να φύγω.*

<sup>82</sup> Χαρακτήρας από το θεατρικό έρεθισμα, η κόρη του Τόμας και της Κατρίνα Στοκμαν

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΛΟΥΤΡΟ

### **Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 1**

#### **Δραστηριότητα 1.** «Distance between»

Ο εμπυχωτής δίνει μια οδηγία. « Θα μετρήσω μέχρι το 10. Κρατήστε στάση σώματος και έκφρασης απέναντι στη μελισσοκόμο».

#### **Δραστηριότητα 2.** «Καταστροφή και ανασυγκρότηση»

Ο εμπυχωτής δίνει μια οδηγία. «Δημιουργήστε μια σκηνή αξιοποιώντας την τεχνική ταμπλό βιβάν, που απεικονίζει μια καταστροφή στο περιβάλλον, όπως αποψίλωση του δάσους ή η ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδατικών πόρων ή η ατμοσφαιρική ρύπανση ή μια πλημμύρα. Στη συνέχεια, σκεφτείτε πώς μπορεί να ανασυγκροτηθεί ο τόπος και να επιστρέψει στη φυσιολογική του κατάσταση»

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΛΟΥΤΡΟ

Εμπυχωτής: «Κάθε φορά που θα είστε μέσα στο Λουτρό θα είστε οι Σοφοί. Ο δεύτερος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά ένα ψηλό καπέλο και κρατάει ένα σκηπτρό».

### **Δράση 2. Οπτική Β: Πέτερ<sup>83</sup>, εκπρόσωπος του Βασιλικού Συμβουλίου**

«Καλή σας μέρα αγαπητοί μου (προσφωνεί το όνομα της ομάδας). Το όνομα μου είναι Πέτερ. Έχω ακούσει για το περίφημο Λουτρό σας και στα αλήθεια, αυτό που βλέπω με τα μάτια μου ξεπερνά κάθε προσδοκία. Τι ευτυχία να ζει κανείς εδώ; Οφείλω πριν σας πω το λόγο για τον οποίο σας έχω επισκεφτεί να σας εκφράσω τη πιο αγνή εκτίμηση εκ μέρους του Βασιλικού Συμβουλίου του Ισβορο. Ο τόπος μας είναι ένα πανέμορφο μέρος για αυτό και εμείς φροντίζουμε αυτός ο τόπος να διατηρεί την προοπτική μιας καλύτερης ζωής για όλους τους κατοίκους του. Επενδύουμε πολύ στη νέα γενιά και συνεχώς σχεδιάζουμε την ανάπτυξη με μοναδικό, λέω, με μοναδικό κριτήριο τις ανάγκες των συνάνθρωπων μας. Πάντα λαμβάνουμε υποψιν μας κάθε καλοπροαίρετη κριτική.

Για πολλά χρόνια, ο τόπος μας δεν ήταν τόσο πλούσιος, με αποτέλεσμα πολλοί κάτοικοι να αναγκαστούν να φύγουν και να βρουν καταφύγιο σε διπλανά βασιλεία. Όμως ένα πραγματικά σπάνιο εύρημα, μας έδωσε ξανά ελπίδα. Μιλώ για το χρυσό, που φιλοξενούν τα εδάφη μας, στο Δάσος των Σκουριών. Τέτοια τύχη δεν την αφήνεις ανεκμετάλλευτη. Κάνεις

---

<sup>83</sup> Χαρακτήρας από το θεατρικό έρεθισμα, μεγαλύτερος αδελφός του γιατρού, δήμαρχος, διευθυντής της αστυνομίας, πρόεδρος του Συμβουλίου των λουτρών.



*έργα, για το λαό. Οι εξορύξεις χρυσού, έφεραν πίσω στο Βασίλειο πολλούς κατοίκους. Το έργο αυτό, έδωσε μια δεύτερη ευκαιρία στους μεταλλωρύχους να ριζώσουν στο τόπο τους και δεν θα επιτρέψουμε σε κανέναν, να πάει χαμένη. Μιλώ δυστυχώς για κάποιους λίγους δύσπιστους συμπολίτες μας, που ξεχνούν τις πληγές του παρελθόντος και ζητούν να κλείσουν τα μεταλλεία.*

*Εμείς θέλουμε το καλύτερο για τη δημόσια υγεία, τα δάση μας, αλλά ταυτόχρονα και την ανάπτυξη. Το περιβάλλον ανήκει στους κατοίκους, αυτό είναι αναμφισβήτητο. Εμείς εγγυούμαστε ότι θα το προστατέψουμε (έχουμε και μελέτες) αλλά πρέπει και να το αξιολογήσουμε. Θα λειτουργήσουμε σαν δημοκρατικός λαός και θα σεβαστούμε την απόφαση της πραγματικής πλειοψηφίας του Βασιλείου μας, που είναι υπέρ της επένδυσης.*

*Λαμβάνουμε υπόψη μας όπως είπα και νωρίτερα κάθε καλοπροαίρετη κριτική, όμως ένα μέρος των συμπολιτών μας, με την στάση τους και κυρίως με την παραπληροφόρηση, έχουν δημιουργήσει ένα κλίμα ανασφάλειας και κυρίως αμφισβήτησης προς το Βασιλικό Συμβούλιο.<sup>84</sup>*

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΛΟΥΤΡΟ

### **Αφομοίωση / κατανόηση Δράσης/ Οπτικής Β**

#### **Δραστηριότητα 1.** «Έχω κάτι να σου πω..»

Η ομάδα σχηματίζει ένα κύκλο, στη μέση του οποίου έχουμε τοποθετήσει μια καρτέλα και πάνω τα χαρακτηριστικά σύμβολα του Πετερ. Ο εμπνευστής ακουμπώντας διαδοχικά ένα-ένα τα μέλη, τους ζητά να πουν τι κερδίζει ο Πετερ από την επένδυση αυτή.

#### **Δραστηριότητα 2.** «Τα Μεταλλευτικά Νέα»

Η ομάδα χωρίζεται υποομάδες. Ο εμπνευστής δίνει την οδηγία: «*Δημιουργήστε και παρουσιάστε έναν τίτλο είδησης που να υπερασπίζετε τις επιλογές του Βασιλικού Συμβουλίου*».

Για την παρουσίαση ζητάμε να έχουν κατανέμει τους ρόλους σε: 1. Δημοσιογράφο - το άτομο που θα παρουσιάσει την είδηση. 2. Μάρτυρες/Συνεντευξιαζόμενοι: Άτομα που θα «βιώσουν» ή θα «γνωρίζουν» τα γεγονότα της είδησης. Οι ομάδες πρέπει να σκεφτούν τα γεγονότα, τους χαρακτήρες και τη δομή της είδησης. Κάθε ομάδα θα παρουσιάσει την είδησή της μπροστά

---

<sup>84</sup> Το Performing text βασίζεται σε δημοσιεύματα του τύπου που περιέχονται στη διδακτορική διατριβή του Βελεγράκης Κ. Γεώργιος, με θέμα «*Εξορυκτικές Δραστηριότητες και κοινωνικό-οικολογικά κινήματα σε περίοδο κρίσης: Το παράδειγμα της εξόρυξης χρυσού στη ΒΑ Χαλκιδική*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα 2018, σελ.274-276 και σελ. 279

στους υπόλοιπους. Ο δημοσιογράφος θα ανακοινώσει την είδηση και θα πάρει «συνεντεύξεις» από τους μάρτυρες/συνεντευξιαζόμενους. Μπορεί να υπάρχει αλληλεπίδραση με ερωτήσεις από το «κοινό» (τους υπόλοιπους συμμετέχοντες).

### **Δραστηριότητα 3. «Θέατρο της Αγοράς»**

Ο εμψυχωτής δίνει οδηγία: *«Την ώρα όπου ο Πέτερ έβγαινε από το Λουτρό, επέστρεψε η Πέτρα».*

Συνθήκη έναρξης Forum: *«Καλημέρα σας Αγαπητή μου, ελπίζω να σας βρίσκω καλά και υγιή. Με τα μελίτσια σας, πως τα πάτε»;*

Όλη η ομάδα είναι σε κύκλο. Τα σύμβολα εναλλάσσονται και όταν ο διάλογος διακόπτεται πρέπει να συνεχιστεί ακριβώς από το σημείο διακοπής. Ο Εμψυχωτής μπορεί να ξεκινήσει ή και να λαμβάνει και εκείνος τα σύμβολα εάν θέλει να φωτίσει κάποια πτυχή.

## **ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΛΟΥΤΡΟ**

### **Δράση 3. Οπτική Α. Απόφαση**

**Οδηγία:** Μπαίνουν στο Λουτρό. Επιστρέφει η Πέτρα. Απόφαση.

## **ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΛΟΥΤΡΟ**

### **Δραστηριότητα αφομοίωσης και κατανόησης της Απόφασης.**

#### **Δραστηριότητα 1. «Η Απόφαση»**

Η ομάδα διοργανώνει μια μεγάλη συγκέντρωση μπροστά από την είσοδο του Βασιλικού Συμβουλίου. Παρουσιάζουν τις αποφάσεις τους με διαφορετικό τόνο, ένταση, ταχύτητα και συναίσθημα.

#### **Αναστοχασμός (Reflection).**

**Δραστηριότητα 1:** Ο Εμψυχωτής μοιράζει στα μέλη της ομάδας από ένα κίτρινο χαρτάκι και τους ζητά να γράψουν πάνω μια σκέψη, ευχή ή συναίσθημα που οι Σοφοί θα το προσφέρουν απλόχερα στην Πέτρα. Έπειτα, γύρω από το μπλε πανί, κάθε μέλος τοποθετεί το χαρτάκι.

Μετά από 70 χρόνια στα *Μεταλλευτικά Νέα* δημοσιεύεται μια είδηση: *«Στην περιοχή Λουτρό έπειτα από την έντονη σεισμική δραστηριότητα των τελευταίων χρόνων λέγεται πως εξαιτίας της καθίζησής του εδάφους, ανακαλύφθηκαν κάτι σπάνια μεταλλεύματα χρυσού, που επάνω τους αναγράφουν κωδικοποιημένα μηνύματα. Επιστήμονες και πολίτες της περιοχής*

*εργάζονται με μεγάλο ενδιαφέρον για την αποκωδικοποίηση τους». Το κάθε μέλος πιάνει από το πανί ένα χαρτάκι και διαβάζει το υποτιθέμενο αποκωδικοποιημένο μήνυμα.*

## 4.2 Δεύτερος σχεδιασμός «Οι Φύλακες των Θαλασσών»

**1.Ομάδα αναφοράς:** Εφαρμογή σε εργαζόμενους της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός.

**2. Κεντρικό ερώτημα:** *Πως είναι να μην απολαμβάνεις τον πλούτο που παράγεις;*

**3. Συλλογικός ρόλος:** Οι Φυλακές των Θαλασσών

**Αφήγηση:** Μια φορά και έναν καιρό, παλιά, αλλά δεν ξέρω πόσο παλιά, υπήρχε ένα βασίλειο, το Ίσβορο<sup>85</sup>, το οποίο περιβάλλεται από ένα τεράστιο αρχέγονο δάσος. Αυτό το δάσος κρύβει βαθιά, στα έγκατα της γης, μεγάλο πλούτο, και όχι μόνο. Σε ένα απομακρυσμένο μέρος, ξεχασμένο από καιρό, πέρα μακριά από τα σύνορα του Βασιλείου, έχω ακούσει, δεν ξέρω βέβαια σε ποιο σημείο του, υπήρχε ένα καράβι. Το πλήρωμά του ήταν Φυλακές των Θαλασσών. Έχω ακούσει ότι όσοι ανέβαιναν σε αυτό το καράβι, με την βοήθεια του πληρώματος μπορούσαν να ταξιδέψουν τις θάλασσές, για να βρουν κάτι πολύτιμο αλλά δεν ξέρω να σας πω κάτι άλλο.

### A. Χτίσιμο χώρου:

**Δραστηριότητα 1.** Δίνουμε σχοινί για να φτιάξουν ένα καράβι<sup>86</sup>.

**Οδηγία:** «Σε αυτό το σημείο θα σας δώσω σχοινί και θα σας ζητήσω να φτιάξετε το καράβι μέσα σε 10 λεπτά. Το καράβι αυτό θα πρέπει να σας χωράει όλους συν δύο ακόμη. Πρέπει οπωσδήποτε να έχει σαφή είσοδο και έξοδο. Θα χρησιμοποιήσετε τον μισό χώρο της αίθουσας για να το φτιάξετε και ο άλλος μισός θα είναι ο χώρος δράσης έξω από το καράβι».

**Δραστηριότητα 2.** Δίνουμε από ένα Α4 λευκό χαρτί και μαρκαδόρο.

**Οδηγία:** «*Ζωγραφίστε αντικείμενα που βρίσκονται πάνω στο καράβι και τοποθετήστε σε διαφορά σημεία του καραβιού*».

### B. Χτίσιμο ρόλου:

**Δραστηριότητα 1.**

**Οδηγία:** «*Σκεφτείτε ότι σ' αυτό το πλήρωμα κάθε μέλος έχει μια ιδιότητα. Δημιουργήστε έναν ομαδικό αυτοσχεδιασμό που θα απαντά στο ερώτημα: Άραγε τι ιδιότητα θα μπορούσαν να έχουν τα μέλη του πληρώματος; Έχοντας αυτό στο νου σας*

<sup>85</sup> Ο.π, *Μεταλλεντική ιστορία Χαλκιδικής*: Ονομασία χωριού Στρατονίτη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως το 1922

<sup>86</sup> Το χτίσιμο του χώρου ως καράβι, αφορμάται από το θεατρικό ερέθισμα:

ΜΠΙΛΛΙΝΓΚ ... «*Η κοινωνία είναι σαν το πλοίο. Κάθε μέλος του πληρώματος παίρνει μέρος στη διακυβέρνηση του*», Χενρικ Ιψεν «*Ο εχθρός του λαού*» μτφ. Ερρίκος Μπελιέ, Εκδόσεις Ηριδανός, Αθήνα, σελ. 27

δημιουργήστε τον ομαδικό αυτοσχεδιασμό. Για να φαίνεται καθαρά αυτή η ιδιότητα θα πρέπει ο ένας να δίνει εντολή στο ένα μέλος, ο άλλος να την λαμβάνει και έπειτα να δίνει την εντολή στον επόμενο».

Για παράδειγμα ένας μπορεί να είναι Καπετάνιος, άλλος να είναι λοστρόμος, άλλος μάγισσας κ.ο.κ.

**Δραστηριότητα 2.** Ονοματοδοσία της ομάδας

**Δραστηριότητα 3.** «Ας γράψουμε 3 κανόνες που υπάρχουν και ισχύουν για όλους όσους βρίσκονται μέσα στο Καράβι».

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

Εμπυχωτής: «Κάθε φορά που θα είστε μέσα στο καράβι θα είστε τα μέλη του πληρώματος. Ο πρώτος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά ένα κράνος μεταλλωρύχου ».

**Δράση 1. Οπτική Α. Αιλίφ<sup>87</sup>, εργαζόμενος στις εξορύξεις**

*«Γεια σας! Μπορώ να περάσω; Έχω έρθει σωστά; Είστε οι ... (όνομα κοινού ρόλου); Εγώ, έχω ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα... Τεράστιο για την ακρίβεια. Ε Ναι, εδώ και πολύ καιρό δεν μπορώ να μετρήσω το χρόνο. Να σας εξηγήσω, εγώ δουλεύω στα Μεταλλεία, ξέρω λοιπόν πως κάθε πρωί πηγαίνω συγκεκριμένη ώρα και φεύγω συγκεκριμένη ώρα. Το τελευταίο καιρό κάθε φορά, με το που μπαίνω μέσα στη στοά, νιώθω σαν να χάνομαι, σαν να με τράβα με δύναμη μέσα το βουνό και ο χρόνος χάνεται. Όταν πια φεύγω έχει ήδη νυχτώσει και δεν το έχω καταλάβει. Που πηγαίνει όλος αυτός ο χρόνος; Μπορείτε να με βοηθήσετε να τον βρω;*

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

**Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 1**

**Δραστηριότητα 1.** «Τι είναι ο χρόνος;»

**Οδηγία:** Θα σας δώσω ένα χαρτί και στυλό και θα ήθελα να γράψετε τις απαντήσεις σας στις παρακάτω ερωτήσεις. Ο χρόνος αν είχε σχήμα, τι σχήμα θα ήταν; Αν ο χρόνος είχε χρώμα, τι χρώμα, θα ήταν; Αν ο χρόνος ήταν κάτι άλλο, τι θα μπορούσε να είναι; Στη συνέχεια δώστε ένα τίτλο.

**Δραστηριότητα 2.** «Η φωνή του χρόνου»

---

<sup>87</sup> Ο γιός του Τόμας και της Κατρίνα Στόκμαν.

Τα μέλη της ομάδας στοιχίζονται γύρω από τον Αιλίφ. Το κάθε μέλος διαδοχικά, διαβάζει τον τίτλο που έχει αποδώσει στην προηγούμενη δραστηριότητα. Έπειτα, ξεκινάμε να λέμε στον ίδιο χρόνο όλοι τη λέξη μας, ενώ παράλληλα ο εμπυχωτής σε ρόλο μαέστρου δίνει σήμα να δυναμώνει και να μειώνεται η ένταση της φωνής. Το σήμα δίνεται με τις κινήσεις των χεριών.

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

Εμπυχωτής: *«Κάθε φορά που θα είστε μέσα στο καράβι θα είστε τα μέλη του πληρώματος. Ο δεύτερος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά πάλι ένα κράνος μεταλλωρύχου».*

### **Οπτική Β. Χόρστερ<sup>88</sup>, εργαζόμενος στις εξορύξεις**

*«Είστε οι (όνομα κοινού ρόλου), έχω έρθει σωστά; Έχω ακούσει ότι εσείς έχετε μαγικές ιδιότητες, είναι αλήθεια; Τότε λοιπόν θα ήθελα την βοήθεια σας! Ξέρετε εγώ όπως και άλλοι κάτοικοι δουλεύουμε στα μεταλλεία. Δουλειά καθόλου εύκολη. Φανταστείτε να δουλεύετε 300 μέτρα κάτω από την επιφάνεια του εδάφους, χωρίς καθαρό αέρα. Σκάβουμε για να βρούμε χρυσό, όμως στα αλήθεια ο χρυσός που χάνεται και δεν αναπληρώνετε είναι ο χρόνος μας. Το Βασιλικό Συμβούλιο, μας ανακοινώσε πως υπάρχει ανάγκη για περισσότερη παραγωγή χρυσού, άρα για νέα οργάνωση της εργασίας. Ακούσαμε για άλλους εργαζόμενους σε μεταλλεία σε διπλανά Βασιλεία, να δουλεύουν 12 ώρες την ημέρα. Αυτό είναι αδιανόητο. Μας ζητάνε δηλαδή τη μισή μας ζωή να την περάσουμε δουλεύοντας στα μεταλλεία, και με τι αντάλλαγμα; Το θέμα δεν είναι οικονομικό για εμάς αλλά κοινωνικό! Ο χρόνος και ο χρυσός είναι ο πλούτος μας, θέλουν να μας τον κλέβουν νόμιμα; Έχουμε ακούσει ότι υπάρχει και άλλος τρόπος θα με βοηθήσετε να τον βρω;*

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

### **Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 2**

#### **Δραστηριότητα 1.** «Από την εικόνα στη σκέψη»

**Οδηγία:** Η ομάδα σε κύκλο, ο εμπυχωτής χωρίζει την ομάδα σε δυάδες και μοιράζει από μια εικόνα σε κάθε ομάδα που απεικονίζει δυο μεταλλωρύχους εν ώρα εργασίας. Στο εσωτερικό του κύκλου έχουν τοποθετηθεί τα σύμβολα της Οπτικής Β. Έπειτα τους ζητά να αναπαραστήσουν με τα σώματα τους την εικόνα που βλέπουν. Ο εμπυχωτής ακουμπά τυχαία ένα μέλος από κάθε ομάδα και το ρωτά *«τι μπορεί να σκέφτεται ο μεταλλωρύχος στην εικόνα».*

---

<sup>88</sup> Χαρακτήρας από το θεατρικό έρεθισμα, πλοίαρχος και φίλος του Τόμας Στοκμαν.



Εικόνα 1.



Εικόνα 2.

## **Δραστηριότητα 2. «Κύκλος του Κουτσομπολιού»**

**Οδηγία:** Σε συνέχεια της προηγούμενης δραστηριότητας, οι ομάδες στον εξωτερικό κύκλο, διαδοχικά ξεκινούν να εκφράζουν τη γνώμη τους, φήμες, κουτσομπολιά σε σχέση με το δίλημμα της Οπτικής Β, με σκοπό να αποκαλυφθούν και να βιωθούν αντιθέσεις, συγκρούσεις, προκλήσεις.

### **ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΙ**

**Οπτική Γ. Μόρτεν Κιλ<sup>89</sup>, υπεύθυνος για τη διαχείριση των Μεταλλείων και φύλακας του χρόνου.**

*«Γεια σας, ονομάζομαι Μόρτεν Κιλ και πραγματικά δεν μπορώ να κρύψω την χαρά μου που βρίσκομαι στο καράβι σας. Στο Βασίλειο μας έχουμε ακούσει χιλιάδες ιστορίες για εσάς του Φυλακές των Θαλασσών. Χωρίς να χρονοτριβώ, θα περάσω στο λόγο της επίσκεψης μου. Εσείς με όλες τις ιδιότητες σας σίγουρα θα μπορείτε να μας βοηθήσετε.*

*Θα έχετε ακούσει για το περίφημο δάσος μας, αλλά και για τον πλούτο που φιλοξενεί στα εδάφη του. Πριν από καιρό ξεκινήσαμε την εξόρυξη χρυσού. Ένα έργο που πραγματοποιήθηκε χάρη στη συλλογική εργασία πολλών κάτοικων του Βασιλείου. Η εργασία αυτή μας έδωσε την ευκαιρία να ονειρευόμαστε ένα τόπο με μέλλον.*

*Στα μεταλλεία δουλεύουν εκατοντάδες εργαζόμενοι που προσφέρουν το χρόνο τους σε αυτή την επένδυση. Με το αζημίωτο βεβαίως. Άλλωστε ο δικός μου ρόλος είναι πολύ καθοριστικός. Σαν Φύλακας του χρόνου, έχω την ευθύνη να τους τον ανταποδίδω με διάφορους τρόπους. Μέχρι τώρα τα έχω καταφέρει εξαιρετικά! Τον τελευταίο καιρό βέβαια, υπάρχει μια ανησυχία σε κάποιους μεταλλωρύχους σε σχέση με το χρόνο εργασίας τους. Δεν μπορούν να*

---

<sup>89</sup> Χαρακτήρας από το θεατρικό ερέθισμα, βυρσοδένης, θετός πατέρας της Κυρίας Στοκμαν.

*αναλογιστούν τις ανάγκες που έχει ένα Βασίλειο. Δεν τους αδικώ! Άλλωστε ο καθένας έχει ένα ρόλο στην κοινωνία μας, και εσείς μπορείτε να καταλάβετε τον δικό μου ρόλο ως φύλακας του χρόνου. Θα πρέπει να με βοηθήσετε, για καταλάβουν ότι δεν μπορούν αλλιώς, πως τους είμαι απαραίτητος.»*

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

### **Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 3**

#### **Δραστηριότητα 1.** «Σκηνές από μία πρόταση»

**Οδηγία:** τα μέλη της ομάδας χωρίζονται σε υποομάδες. Οι συμμετέχοντες καλούνται να δημιουργήσουν μια μικρή σκηνή με διάλογο (λεκτικό αυτοσχεδιασμό) βασισμένη στην πρόταση κλειδί *«Ο χρόνος είναι χρήμα».*

#### **Δραστηριότητα 2.** «Διάδρομος συνείδησης»

**Οδηγία:** τα μέλη της ομάδας χωρίζονται σε υποομάδες που θα σταθούν η μια απέναντι από την άλλη, δημιουργώντας στη μέση ένα διάδρομο. Τα μέλη της ομάδας αποτελούν τη φωνή της συνείδησης και φωνάζουν τις σκέψεις που κάνει ο χαρακτήρας που βρίσκεται σε διλημματική κατάσταση. Τα μέλη της ομάδας εναλλάσσονται στους ρόλους του Αιλίφ (Οπτική Α ) και του Χόρστερ (Οπτική Β).

Ο εμπυχωτής θέτει το έξις ερώτημα για τον Αιλίφ (Οπτική Α):

*«Μπορώ ή δεν μπορώ να μετρήσω μόνος μου το χρόνο;»*

*«Πως θα ήταν η ζωή μου χωρίς τον Φύλακα του χρόνου;»*

Ο εμπυχωτής θέτει το έξις ερώτημα για τον Χόρστερ (Οπτική Β):

*«Άραγε υπάρχουν άνθρωποι που μπορούν να ζήσουν χωρίς τον Φύλακα του Χρόνου;»*

*«Πως θα ήταν η ζωή μου χωρίς τον Φύλακα του χρόνου;»*

#### **Δραστηριότητα 3.** «Θέατρο της Αγοράς»

Ο εμπυχωτής δίνει οδηγία: *«Την ώρα όπου ο Μόρτεν Κιλ κατέβαινε από το καράβι, επέστρεφαν ο Χόρστερ και ο Αιλίφ».*

Συνθήκη έναρξης Forum: *«Χόρστερ και Αιλίφ, στη θάλασσα σας έψαχνα αλλά στη στεριά σας βρήκα. Τόσος χαμένος χρόνος μακριά από τα μεταλλεία πως περιμένετε να τον μετρήσω; Είναι αλήθεια πως νομίζατε ότι μπορείτε διαφορετικά που ζητήσατε βοήθεια αλλού;»*



Όλη η ομάδα είναι σε κύκλο. Τα σύμβολα εναλλάσσονται και όταν ο διάλογος διακόπτεται πρέπει να συνεχιστεί ακριβώς από το σημείο διακοπής. Ο Εμφυχωτής μπορεί να ξεκινήσει ή και να λαμβάνει και εκείνος τα σύμβολα εάν θέλει να φωτίσει κάποια πτυχή.

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

### **Δράση 3.Οπτική Α. Απόφαση**

**Οδηγία:** Μπαίνουν στο καράβι. Επιστρέφει ο Χόρστερ και ο Αιλίφ. Απόφαση.

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

### **Δραστηριότητα αφομοίωσης και κατανόησης της Απόφασης.**

#### **Δραστηριότητα 1. «Η Απόφαση»**

Η ομάδα αρθρογραφεί στην Εφημερίδα *«Τα Μεταλλευτικά Νέα»* και δημοσιεύει την απόφαση της. Το άρθρο διαβάζεται από όλη την ομάδα ακολουθώντας ένα μουσικό ρυθμό που θα εξυπηρετεί στην κατανόηση της απόφασης.

#### **Αναστοχασμός (Reflection).**

#### **Δραστηριότητα 1. «Το ουράνιο τόξο»**

Ο εμφυχωτής απλώνει στο πάτωμα ένα χαρτί μέτρου, όπου πάνω είναι ζωγραφισμένο ένα ουράνιο τόξο. Μοιράζει στα μέλη της ομάδας μαρκαδόρους και τους ζητά να γράψουν ελεύθερα σε όποιο χρώμα επιθυμούν μια ευχή ή μία σκέψη για το Αιλίφ και τον Χόρστερ. *«Μετά από 10 χρόνια οι κάτοικοι του Ισβορο μετά από μια έντονη καταιγίδα, παρατηρούν ένα πραγματικά σπάνιο φυσικό φαινόμενο. Ένα πολύχρωμο ουράνιο τόξο έχει αγκαλιάσει από άκρη σε άκρη το δάσος. Πάνω στο χρωματικό φάσμα του τόξου, αναγράφονται λέξεις. Οι κάτοικοι με ειδικά τηλεσκοπία διαβάζουν τα μηνύματα».*

Μοιράζουμε στα μέλη της ομάδας από ένα περιστρεφόμενο καλειδοσκόπιο και διαδοχικά διαβάζουμε δυνατά τα μηνύματα.

### 4.3 Τρίτος Σχεδιασμός «Εκείνοι που κατέχουν τη γνώση και τη λογική»

- 1. Ομάδα αναφοράς:** Εφαρμογή στον Επιστημονικό Κλάδο (Μεταλλειολογία, Μηχανικοί Περιβάλλοντος, Οικονομικές Επιστήμες κ.α.)
- 2. Κεντρικό ερώτημα:** *Πως θα είναι να σχεδιάζεις την αξιοποίηση του φυσικού πλούτου και την μεταλλευτική δραστηριότητα προς όφελος του περιβάλλοντος και της κοινωνίας που παράγει το πλούτο;*
- 3. Συλλογικός ρόλος:** Οι κάτοικοι που κατέχουν τη γνώση και τη λογική

**Αφήγηση:** Μια φορά και έναν καιρό, παλιά, αλλά δεν ξέρω πόσο παλιά, υπήρχε ένα βασίλειο, το Ίσβορο<sup>90</sup>, το οποίο περιβάλλεται από ένα τεράστιο αρχέγονο δάσος. Αυτό το δάσος κρύβει βαθιά, στα έγκατα της γης, μεγάλο πλούτο, και όχι μόνο. Σε ένα απομακρυσμένο μέρος, πέρα μακριά από τα σύνορα του Βασιλείου, ξεχασμένο από καιρό, δεν ξέρω βέβαια σε ποιο σημείο του, αλλά σε κάποια σπήλια πίσω από ένα καταρράχτη, ζουν κάποιοι άνθρωποι που κατέχουν την γνώση και την λογική<sup>91</sup>, γι' αυτό συνήθιζαν να συμβουλεύουν τους κατοίκους του Βασιλείου.

#### **A. Χτίσιμο χώρου:**

**Δραστηριότητα 1.** Δίνουμε χαρτοταινία και φωτάκια για να φτιάξουν τη Σπηλιά.

**Οδηγία:** «Σε αυτό το σημείο θα σας δώσω μια χαρτοταινία και φωτάκια και θα σας ζητήσω να φτιάξετε τη σπηλιά μέσα σε 10 λεπτά. Η Σπηλιά αυτή θα πρέπει να σας χωράει όλους συν ένα ακόμη. Πρέπει οπωσδήποτε να έχει σαφή είσοδο και έξοδο. Θα χρησιμοποιήσετε τον μισό χώρο της αίθουσας για να τη φτιάξετε και ο άλλος μισός θα είναι ο χώρος δράσης έξω από τη Σπηλιά».

**Δραστηριότητα 2.** Δίνουμε από ένα Α4 λευκό χαρτί και μαρκαδόρο.

**Οδηγία:** «*Ζωγραφίστε αντικείμενα που βρίσκονται μέσα στη σπηλιά και τοποθετείτε τα σε διαφορά σημεία της*».

#### **B. Χτίσιμο ρόλου:**

**Δραστηριότητα 1.** «*Σκεφτείτε ότι σ' αυτή τη Σπήλια, το κάθε μέλος κατέχει από μια επιστημονική γνώση*».

---

<sup>90</sup> Ο.π, *Μεταλλευτική ιστορία Χαλκιδικής*: Ονομασία χωριού Στρατονίτη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως το 1922

<sup>91</sup> Το υψηλό status του κοινού ρόλου αφορμάται από την ετυμολογία του όρου «*επιστήμη*», για να δηλώσει το σύνολο της γνώσης που έχει εξακριβωθεί και τεκμηριωθεί με λογικά επιχειρήματα, άρα μας παρέχει μια έγκυρη κατανόηση του κόσμου.

**Οδηγία:** Σ' αυτό το σημείο ο Εμπυχωτής δίνει σε κάθε μέλος της ομάδας από ένα λευκό χαρτί και στυλό, που τους ζητά, να γράψει ο κάθε ένας από μια επιστημονική γνώση. Στη συνέχεια τους ζητά να σταθούν σε κύκλο, στη μέση του, θα είναι τοποθετημένο ένα μικρό σεντούκι και αφού ο καθένας διαβάσει δυνατά τη λέξη που έγραψε, τοποθετεί το χαρτί μέσα στο σεντούκι.

**Δραστηριότητα 2.** Ονοματοδοσία της ομάδας

**Δραστηριότητα 3.** *«Ας γράψουμε 3 κανόνες που υπάρχουν και ισχύουν για όλους όσους βρίσκονται μέσα στη Σπηλιά».*

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗ ΣΠΗΛΙΑ

Εμπυχωτής: *«Κάθε φορά που θα είστε μέσα στη Σπηλιά θα είστε οι ... (όνομα κοινού ρόλου). Ο πρώτος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά μια ιατρική ποδιά».*

**Δράση 1. Οπτική Α. Τόμας<sup>92</sup>, γιατρός από το Ίσβορο**

*«Γεια σας, έχω έρθει σωστά; Ελπίζω πως ναι, γιατί έχω ακούσει ότι εσείς θα μπορείτε να με βοηθήσετε. Μπορώ να περάσω; Που λέτε, εγώ έρχομαι από το Ίσβορο, ένα πανέμορφο μέρος, όμως αντιμετωπίζουμε ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα, γι αυτό θέλω τη βοήθεια σας. Το Βασιλικό Συμβούλιο αποφάσισε πριν χρόνια, την εξόρυξη χρυσού, παραβλέποντας μια σειρά από επιφυλάξεις που αφορούν τόσο τον τόπο της εξόρυξης, με τη δέσμευση μιας μεγάλης έκτασης πάνω στο βουνό, όσο και στη βασική τεχνική επεξεργασίας του μεταλλεύματος που μπορεί να προκαλέσει τη μόλυνση εδαφών και του υδροφόρου ορίζοντα.*

*Οι επιπτώσεις από αυτή την παρέμβαση στο περιβάλλον, ξεκίνησαν να εμφανίζονται κάποιους μήνες πριν, όταν πολλοί κάτοικοι του Ίσβορο άρχισαν να αρρωσταίνουν. Για να μην πολυλογώ, [έστειλα στο πανεπιστήμιο δείγματα από πόσιμο και από θαλασσινό νερό, να γίνουν εκεί ειδικές χημικές εξετάσεις]<sup>93</sup>. Ανακάλυψα λοιπόν, πως η πηγή της ρύπανσης του νερού, προέρχεται από το φράγμα αποβλήτων. Βέβαια δεν είναι μόνο το νερό που μας αρρωσταίνει! Ο αέρας και η γη μας, μολύνεται από τόνους σκόνης που περιέχουν τοξικές ενώσεις και βαρέα μέταλλα. Όλα αυτά έχουν αρνητικές συνέπειες στη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη μελισσοκομία και επομένως και στη διατροφική αλυσίδα.*

<sup>92</sup> Χαρακτήρας από το θεατρικό ερέθισμα, Γιατρός στα Λουτρά

<sup>93</sup> Χένρικ Ίπσεν, Ο Εχθρός του Λαού, μτφ. Ερρίκος Μπελιές, Εκδόσεις Ηριδανός, Αθήνα, σελ 37.

Μετά από τέτοιες ανακαλύψεις δεν μπορούσα να σωπάσω, [ένας επιστήμονας πρέπει να ζει με αξιοπρέπεια]<sup>94</sup>, για αυτό και τις δημοσιοποίησα, με τίτλο «Η κοινωνία μας βρίσκεται πάνω σε σάπιο έδαφος<sup>95</sup>». Το αποτέλεσμα; Το Βασιλικό Συμβούλιο, με διάψευσε και ξεκίνησε μια σειρά από συκοφαντίες, πως τάχα δεν θέλω το καλό του τόπου. Ίσως, εσείς που κατέχετε όλα τα επιστημονικά μέσα, να μπορείτε να με βοηθήσετε! Φοβάμαι πως, αν συνεχίσουμε σε αυτό το δρόμο, ο τόπος μας θα γίνει πιο φτωχός στο μέλλον».

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΗΛΙΑ

### Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 1

#### Δραστηριότητα 1. «Η φωνή της εικόνας»

**Οδηγία:** Η ομάδα σε κύκλο. Ο Εμπυχωτής, παρουσιάζει μια εικόνα ενός ποταμού που το νερό είναι κόκκινο εξαιτίας της απορροής όξινων νερών από τα μεταλλεία. Διαδοχικά ένα ένα τα μέλη δίνουν φωνή στην εικόνα. Αν ο ποταμός είχε φωνή, τι θα μας έλεγε;



Εικόνα 3. Ποταμός Ρίο Τίντο

#### Δραστηριότητα 2. «Γιατρέ, δεν νιώθω καλά, τι έχω πάθει;»

**Οδηγία:** Σ' αυτό το σημείο ο Εμπυχωτής απλώνει ένα χαρτί του μέτρου, όπου είναι ζωγραφισμένο ένα ανθρώπινο περίγραμμα και δίνει ένα μαρκαδόρο σε κάθε μέλος της ομάδας. Ζήτη να γράψει ο κάθε ένας, από μια βλαβερή επίπτωση στον ανθρώπινο οργανισμό<sup>96</sup> εξαιτίας της τεράστιας παρέμβασης στο περιβάλλον μέσω της εξόρυξης. Στη συνέχεια τους ζητά να σταθούν σε κύκλο και ο καθένας να διαβάσει δυνατά από μία επίπτωση, απατώντας στο ερώτημα «Γιατρέ, δεν νιώθω καλά, τι έχω πάθει»;

<sup>94</sup> Ο.π, σελ 21.

<sup>95</sup> Ο.π, σελ 128

<sup>96</sup> <https://antigoldgr.org/2012/08/04/benos/>

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗ ΣΠΗΛΙΑ

Εμψυχωτής: *«Κάθε φορά που θα είστε μέσα στη Σπηλιά θα είστε οι ... (όνομα κοινού ρόλου). Ο δεύτερος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά ένα καπέλο<sup>97</sup>».*

### **Δράση2. Οπτική Β: Πέτερ<sup>98</sup>, εκπρόσωπος του Βασιλικού Συμβουλίου, υπεύθυνος για την διαχείριση των μεταλλείων**

*«Γεια σας, μπορώ να περάσω; Ονομάζομαι Πέτερ και είμαι πολύ χαρούμενος που επιτέλους σας συναντώ στην υπέροχη σπηλιά σας. Στο Βασίλειο του Ίσβορο έχουμε ακούσει τόσες ιστορίες για εσάς, αλλά και τη βοήθεια που έχετε προσφέρει στους συνανθρώπους μας. Πραγματικά αξιοθαύμαστο! Τώρα που το σκέφτομαι, δεν διαφέρουμε και τόσο. Προσπαθούμε συνεχώς, να φροντίζουμε το Βασίλειο μας, να είναι ένας τόπος που σκέφτεσαι τη ζωή σου με μέλλον.*

*Για πολλά χρόνια η περιοχή ζούσε στην ανέχεια, όμως από τότε που ανακαλύψαμε, τί χρυσορυχείο είναι, άλλαξαν όλα! Αναφέρομαι στο μεγάλο έργο του Βασιλείου μας, τα μεταλλεία! Μια σπουδαία επένδυση, που μέρος από το κεφάλαιο της, το διαθέτουμε για την προστασία του περιβάλλοντος και αλλά ανταποδοτικά έργα. Διαθέτουμε όλα τα μέσα, ώστε η επένδυση αυτή να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο επιβλαβής, αλλά τόσο βιώσιμη ώστε να συνεχίσει να αναπτύσσει συνεχώς νέες θέσεις εργασίας.*

*Το τελευταίο καιρό, με τα λύπης μου θα σας πληροφορήσω, πως κυκλοφορούν μια σειρά από δημοσιεύματα, που αμφισβητούν τις επιλογές του Βασιλικού Συμβουλίου. Μας κατηγορούν πως εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο γίνεται η εξόρυξη, επιβαρύνουμε την υγεία των συμπολιτών μας. Μα είναι δυνατόν να μη θέλουμε εμείς το καλό του τόπου μας; Και εμείς τον ίδιο αέρα αναπνέουμε, το ίδιο νερό πίνουμε.*

*Αλλά ας μην λέμε ότι θέλουμε. Η επένδυση αυτή έχει προχωρήσει χάρη στην προσπάθεια μηχανικών και επιστημόνων, η τεχνολογία έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό, που όσο αυτή συγκεντρώνεται στο Βασιλικό Συμβούλιο, τόσο θα ευημερεί ο τόπος μας. Για αυτό και χρειαζόμαστε την πολύτιμη βοήθεια σας, ώστε να συνεχίσουμε, να προσφέρουμε όλα αυτά τα αγαθά στο Βασίλειο μας».*

<sup>97</sup> Το καπέλο ως αντικείμενο του ρόλου, αφορμάται από το θεατρικό ερέθισμα:

ΔΗΜΑΡΧΟΣ ... «Βγάλε το καπέλο, είπα! Αυτό είναι έμβλημα του κράτους», Χενρικ Ιψεν «Ο εχθρός του λαού» μτφ. Ερρίκος Μπελιέ, Εκδόσεις Ηριδανός, Αθήνα, σελ. 27

<sup>98</sup> Χαρακτήρας από το θεατρικό ερέθισμα, μεγαλύτερος αδελφός του γιατρού, δήμαρχος, διευθυντής της αστυνομίας, πρόεδρος του Συμβουλίου των λουτρών.

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΗΛΙΑ

### Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 3

#### Δραστηριότητα 1. «Ζάπινγκ»

**Οδηγία:** «σε αυτό το σημείο θα σας ζητήσω να χωριστείτε σε ομάδες των δυο. Σκεφτείτε πως είστε παρουσιαστές σε τηλεοπτικό πάνελ. Ο ρόλος σας είναι να παρουσιάζεται και να σχολιάζεται τα πρωτοσέλιδα εφημερίδων. Θα σας μοιράσω από ένα δημοσίευμα<sup>99</sup> που θα αφορά την επένδυση. Έχετε 5 λεπτά για την προετοιμασία.»

Έπειτα η ομάδες σχηματίζουν ένα κύκλο, ο εμπυχωτής εναλλάσσει την παρουσίαση των ομάδων (από παρουσιαστές σε τηλεθεατές), κρατώντας ένα τηλεχειριστήριο, σαν να αλλάζει συνεχώς τηλεοπτικό κανάλι.

#### Δραστηριότητα 2. «Ο κύκλος του Κουτσομπολιού»

**Οδηγία:** Σε συνέχεια της προηγούμενης δραστηριότητας, οι ομάδες στον εξωτερικό κύκλο, διαδοχικά ξεκινούν να εκφράζουν τη γνώμη τους, φήμες, κουτσομπολιά σε σχέση με το δίλημμα της Οπτικής Β, με σκοπό να αποκαλυφθούν και να βιωθούν αντιθέσεις, συγκρούσεις, προκλήσεις.

#### Δραστηριότητα 3. «Θέατρο της Αγοράς»

Ο εμπυχωτής δίνει οδηγία: «Την ώρα όπου ο Πέτερ έβγαινε από τη Σπηλιά, επέστρεψε ο Τόμας».

Συνθήκη έναρξης Forum: Πέτερ: Δεν σου ήταν αρκετή η πληγή που μας άνοιξες, που ήρθες μέχρι και έδω να μας κακολογήσεις.

Όλη η ομάδα είναι σε κύκλο. Τα σύμβολα εναλλάσσονται και όταν ο διάλογος διακόπτεται πρέπει να συνεχιστεί ακριβώς από το σημείο διακοπής. Ο Εμπυχωτής μπορεί να ξεκινήσει ή και να λαμβάνει και εκείνος τα σύμβολα εάν θέλει να φωτίσει κάποια πτυχή.

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗ ΣΠΗΛΙΑ

### Δράση 3. Οπτική Α. Απόφαση

**Οδηγία:** Μπαίνουν στη Σπηλιά. Επιστρέφει ο Τόμας. Απόφαση.

---

<sup>99</sup> παράρτημα με δημοσιεύματα από την εφημερίδα «Μεταλλευτικά νέα».

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΗΛΙΑ

### **Δραστηριότητα αφομοίωσης και κατανόησης της Απόφασης.**

#### Δραστηριότητα 1. «Η Απόφαση»

Η ομάδα δημιουργεί το τραγούδι της απόφασης. Ο εμπυχωτής ζητά από την ομάδα να γράψει 2 τετράστιχα όπου θα αποτυπώνεται η ουσία της απόφασης. Το τετράστιχο θα συνοδεύεται από ένα ρυθμό (σωματικό σχήμα ή άλλη μελωδία).

### **Αναστοχασμός (Reflection).**

#### Δραστηριότητα 1. « Το σπίτι μας»

Ο εμπυχωτής απλώνει στο πάτωμα ένα χαρτί μέτρου, όπου πάνω είναι αποτυπωμένη η Γη. Μοιράζει στα μέλη της ομάδας μαρκαδόρους και τους ζητά να γράψουν ελεύθερα σε όποιο σημείο της, από μια συμβουλή, ευχή ή σκέψη για τον Τόμας. *«Μετά από 50 χρόνια, μια ομάδα σπηλαιολόγων κατά την διάρκεια της εξερεύνησης ενός σπηλαίου, ανακάλυψε ένα σεντούκι, που περιείχε ένα χάρτη και ένα πραγματικό θησαυρό ανεκτίμητης αξίας».*

Στο σημείο αυτό ο εμπυχωτής ζητά από ένα μέλος της ομάδας να ανοίξει το σεντούκι (που περιέχει τα χαρτιά από τη δραστηριότητα του κοινού ρόλου, που αποτυπώνει μια επιστημονική γνώση) και ζητά διαδοχικά από κάθε μέλος της ομάδας να διαβάσει κάτι που αναγράφεται πάνω στο χάρτη.

#### 4.4 Τέταρτος σχεδιασμός «Στο Δενδρόσπιτο»

**1.Ομάδα αναφοράς:** Επιστημονικός κλάδος, τοπικές κοινωνίες, περιβαλλοντικές οργανώσεις κ.α.

**2.Κεντρικό ερώτημα:** Πως θα είναι να σχεδιάζεις την αξιοποίηση του φυσικού πλούτου προς όφελος του περιβάλλοντος και της κοινωνίας που παράγει το πλούτο;

**3. Συλλογικός ρόλος:** οι κοινότητες που ζει γύρω από το Δενδρόσπιτο.

**Αφήγηση:** Μια φορά και έναν καιρό, παλιά, αλλά δεν ξέρω πόσο παλιά, υπήρχε ένα βασίλειο, το Τσβορο<sup>100</sup>, το οποίο περιβάλλεται από ένα τεράστιο αρχέγονο δάσος. Αυτό το δάσος κρύβει βαθιά, στα έγκατα της γης, μεγάλο πλούτο, και όχι μόνο. Σε ένα απομακρυσμένο μέρος, ξεχασμένο από καιρό, πέρα μακριά από τα σύνορα του Βασιλείου, έχω ακούσει, δεν ξέρω βέβαια σε ποιο σημείο του, σε ένα μέρος γεμάτο αιωνόβια δένδρα, βρίσκεται ένα δενδρόσπιτο, φτιαγμένο από μαγικό ξύλο, που λάμπει στο φως του φεγγαριού. Εκεί κατοικεί μια κοινότητα ανθρώπων. Έχω ακούσει ότι όσοι έβρισκαν αυτό το δενδρόσπιτο, μπορούσαν να ζητήσουν από την κοινότητα ότι επιθυμούσαν, αλλά δεν ξέρω να σας πω κάτι άλλο.

##### **A. Χτίσιμο χώρου:**

**Δραστηριότητα 1.** Δίνω πανιά σε διαφορετικά χρώματα και φωτάκια για να φτιάξουν το χώρο.

**Οδηγία:** «Σε αυτό το σημείο θα σας δώσω αυτά τα χρωματιστά πανιά, φωτάκια και θα σας ζητήσω να φτιάξετε το Δενδρόσπιτο μέσα σε 10 λεπτά. Το δενδρόσπιτο αυτό θα πρέπει να σας χωράει όλους συν έναν ακόμη. Πρέπει οπωσδήποτε να έχει σαφή είσοδο και έξοδο. Θα χρησιμοποιήσετε τον μισό χώρο της αίθουσας για να το φτιάξετε και ο άλλος μισός θα είναι ο χώρος δράσης έξω από το δενδρόσπιτο».

**Δραστηριότητα 1:** «Ηχοι της φύσης»

**Οδηγία:** «Μπείτε στο Δενδρόσπιτο. Τι ακούτε; Τι υπάρχει; Μπορείτε να φτιάξετε ένα ηχοτοπίο; Μπορούμε να το ακούσουμε;»

Ο εμπυχωτής ζητά από τα μέλη της ομάδας να φτιάξουν το ηχοτοπίο, δηλαδή ένα ρυθμικό σχήμα αξιοποιώντας το σώμα και τη φωνή τους, να αναπαραστήσουν

---

<sup>100</sup> Ο.π, *Μεταλλευτική ιστορία Χαλκιδικής*: Ονομασία χωριού Στρατονίτη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως το 1922



δηλαδή διάφορους ήχους της φύσης (π.χ. του δάσους, των πουλιών, των καταρακτών κ.α.).

## **B. Χτίσιμο ρόλου:**

**Δραστηριότητα 1.** «Το εργαστήρι του γλύπτη».

Ο εμπυχωτής ζητά από τα μέλη της ομάδας να φανταστούν πως μπορεί να έμοιαζαν τα μέλη αυτής της κοινότητας.

**Οδηγία:** *«Χωριστείτε σε 3 ομάδες. Κάθε ομάδα θα αποτελείται από τους γλύπτες και ένα μέλος θα αναπαριστά το πηλό υπό διαμόρφωση. Η κάθε ομάδα θα αποφασίσει ποιο μέλος της, θα γίνει ο πηλός. Ως γλύπτες, σμιλεύετε τα σώματα των γλυπτών σας, για να αποδώσετε μια μορφή στα μέλη αυτής της κοινότητας. Έχετε 5 λεπτά στη διάθεσή σας για το δημιουργήμα σας».*

**Δραστηριότητα 2.** Ονοματοδοσία του κοινού ρόλου.

**Δραστηριότητα 3.** «Η τελετή»

**Οδηγία:** *«Κάθε φορά που θα μπαίνετε στο δενδρόσπιτο, θα κάνετε μια τελετή που θα διαρκεί το πολύ ένα λεπτό. Δημιουργείτε δηλαδή ένα τετράστιχο, που θα συνοδεύεται από 2 επαναλαμβανόμενες κινήσεις που θα λειτουργούν ως ρυθμικό σχήμα. Μόνο μετά από αυτή τη διαδικασία θα μπορείτε να ξεκινήσετε το διάλογο μέσα στο Δενδρόσπιτο. Έχετε 10 λεπτά για αυτή τη δράση».*

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΔΕΝΔΡΟΣΠΙΤΟ

Εμπυχωτής: «Κάθε φορά που θα είστε μέσα στο Δενδρόσπιτο θα είστε οι... (όνομα κοινού ρόλου). Ο πρώτος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά ένα στεφάνι από μαραμένα λουλούδια».

**Δράση 1. Οπτική Α: Κατρινα<sup>101</sup>**

*«Γεια σας! Μπορώ να περάσω; Έχω έρθει σωστά; Είστε οι ... (λέει το όνομα του κοινού ρόλου). Εγώ, έχω ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα. Τεράστιο για την ακρίβεια. Μπορώ να σας μιλήσω;*

*Όλα ξεκίνησαν να αλλάζουν από τότε που εμφανίστηκε. Λαμπερός και ελκυστικός, όπως ήταν, δεν άργησε πολύ, σαν βροχή έπεφταν οι υποσχέσεις για ευημερία και ανάπτυξη. Αλλά με τι κόστος; Όσες υποσχέσεις και αν έδινε, τόσο ο δικός μου πόνος μεγάλωνε. Τα δάση μου κόβονται, τα νερά μου μολύνονται, το χώμα μου χάνει την*

<sup>101</sup> Κατρινα, σύζυγος του γιατρού Τόμας Στοκμαν. Στο παραπάνω σχεδιασμό, συμβολίζει τη Γη.

γονιμότητα του. Ούτε που μπορώ άλλο να φιλοξενήσω τους φίλους μου. Παλιότερα υπήρχε αρμονία! Τώρα; Μόνο καταστροφή και θάνατος!

Κάθε μέρα που περνά, χάνω ένα κομμάτι του εαυτού μου. Ξέρετε καιρό τώρα σκέφτομαι πως μπορεί να φταίω και γω, ίσως να μην είμαι τόσο ανθεκτική όσο νόμιζα; Μπορεί και αυτός να μην έχει μάθει με άλλο τρόπο.

Σας παρακαλώ, πρέπει να με βοηθήσετε, δεν μπορεί να μην υπάρχει άλλος τρόπος. Αν συνεχίσουμε σε αυτό τον δρόμο, τι θα μείνει για το μέλλον»;

## ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΝΔΡΟΣΠΙΤΟ

### Αφομοίωση/ κατανόηση δράσης / οπτικής 1

**Δραστηριότητα 1.** « Ο ήχος που με αλλάζει»

**Οδηγία:** «Φανταστείτε πως είστε στοιχεία της φύσης (π.χ. ποτάμια, ζώα, δέντρα κ.α.). Αφού επιλέξετε, κινηθείτε στο χώρο ελεύθερα, ως στοιχείο της φύσης. Μπορείτε να αξιοποιήσετε όλα τα επίπεδα και να αλληλεπιδράτε με τα άλλα στοιχεία της φύσης. μόνο σωματικά. Σε ανύποπτες στιγμές θα ακούτε κάποιους ήχους. Ως στοιχεία της φύσης πως αντιδράτε, σας επηρεάζουν»;

Στη πρώτη φάση ακούγονται ήχοι της φύσης ενώ στη δεύτερη φάση ξεκινούν να παρεμβάλλονται βιομηχανικοί ήχοι. Ο εμπυχωτής παρατηρεί τον σωματικό αυτοσχεδιασμό. Με την τεχνική stop & freeze, παγώνει τον αυτοσχεδιασμό, ώστε όλα τα μέλη της ομάδας από τη θέση τους να μπορέσουν να παρατηρήσουν τις μεταβολές.

**Δραστηριότητα 2.** «Ο ρόλος πάνω στον τοίχο»

**Οδηγία:** «Βλέπετε αυτό το ανθρώπινο περίγραμμα; Απεικονίζει την Κατρίνα. Σε αυτό το σημείο θα σας ζητήσω να γράψετε στο εξωτερικό του περιγράμματος, περιβαλλοντικές επιπτώσεις εξαιτίας της εξόρυξης και στο εσωτερικό του περιγράμματος τα συναισθήματα ή και τις σκέψεις της Πέτρα».

Όταν ολοκληρωθεί η δραστηριότητα, ο εμπυχωτής ζητά από τα μέλη της ομάδας να σταθούν μπροστά από το περίγραμμα και διαδοχικά να διαβάσουν πρώτα τις λέξεις που έγραψαν στο εξωτερικό περίγραμμα και έπειτα εκείνες που αφορούν το εσωτερικό.

## ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΔΕΝΔΡΟΣΠΙΤΟ

Εμπυχωτής: «Κάθε φορά που θα είστε μέσα στο Δενδρόσπιτο θα είστε οι ... (όνομα κοινού ρόλου). Ο δεύτερος επισκέπτης που θα έρθει θα φορά ένα χρυσό γιλέκο).

## **Δράση 2. Οπτική Β: Μόρτεν <sup>102</sup> Gold**

*«Γεια σας. Είστε οι ... (όνομα κοινού ρόλου). Μπορώ να περάσω; Αυτό το μέρος είναι θεσπέσιο. Τόσα δέντρα, δεν θυμάμαι πόσο καιρό έχω να δώ. Μήπως πέρασε από εδώ μια κοπέλα; Αν πέρασε και ξέρετε που πήγε, θα με βοηθούσε πολύ να το γνωρίζω.*

*Γιατί με κοιτάτε με αυτό το βλέμμα; Δεν με αναγνωρίζετε; Είμαι ο Μόρτεν Gold, το μέταλλο που όλοι λατρεύουν και κυνηγούν. Η λάμψη μου δεν είναι απλώς επιφανειακή, αντιπροσωπεύω τη δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης και της προόδου. Ποιος θα απαρνηθεί τα πλούτη που προσφέρω; Ποιος θα αρνηθεί τα οφέλη που φέρνω στην κοινωνία; Εγώ απλώς ανταποκρίνομαι στις δικές τους επιθυμίες και ανάγκες.*

*Μου λένε ότι καταστρέφω το περιβάλλον, αλλά εγώ λέω ότι το κάνω για να τους εξυπηρετήσω. Ναι, κόβω δέντρα, μολύνω ποτάμια, διώχνω ζώα, αλλά το κάνω γιατί το απαιτούν. Όσο θέλουν κοσμήματα για να στολίσουν τους εαυτούς τους, τεχνολογία για να βελτιώσουν τις ζωές τους, χρήμα για να κινήσουν τον κόσμο τους, τόσο θα με έχουν ανάγκη. Κάθε φορά που ζητάνε περισσότερα, εγώ πρέπει να καταστρέψω περισσότερα.*

*Αν το σκεφτείτε προσεκτικά, θα διαπιστώσετε, πως εγώ είμαι εδώ για να εξυπηρετώ τις ανάγκες τους. Έτσι ήταν και θα είναι πάντα τα πράγματα. Δεν υπάρχει άλλος δρόμος, όλα τα υπόλοιπα είναι απλώς αόριστες ιδέες.*

*Όλα όσα σας είπα, πρέπει να τα πω στην κοπέλα. Αν την δείτε, πείτε της ότι την ψάχνω».*

### **ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΝΔΡΟΣΠΙΤΟ**

#### **Αφομοίωση / κατανόηση Δράσης/ Οπτικής Β**

##### **Δραστηριότητα 1. «Θα σου πω την ιστορία μου»**

**Οδηγίες:** *«Σε αυτό το σημείο θα σας χωρίσω σε τέσσερις ομάδες και θα σας ζητήσω να δημιουργήσετε τέσσερις στατικές εικόνες που να απεικονίζουν διαφορετικές στιγμές στην ιστορία της εξόρυξης χρυσού. Για παράδειγμα, στην πρώτη, τη στιγμή της ανακάλυψης, στη δεύτερη τη χρήση του, στη τρίτη μια περιβαλλοντική επίπτωση από*

---

<sup>102</sup> Γιος της Κατρίνα και του Τόμας Στόκμαν. Εγγονός του Μορτεν Κιλ. Η σκέψη πίσω από την ονοματοδοσία των δυο οπτικών αφορμάται από το στοιχείο ότι στο έργο είναι μητέρα και γιος, τους δένει ο συγγενικός δεσμός, Έτσι και το περιβάλλον είναι ο δεσμός που δένει φυσικά τη γη με το χρυσό, ως στοιχείο του ορυκτού της πλούτου.

την εξόρυξη και τέλος στην τέταρτη μια κοινωνική σύγκρουση».

Κάθε ομάδα παρουσιάζει την εικόνα της. Με το σήμα του εμπυχωτή η εικόνα παίρνει ζωή για μερικά δευτερόλεπτα, παρουσιάζοντας μια σύντομη σκηνή που δείχνει τι συμβαίνει εκείνη τη στιγμή.

### **Δραστηριότητα 2. «Μπίζνες πλάν»**

**Οδηγίες:** «Θα σας ζητήσω να χωριστείτε σε 3 ομάδες. Κάθε ομάδα θα έχει από ένα ρόλο που συνδέεται με την εξόρυξη χρυσού (επενδυτές, διευθυντές εταιρειών, κυβερνητικοί αξιωματούχοι). Κάθε ομάδα θα πρέπει να προετοιμάσει έναν σύντομο διάλογο και να τον παρουσιάσει, όπου θα συζητούνται οι στρατηγικές, τα κίνητρα και οι αποφάσεις σχετικά με την εξόρυξη χρυσού».

### **Δραστηριότητα 3. «Θέατρο της Αγοράς»**

*«Την ώρα όπου ο Μόρτεν έβγαине από το Δενδρόσπιτο, επέστρεψε η Κατρίνα».*

Συνθήκη έναρξης Forum:

Μορτεν: *Αγαπητή μου, που χάθηκες και σε ψάχνω; Είναι δυνατόν να μαθαίνω από άλλους πως έχεις παράπονα;*

Όλη η ομάδα είναι σε κύκλο. Τα σύμβολα εναλλάσσονται και όταν ο διάλογος διακόπτεται πρέπει να συνεχιστεί ακριβώς από το σημείο διακοπής. Ο Εμπυχωτής μπορεί να ξεκινήσει ή και να λαμβάνει και εκείνος τα σύμβολα εάν θέλει να φωτίσει κάποια πτυχή.

## **ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΔΕΝΔΡΟΣΠΙΤΟ**

### **Δράση 3. Οπτική Α. Απόφαση**

**Οδηγία:** Μπαίνουν στο δενδρόσπιτο. Επιστρέφει η Κατρίνα. Απόφαση.

## **ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΝΔΡΟΣΠΙΤΟ**

### **Δραστηριότητα αφομοίωσης και κατανόησης της Απόφασης.**

#### **Δραστηριότητα 1. «Η Απόφαση»**

Η Κατρίνα έχει συγκεντρώσει όλα τα στοιχεία της φύσης (για παράδειγμα, δέντρα, ποτάμια, άνεμο κ.α.) για να τους ανακοινώσει την απόφαση. Με τη σειρά τους, όλοι μαζί κάνουν μια παρέλαση για να επικοινωνήσουν σε όλα τα μήκη και τα πλάτη την απόφαση αυτή. Καθώς προχωρούν ακούγονται, μουσικές, φράσεις και συνθήματα.

## **Αναστοχασμός (Reflection).**

### **Δραστηριότητα 1. "Το Δέντρο της Ζωής"**

Η ομάδα σε κύκλο. Στο κέντρο του υπάρχει ζωγραφισμένο ένα μεγάλο δέντρο, με μακριά κλαδιά..

*«Μετά από 20 χρόνια, και έπειτα από την νεροποντή εβδομάδων, συνέβη κάτι συγκλονιστικό! Οι κάτοικοι του Ισβόρο έγιναν μάρτυρες ενός απίστευτου φυσικού φαινομένου. Στα κλαδιά των δέντρων που για χρόνια παρέμεναν ξερά, τώρα άρχισαν να φυτρώνουν φύλλα».*

Ο εμπυχωτής μοιράζει σε κάθε μέλος της ομάδας ένα πράσινο χαρτί σε σχήμα φύλλου και ένα μαρκαδόρο. Ο καθένας γράφει ή ζωγραφίζει ένα μήνυμα αντίστασης και ελπίδας, που θέλει να προσφέρει απλόχερα στην Κατρίνα και το κολλάει στα κλαδιά του δέντρου.

Η ομάδα σε κύκλο σχηματίζει μια ανθρώπινη αλυσίδα. Στο κέντρο παραμένει το δέντρο. Η ομάδα παρατηρεί τα μηνύματα. Με ενωμένα τα χέρια δίνουν την υπόσχεση ότι θα προστατεύουν το περιβάλλον.

## **Κεφαλαίο 5ο Η έρευνα**

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει την παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε σε δυο ομάδες αναφοράς, ερευνώντας την κοινωνική και οικονομική διάσταση της μελέτης περίπτωσης και της σχέσης Καταπιεστή - Καταπιεσμένου. Εφαρμόστηκε και στις δυο ομάδες ο πρώτος σχεδιασμός σε διαφορετική χρονική και χωρική φάση. Τα δεδομένα όσο και οι ερμηνείες εδώ θα ήταν αναγκαίο να εξεταστούν υπό το πρίσμα περιορισμών που υπεισήλθαν στη διερεύνηση του αντικειμένου της έρευνας. Ο πρώτος σχεδιασμός δημιουργήθηκε με την προοπτική, ιδανικά να εφαρμοστεί σε κατοίκους του Δήμου Αριστοτέλη. Αντ' αυτού, οι ομάδες αναφοράς που εν τέλει εφαρμόστηκε ο πρώτος σχεδιασμός δεν είχαν καμία γεωγραφική σχέση με το Δήμο Αριστοτέλη, με αρκετά μέλη να μην γνωρίζουν καν για την μελέτη περίπτωσης. Τα ερευνητικά εργαλεία που αξιοποιήθηκαν για τη συλλογή δεδομένων ήταν η παρατήρηση, η βιντεοσκόπηση των εφαρμογών και ένα ερωτηματολόγιο συμμετεχόντων.

## 5.1 Πρώτη εφαρμογή

Η πρώτη εφαρμογή πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2024 στη ταράτσα του Εικαστικού Επιμελητηρίου Τεχνών Ελλάδας. Από τα 11 άτομα που καλεστήκαν, τελικά συμμετείχαν οι 5. Σε πρώτη φάση αναπτύχθηκε μια συζήτηση αναφορικά με το Εφαρμοσμένο Περιβαλλοντικό Θέατρο και την λειτουργία του, δόθηκε ο απαραίτητος χρόνος ελευθέρως αλλά και καθοδηγούμενα η ομάδα να γνωριστεί και να αναπτύξει μια δυναμική.

*A' μέρος: χτίσιμο χώρου και ρόλου*

Η ομάδα μετά την αφήγηση ανταποκρίθηκε άμεσα και με ευκολία στο χτίσιμο του χώρου. Το όνομα που επέλεξε για το συλλογικό ρόλο ήταν οι «*Σοφοί Μπούφοι*». Οι ανθρώπινες αρετές που κατείχαν ήταν *η γνώση, η αυτογνωσία, η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η μη ανοχή στο άδικο*. Ενώ απαραίτητη προϋπόθεση για την είσοδο κάποιου επισκέπτη στο Λουτρό, ήταν να συμφωνεί με τους εξής τρεις κανόνες:

1. Σεβόμαστε το μέρος και τους άλλους ανθρώπους,
2. Εναρμονιζόμαστε με το περιβάλλον,
3. Δίνουμε το χέρι σε όποιον σηκώνεται.

*B' μέρος:*

*Δράση 1. Αφομοίωση και κατανόηση δράσης της οπτικής Α.*

Μετά την παρουσίαση της οπτικής Α, διατυπώθηκε ένας καταγισμός ερωτήσεων προς τη Μελισσοκόμο, με την προοπτική ο συλλογικός ρόλος να μάθει για την άποψη της πλειοψηφίας των κατοίκων, το πως νιώθουν τα μελίτσια αλλά και γιατί υπάρχει Βασιλικό Συμβούλιο. Στη δραστηριότητα 1 όπου αξιοποιήθηκε η τεχνική Distance between, οι στάσεις και οι εκφράσεις του σώματος απέναντι στη μελισσοκόμο μαρτυρούσαν απόγνωση, απορία, συμπόνια, θυμό κ.α. Για την δραστηριότητα 2 επιλέχθηκε να παρουσιαστεί η καταστροφή και η ανασυγκρότηση μετά από μια πυρκαγιά.

*Δράση 2. Αφομοίωση και κατανόηση δράσης της οπτικής Β.*

Η παρουσίαση της οπτικής Β και κυρίως της ιδιότητας του Πετερ ως εκπροσώπου του Βασιλικού Συμβουλίου εξ αρχής αντιμετωπίστηκε από το συλλογικό ρόλο με μεγάλη προκατάληψη και αποδοκιμασία. Από πριν την είσοδο του

στο Λουτρό, αναπτύχθηκε μια συζήτηση πάνω στους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία του, με την υπόνοια να μην του επιτραπεί η είσοδος ή να πει ότι θέλει έξω από το Λουτρό. Σε αυτή τη φάση φαίνεται πως ο συλλογικός ρόλος έχει ταυτιστεί με την οπτική Α. Αναπτυχτήκαν διάφοροι χειρισμοί από τον εμπνευστή, ώστε να ανατραπούν οι ισορροπίες κυρίως δίνοντας χώρο και χρόνο στην ομάδα να συζητήσει, αλλά ακόμη και να παρουσιαστεί η οπτική Β ως χαρακτήρας που διέπεται από ενσυναίσθηση, από πρακτικές καλής συμπεριφοράς και ευγένειας σε αντίθεση με το συλλογικό ρόλο. Εν τέλει η απόφαση να του επιτραπεί η είσοδος επικράτησε με το επιχείρημα πως «το Λουτρό είναι πηγή αστείρευτης γνώσης και δεν μπορεί ένας να την μολύνει». Στη φάση της αφομοίωσης της οπτικής Β από την εκτέλεση της Δραστηριότητας 1, τα μέλη επισήμαναν πως το κέρδος του Πετερ από αυτή την επένδυση είναι *χρυσάφι, εξουσία, επιρροή, λεφτά, η εύνοια του Βασιλιά αλλά και ο μόχθος των άλλων*. Στη συνέχεια κατά την παρουσίαση της Δραστηριότητας 2 η ομάδα αναφοράς παρουσίασε ένα τίτλο είδησης, δίνοντας στον τηλεοπτικό σταθμό την ονομασία «*Natura news*». Πρώτος καλεσμένος ήταν ένας εκπρόσωπος του Βασιλικού Συμβουλίου, οπότε ανέδειξε τα οφέλη της επένδυσης καθώς μέσα από ένα δριμύ κατηγορώ, ανέπτυξε επιχειρήματα κατά της μειοψηφίας που αντιδρούν για το έργο. Ο επόμενος καλεσμένος ήταν ένας πρώην κτηνοτρόφος, νυν εργαζόμενος στα μεταλλεία που μέσα από το λόγο του ενίσχυσε το όραμα του Βασιλικού Συμβουλίου. Ο τελευταίος καλεσμένος ήταν ένας μελισσοκόμος που προσπάθησε να αναπτύξει επιχειρηματολογία απέναντι στον τρόπο που διαχειρίζεται το Βασιλικό Συμβούλιο την έννοια «*πλειοψηφία*», όμως ο παρουσιαστής με μια έκτακτη είδηση τον διακόπτει, για να ανακοινώσει την νέα αύξηση της παραγωγής χρυσού. Στο τέλος της Δράσης 2, παίρνει θέση η Δραστηριότητα 3 και εκκινεί με «το Θέατρο της Αγοράς» όπου αναπτύσσεται ο παρακάτω διάλογος:

[Πέτρα: Σταθείτε, θέλω να σας μιλήσω. Ξέρετε υπάρχει ένα μεγάλο πρόβλημα στη περιοχή. Τα πρόβατα πεθαίνουν, δεν έχουμε νερό, όλα είναι μολυσμένα, οι άνθρωποι αρρωσταίνουν.

Πετερ: Καλησπέρα, η Πέτρα; Σας θυμάμαι, που μιλήσαμε τις προάλλες, είχατε έρθει να μας πείτε για το πρόβλημα σας. Ξέρετε έχω επιληφθεί του θέματος.

Πέτρα: Θα σταματήσει η εξόρυξη;

Πέτερ: Δεν θα σταματήσει, γιατί είναι ένα αναπτυξιακό έργο. Όμως έχω επιληφθεί για το δικό σας θέμα.

Πέτρα: Αν δεν σταματήσει η εξόρυξη, θα ερημώσει ο τόπος λένε...

Πετερ: Μπορείς να μην ακούς τι σου λένε οι άλλοι, άκου έμένα που είμαι του Βασιλικού Συμβουλίου. Καταρχάς με συγχωρείτε, μπορούμε να μιλάμε στο ενικό. Το Βασιλικό Συμβούλιο είναι εδώ για ποιον; Για το λαό του. Γίνεται Βασιλικό Συμβούλιο χωρίς λαό;

Πέτρα: Το Βασιλικό Συμβούλιο, έμένα που είμαι λαός δε με ρώτησε όταν μου απαγόρευσε να πλησιάσω τα μελίσσια μου;

Πετερ: Έχεις δίκιο. Το ξέρεις πως είμαι μαζί σου σε αυτό;

Πέτρα: Θα μου επιτρέψετε να πάω στα μελίσσια μου;

Πετερ: Αυτό θέλω να σου πω. Επειδή έχεις δίκιο, κάθισα να μελετήσω όλα τα προβλήματα που έχουν προκύψει ένα προς ένα από το μεγάλο αυτό έργο...

Πέτρα: Και τι θα τρυγάνε τα μελίσσια μου, τώρα που δεν έχει δέντρα; Πως θα παράγω εγώ πευκόμελο, θυμαρίσιο μέλι όταν έχει ανοίξει πλέον η γης και δεν υπάρχουν τα φυτά που πάνε τα μελίσσια μου;

Πετερ: Δε θα χρειάζεται πια. Θα παίρνεις μέλι από αλλού. Θα ψωνίζεις από το σουπερμάρκετ.

Πέτρα: Μα πως θα βιοπορίζομαι;

Πετερ: Μα θα δουλέψεις στο εργοστάσιο. Έλα αύριο να κάνουμε συνέντευξη.

Πέτρα: Μετά πόσο θα είναι το μέλι που θα αγοράζω; Σε τι τιμή θα πουλιέται και ποιος θα το πουλάει;

Πετερ: Θα το παίρνεις από άλλες περιοχές που δεν έχουν χρυσάφι.

Πέτρα: Έπειτα αυτός ο χρυσός στη γη ήταν όλων μας, με δική σας απόφαση τον βγάλατε, δε μας τον μοιράσατε παρότι ανήκει σε όλους.

Πετερ: Η πλειοψηφία των κατοίκων ήταν υπερ.

Πέτρα: Ποια πλειοψηφία; Η πλειοψηφία των κατοίκων είτε να τον βγάζεται από την γη και να τον τσεπώνεται;

Πετερ: Δεν τον τσεπώνουμε;

Πέτρα: Αφού δεν τον τσεπώνεται, τότε πού πάει;

Πετερ: Μα έχετε δει πόσα έργα υποδομής έχουν γίνει από τότε που ξεκινήσαμε;

Πέτρα: Έχω δει και σας λέω πως το καθένα από αυτά, έχει φέρει μια σειρά από προβλήματα.



Πετερ: Μα πως;

Πέτρα: Ένα πρόβλημα που έχω εγώ προσωπικά, είναι ότι θέλω να πηγαίνω στα μελίσσια μου. Πείτε μου πως το λύνεται, τώρα.

Πετερ: Μα δεν χρειάζεται είπαμε να τρέχετε πια στα μελίσσια σας, να ιδρώνετε, να σας τσιμπάνε οι μέλισσες.

Πέτρα: Θέλω να με τσιμπάνε, το έχω συνηθίσει.

Πετερ: Υπάρχουν άλλες περιοχές που παράγουν καλύτερο μέλι από το δικό μας.

Πέτρα: Αυτό που λέτε με προσβάλει. Το δικό μου μέλι ήταν το καλύτερο και θέλω να συνεχίσω να το παράγω. Τι γίνεται στην περίπτωση που ένας θέλει;

Πετερ: Δεν μπορείτε να βάλετε το δικό σας καλό πάνω από την κοινότητα. Καταλάβετε πως μέλι θα σας εξασφαλίσουμε. Άλλωστε αυτή η επένδυση είναι προς όφελος όλης της χώρας.

Πέτρα: Όχι δεν επωφελούμαι, μου καταστρέφετε την οικογενειακή μου επιχείρηση.

Πετερ: Ακουστέ με. Θα πάνε σε καλύτερο σχολείο τα παιδιά σας, θα μάθουν καλύτερα επαγγέλματα, δεν θα τυράννιουνται στη γη όπως εσείς, θα γίνουν μηχανικοί, γεωλόγοι, μεταλλειολόγοι, είναι ανάγκη να μείνουν μια ζωή μελισσοκόμοι;

Πέτρα: Να βγάλουμε δηλαδή καρκίνο για να τα τσεπώνεται εσείς τα χρυσάφια.

Πετερ: Θα μεριμνήσουμε για τις οικολογικές επιπτώσεις.

Πέτρα: Θα φτιάξετε μεγάλο νοσοκομείο ε;

Πετερ: Και μεγάλο νοσοκομείο θα φτιάξουμε και θα επαναφέρουμε τη γη στην προτεραία κατάσταση μόλις η εξόρυξη περατωθεί.

Πέτρα: Να κάνετε δημοψήφισμα και εκλογές και μετά να έρχεστε να μας λέτε για πλειοψηφίες.

Πετερ: Μα ήδη η πλειοψηφία του Βασιλείου είναι υπέρ της εξόρυξης, σας επαναλαμβάνω, δεν υπάρχει στο υπέδαφος όλης της χώρας χρυσός, υπάρχει στην δική σας κοινότητα και είναι προς το συμφέρον όλης της χώρας.

Πέτρα: Η δική μας κοινότητα αποφασίζει για εμάς, εσείς με ποιο δικαίωμα καθορίζεται τις ζωές μας;]

### *Δράση 3. Απόφαση - Αφομοίωση και κατανόηση.*

Ο συλλογικός ρόλος «οι Σοφοί Μπούφοι» αποφάσισαν να προτείνουν στην Οπτική Α (Πέτρα) να επιστρέψει στην κοινότητα της και να οργανώσει όσους έχουν το ίδιο συμφέρον με εκείνη. Στη μεγάλη συγκέντρωση που οργανώθηκε μπροστά από

τη είσοδο του Βασιλικού Συμβουλίου οι πολίτες διεκδικήσαν τα αιτήματα τους, φωνάζοντας με διαφορετικό τόνο, ένταση, ταχύτητα και συναίσθημα τα παρακάτω συνθήματα:

1. Να σταματήσει η εξόρυξη
2. Το χρυσάφι ανήκει στο λαό του Ίσβορο.
3. Κάτω τα χέρια από την γη μας.
4. Κάτω ο Βασιλιάς, πάνω ο λαός.
5. Φέρτε πίσω τα μελίσσια μας.

Τέλος, στη φάση του αναστοχασμού ο συλλογικός ρόλος ευχήθηκε στην Πετρά τόλμη, να μη φοβάται, πως αν όλοι ενωθούν και πιστέψουν στις δυνάμεις τους θα νικήσουν γιατί η γη τους ανήκει.

## 5.2 Δεύτερη εφαρμογή

Η δεύτερη εφαρμογή πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβρη του 2024 στη περιοχή Καρύδι, ένα ορεινό χωριό του Δήμου Σητείας, με γεωγραφική θέση το νομό Λασιθίου στο νησί της Κρήτης. Η επιλογή του χώρου δεν έγινε τυχαία, καθώς αποτελεί μέρος του Γεωπάρκου Σητείας του δικτύου της UNESCO, που χαρακτηρίζεται από μια ευρεία ποικιλία στοιχείων του αβιοτικού και βιοτικού περιβάλλοντος. Ιδιαίτερος στο Καρύδι, στο παλιό δημοτικό σχολείο του χωριού φιλοξενείται το κέντρο ενημέρωσης που είναι αφιερωμένο στη Σπηλαιολογική έρευνα. Επιπρόσθετα, ένας ακόμη λόγος έκανε την επιλογή της εφαρμογής σε αυτό το σημείο ελκυστική. Το κύριο περιβαλλοντικό ζήτημα που απασχολεί την τοπική κοινότητα, είναι η εγκατάσταση ανεμογεννητριών μεγάλης κλίμακας στα βουνά του Γεωπάρκου. Οι κάτοικοι εναντιώνονται καθώς μια τέτοια επένδυση θα επιφέρει πολλαπλές επιπτώσεις σε περιβαλλοντικό, κοινωνικό, οικονομικό επίπεδο και αναπτύσσουν αγώνες ενάντια στις επιδιώξεις των ενεργειακών ομιλών που λυμαίνονται την περιοχή. Μελετώντας καλύτερα τις σχέσεις σύγκρουσης που έχουν αναπτυχτεί με βάση το συγκεκριμένο περιβαλλοντικό ζήτημα, ανακάλυψα πολλά κοινά στοιχεία με την μελέτη περίπτωσης και πως η εφαρμογή του πρώτου σχεδιασμού σε ομάδα αναφοράς με αυτά τα χαρακτηριστικά θα είχε τεράστιο ερευνητικό ενδιαφέρον. Από τα 12 άτομα που καλεστήκαν, τελικά συμμετείχαν οι 11. Σε πρώτη φάση αναπτύχθηκε μια συζήτηση αναφορικά με το Εφαρμοσμένο Περιβαλλοντικό Θέατρο και την λειτουργία του, δόθηκε ο απαραίτητος χρόνος ελεύθερα αλλά και καθοδηγούμενα η ομάδα να γνωριστεί και να αναπτύξει μια

δυναμική. Μέσα στη ροή της εφαρμογής, δεν ήταν λίγες οι φορές που η ομάδα αναφοράς αναφερόταν συνεχώς στη λέξη «βουνό» αντι στη λέξη «δάσος», γεγονός που αποδεικνύει εν γένει την ταύτιση σε πλευρές μεταξύ ομάδας αναφοράς και μελέτης περίπτωσης.

#### *A' μέρος: χτίσιμο χώρου και ρόλου*

Η επιλογή του προαύλιου χώρου του παλιού δημοτικού σχολείου του χωριού οποίος περιβάλλεται από πεύκα και λουλούδια, βοήθησε την ομάδα αναφοράς να ανταποκριθεί άμεσα, με ενθουσιασμό και δημιουργικότητα στην οριοθέτηση του χώρου για το Λουτρό. Το ηχητικό τοπίο που δημιούργησαν ενσωματώθηκε αρμόνικα με το φυσικό ηχοτόπιο. Το όνομα που δόθηκε στο συλλογικό ρόλο ήταν τα «Λούτρινα» ενώ οι ανθρωπινές αρετές που επιλέχθηκαν ήταν η ενσυναίσθηση, ο σεβασμός, η αλληλεγγύη, η ταπεινοφροσύνη, η γενναιοδωρία, η ειλικρίνεια, η λογική, η συμπαράσταση, η σύμπνοια, η κατανόηση και η ανιδιοτέλεια. Σε σχέση με την καταγραφή τριών κανόνων, η ομάδα ανέπτυξε για αρκετή ώρα συζήτηση και προβληματισμό για το πώς θα διατυπώσουν ένα κανόνα που από τη μια να παρακινεί την κοινότητα σε πολυφωνία αλλά από την άλλη, η όποια απόφαση να προκύπτει ομόφωνα.

Εν τέλει προέκυψαν οι παρακάτω κανόνες:

1. Συμφωνούμε με τις αρετές και τις εφαρμόζουμε.
2. Παίρνουμε απόφαση από «κοινού» έπειτα από κουβέντα.
3. Βγάζουμε τα παπούτσια μας μπαίνοντας στο λουτρό.

#### *B' μέρος:*

##### *Δράση 1. Αφομοίωση και κατανόηση δράσης της οπτικής Α.*

Μετά την παρουσίαση της οπτικής Α, στη δραστηριότητα 1 όπου αξιοποιήθηκε η τεχνική Distance between, οι στάσεις και οι εκφράσεις του σώματος απέναντι στη μελισσοκόμο μαρτυρούσαν κατανόηση, απόγνωση, απορία, συμπόνια, θυμό κ.α. Για την εφαρμογή της δραστηριότητα 2 τα μέλη χωρίστηκαν σε δυο ομάδες. Η πρώτη ομάδα επέλεξε να παρουσιάσει μια εικόνα περιβαλλοντικής καταστροφής εξαιτίας μιας πυρκαγιάς και για την ανασυγκρότηση μια εικόνα αναδάσωσης. Η δεύτερη ομάδα επέλεξε να παρουσιάσει μια πλημμύρα ενώ στη φάση

της ανασυγκρότηση η εικόνα που παρουσίασαν αποτύπωνε την συλλογική προσπάθεια για να επιτευχτεί αυτή.

*Δράση 2. Αφομοίωση και κατανόηση δράσης της οπτικής Β.*

Μετά την παρουσίαση της οπτικής Β η ομάδα σχημάτισε ένα κύκλο όπου στο κέντρο ήταν τοποθετημένο το χαρακτηριστικό σύμβολο του Πετερ (μια γραβάτα). Οι σκέψεις τις ομάδας σε σχέση με το «τι κερδίζει ο Πετερ από την επένδυση αυτή» αποτυπώνεται στις παρακάτω λέξεις: *χρήμα, αισχροκέρδεια, γόητρο, καριέρα, προαγωγή, δόξα, χλιδή, θέση, την εύνοια του Βασιλιά, αναγνώριση, εξαγορά υπηρεσιών, το μισός του μελισσοκόμου, γνωριμίες.* Στη συνέχεια η ομάδα χωρίστηκε σε 2 υποομάδες και αφού δόθηκε ο απαραίτητος χρόνος για την προετοιμασία της δραστηριότητας 2 παρουσίασαν τους παρακάτω τίτλους είδησης για την υπεράσπιση των επιλόγων του Βασιλικού Συμβουλίου.

**1<sup>η</sup> Ομάδα:** τίτλος εκπομπής «Όλα ψέμα»

*Δημοσιογράφος: Κυρίες και Κύριοι καλώς ήρθατε στην εκπομπή των 8 «Όλα ψέμα» μαζί μας έχουμε το μέλος του Βασιλείου Χρυσούλα Χρυσού, υπεύθυνη για το πλάνο και το σχέδιο της επένδυσης, επίσης έχουμε μαζί μας τον υπεύθυνο της εταιρίας Κύριο Οικονομάκη, τον σεβαστό και αξιόλογο επιστήμονα Κύριο Πουλημένο, την Κυρία Μαρία εργαζόμενη στη περιοχή που θα μας εκφράσει της ανησυχίες της και βεβαίως τον Κύριο Τάκη που χρόνια ασχολείται στον τομέα των μεταλλωρυχείων. Να ξεκινήσουμε από την αγαπητή Κυρία Χρυσού για να μας πει περί τίνος πρόκειται;*

*Χρυσούλα Χρυσού: Καλησπέρα σας, εκ μέρους του Βασιλιά και όλου του Βασιλείου θέλω να σας ενημερώσω ότι πρόκειται για μια μεγάλη επένδυση, οποία θα βγάλει τον τόπο από τον ζόφο, από την ανεργία, από την μιζέρια. Θα πάρουμε όλοι ένα ικανοποιητικό εισόδημα, θα εργαζόμαστε όλοι και ο τόπος θα αλλάξει μορφή. Πρόκειται για μια καταπληκτική επένδυση που δεν θα ενοχλήσει καθόλου τον τόπο. Σύμφωνα με τον βασιλιά ίσως να δοθούν και έξτρα επιδόματα στους εργαζόμενους και στις οικογένειες τους, θα προκύψουν αντισταθμιστικά μέτρα και ίσως ένα αυτοκίνητο ή ένα άλογο με βάση τις ανάγκες του καθένα.*

*Δημοσιογράφος: Κύριε Οικονομάκη εσείς τι λέτε;*

Οικονομάκης: Θα συμφωνήσω απόλυτα με τη Κυρία Χρυσού με τα οικονομικά μεγέθη της επένδυσης αυτής, όλοι θα είναι πλούσιοι, όλοι θα επωφεληθούν και εμείς περισσότερο. Είναι μια μεγάλη επένδυση για τον τόπο.

Δημοσιογράφος: Δεδομένου το ότι έχει δημιουργηθεί ένα κλίμα δυσπιστίας τον τελευταίο θα ήθελα να περάσω στον κύριο Πουλημένο για να μας εξηγήσει κατά πόσο τα επιχειρήματα των δύσπιστων συμπολιτών μας έχουν βάση.

Πουλημένος: Θα σας πω πως με βάση τις μελέτες που έχουμε κάνει για το περιβάλλον, δεν τίθεται κανένα απολύτως πρόβλημα. Σε αυτό το σημείο χάθηκε ένα μεγάλο κομμάτι της βιντεοσκόπησης λόγω τεχνικών ζητημάτων, με αποτέλεσμα να μη υπάρχουν με άλλο τρόπο καταγεγραμμένα τα επιχειρήματα. Η σκηνή συνεχίζει με την Κυρία Μαρία.

Κυρία Μαρία: Είναι μια καταπληκτική δουλειά με τέτοιους μισθούς και αποδοχές και τέτοιες συνθήκες. Ομοίως σε αυτό το σημείο λόγο των τεχνικών ζητημάτων δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία μέχρι και την ολοκλήρωση της δράσης της πρώτης ομάδας.

## **2<sup>η</sup> Ομάδα:** τίτλος εκπομπής «Μεταλλευτικά Νέα»

Δημοσιογράφος: Σας καλησπερίζουμε από το κανάλι μας για να ασχοληθούμε με την περίπτωση του Ισβορο. Έχουμε πολύ σημαντικές εξελίξεις. Δίπλα μου έχω την εκπρόσωπο του συμβουλίου Γκόλντι Χρυσοπούλου η οποία βρίσκεται μαζί μας για να απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις και εκεί έχουμε στείλει την φωτορεπόρτερ μας Αρετή για να συζητήσει με τους κατοίκους και να μας πουν πως βλέπουν την επένδυση. Καλησπέρα Αρετή.

Φωτορεπόρτερ: Καλησπέρα στο στούντιο, καλησπέρα σας κυρίες και κύριοι, βρισκόμαστε εδώ με κατοίκους στο Ισβορο για να δούμε ποια είναι η γνώμη τους τελικά για την επένδυση που έχει αποφασίσει το βασιλικό συμβούλιο.

Κάτοικος 1: Με βλέπει η κάμερα, με βλέπει; Έχω να πω τα καλύτερα. Πρώτον βρήκαν τα παιδιά μας δουλειά, που δεν είχαμε τίποτα, θα φεύγανε για το εξωτερικό. Εδώ βαρέα ένσημα και ανθυγιεινά, θα πάρουν νωρίς σύνταξη, ένα βουνό είναι δηλαδή, δεν είναι κανά δάσος και να καίγεται. Όλα μια χαρά, εγώ είμαι πολύ ευχαριστημένη.

Κάτοικος 2: Τα βουνά μας τι θα γίνουν;

Φωτορεπόρτερ: *Συγγνώμη κάποιιοι έχουν κάποιες ερωτήσεις για τα βουνά αλλά να μας απαντήσει ο εκπρόσωπος.*

Δημοσιογράφος: *Κυρία Γκόλντι ακούσατε την φωτορεπόρτερ μας, είναι κάποιιοι κάτοικοι που αναρωτιόνται τι θα γίνει με τη φύση και αν έχουν παρθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα;*

Γκόλντι Χρυσοπούλου: *Κατανοώ, κατανοούμε όλα αυτά είναι μελετημένα, δεν είμαστε τυχαίοι, είναι λογικό ο κόσμος να ανησυχεί, καταλαβαίνουμε ότι υπάρχει ένα άγχος όμως, αυτό το «όμως» που όλα αυτά τα διορθώνει. Αρχικά όπως είπε η πρώτη κυρία που είναι αξιολάτρευτη που σκέφτεται σωστά και μπροστά, το πρώτο πράγμα που πρέπει να σκεφτούμε είναι το μέλλον των παιδιών μας. Ζούμε σε μια κοινωνία, σε μια ελληνική κοινωνία που ήδη έχει περάσει μια οικονομική κρίση και τι ζητάμε; Όχι άλλο brain drain. Θέλουμε τα παιδιά μας να μείνουν εδώ.*

Δημοσιογράφος: *Πιστεύετε πως με αυτή την επένδυση θα βρουν τα παιδιά δουλειές;*

Γκόλντι Χρυσοπούλου: *Μα εννοείται. Κοιτάμε το χρυσό γιατί χρυσό είναι το μέλλον μας και αυτή τη στιγμή μας δίνει ένα πλεονέκτημα αυτός ο τόπος. Μας δίνει το πλεονέκτημα να αξιοποιήσουμε αυτό που η φύση μας παρέχει απλόχερα, να δώσουμε χρυσό και πλούτο, να πάρει η κοινωνία τα πάνω της, να προχωρήσει η τοπική αγορά.*

Δημοσιογράφος: *Και τι έχετε να απαντήσετε σε αυτούς που αντιδρούν;*

Γκόλντι Χρυσοπούλου: *Εντάξει τώρα και δυο μελισσάκια δεν είναι και κάτι! Έτσι κι αλλιώς και παραδίπλα δεν κυκλοφορούν τα μελισσάκια και εκεί δεν έχει θάμνους; Όμως όπως σας είπα και πριν, δεν είμαστε τυχαίοι, έχουν γίνει έρευνες, έχουμε πάρει όλους τους περιβαλλοντολόγους από όλη την παγκόσμια κοινότητα και έχουν μελετήσει την περιοχή.*

Στη δραστηριότητα 3 το «Θέατρο της Αγοράς» αναπτύσσεται ο παρακάτω διάλογος μεταξύ της οπτικής Α (Πέτρα) και της οπτικής Β (Πέτερ):

[Πέτρα: *Τα είπα όλα.*

Πέτερ: *Και τι να πείτε, είστε μια χούφτα άνθρωποι που θέλετε να σταματήσετε την πρόοδο και την ανάπτυξη.*

Πέτρα: *Δεν καταλαβαίνεις γιατί δεν έχεις ευαισθησίες. Δεν θέλω να σε ακούω.*

Πέτερ: *Ξέρεις μόνο γιατί σου μιλάω; Γιατί είμαστε αδέρφια.*

Πέτρα: Θα έπρεπε να ντρέπεσαι. Είσαι η ντροπή της οικογένειας.

Πέτερ: Δεν είμαι η ντροπή της οικογένειας, βοηθάω το χωριό μου να πάει μπροστά.

Πέτρα: Βάζεις τα λεφτά πάνω από όλα.

Πέτερ: Και εσύ θα πάρεις λεφτά μέσα από αυτό, δεν επωφελούμαι μόνο εγώ.

Πέτρα: Δεν θα έχουμε ζωή.

Πέτερ: Δεν θα έχουμε ζωή, γιατί; Αφού παίρνουμε όλα τα απαραίτητα μέτρα και το ξέρεις. Το γεγονός ότι εσύ δεν θα μπορείς να πας στις μέλισσες σου δεν με κάνει αχρείο, θα βρεις ένα άλλο τρόπο να πηγαίνεις ή να τις μεταφέρεις σε ένα άλλο χωράφι, αυτό δεν σημαίνει ότι θα καταστραφεί και το περιβάλλον;

Πέτρα: Έχω θυμώσει πάρα πολύ, το ξέρεις πως χωρίς τις μέλισσες δεν υπάρχει ζωή. Το ξέρεις αυτό.

Πέτερ: Θα τις μεταφέρεις παρά πέρα. Δεν θα είναι πια εκεί. Φύτεψε ένα κηπάκι. Καταλαβαίνεις τι θα φέρει αυτή η επένδυση σε αυτό τον τόπο;

Πέτρα: Δεν είναι μόνο η μέλισσες είναι και το βουνό που θα καταστραφεί.

Πέτερ: Έχουμε πάρει όλα τα απαραίτητα μέτρα.

Πέτρα: Είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος, είναι αυτό το φράγμα που θα είναι γεμάτο κυάνιο και θα μολύνει τα νερά μας.

Πέτερ: Έχουμε πάρει όλα τα απαραίτητα μέτρα, έχουν γίνει μελέτες και δεν υπάρχει περίπτωση να κινδυνέψει κανείς.

Πέτρα: Ποιες μελέτες, τις πουλημένες; Αυτές που πληρώνεται εσείς;

Πέτερ: Μα είναι σοβαρά αυτά τα πράγματα που λέτε, κάθεστε και διαδίδετε τέτοια ψέματα;

Πέτρα: Εσείς δεν τους πληρώνεται τους επιστήμονες, νομίζετε δεν τα ξέρουμε;

Πέτερ: Δεν τους πληρώνουμε. Θεωρείτε πως η επιστήμη δεν είναι ακέραιη;

Πέτρα; Όταν πέφτεις να κοιμηθείς είσαι ήσυχος;

Πέτερ: Εννοείται ότι κοιμάμαι. Τώρα κάτι παράφρονες αναρχικό – αριστερό απόψεις...

Πέτρα: Κοιτάς μόνο τον εαυτό σου. Δεν το περίμενα όλο αυτό από εσένα. Μεγαλώσαμε μαζί..

Πέτερ: Επίκληση στο συναίσθημα;

Πέτρα: Πίστευα θα είχες άλλη στάση. Είναι το μέρος του πατέρα μας αυτό, η δουλειά του πατέρα μας και εσύ θέλεις να τα καταστρέψεις όλα για τα λεφτά; Όχι, δεν εξαγοράζονται όλα. Δεν θα μας εξαγοράσετε. Εσείς είστε οι λίγοι και εμείς είμαστε οι πολλοί. Έχουμε το δίκιο με το μέρος μας και ο κόσμος θα το καταλάβει αυτό.

Πέτερ: Κάνεις πολύ μεγάλο λάθος. Πας και τρέχει μαζί με άλλους στα βουνά, στα δέντρα λες και αυτά θα σας σώσουν; Και τι θα γίνει δηλαδή άμα εξορύξουμε λίγο χρυσό;

Πέτρα: Ναι, αυτά θα μας σώσουν. Όμως τώρα έχουν αρρωστήσει. Έχει αρρωστήσει ο κόσμος από αυτά που κάνετε;

Πέτερ: Με τι χρήματα θα πάτε σε γιατρούς;

Πέτρα: Είναι εγκληματικό αυτό που κάνετε, γιατί δεν το παραδέχεσαι;

Πέτερ: Δεν αντιλαμβάνεσαι τι χρειάζεται ο κόσμος. Δεν βλέπεις πόσο έχουν ακριβύνει όλα, τα ενοίκια, το σουπερμάρκετ, όλη η ζωή; Τα παιδιά σου νομίζεις πως θα μπορούν να ζουν με το μέλι από πέντε μέλισσες;

Πέτρα: Με το χρυσό δηλαδή θα έχουμε τα πάντα; Ποιος θα μας δώσει το μέλι, το λάδι...; Τι μπορούμε να κάνουμε μόνο με το χρυσό; Ένα κολιέ, ένα δακτυλίδι;

Πέτερ: Θα έχεις τα πάντα. Γι αυτό σου προτείνω να γίνεις και εσύ μεταλλωρύχος και να παρατήσεις τις μέλισσες. Δεν ωφελήστε πια από αυτό.

Πέτρα: Α ναι ε; Τα εγγόνια σου τα έχεις σκεφτεί; Ο χρυσός τελειώνει, μετά τι θα απογίνουμε;

Πέτερ: Δεν τελειώνει χρυσός. Θα έχουμε τουλάχιστον για τρεις γενιές. Οπότε και τα εγγόνια μου θα δουλεύουν στις εξορύξεις. Άλλωστε έχουμε κάνει τις περιβαλλοντικές μελέτες για τις επιπτώσεις και σας έχουμε ενημερώσει σχετικώς.

Πέτρα: Δεν έχει εμφανιστεί ούτε μια μελέτη.

Πέτερ: Απλά πρέπει να αλλάζετε επάγγελμα.]

### *Δράση 3. Απόφαση - Αφομοίωση και κατανόηση.*

Ο συλλογικός ρόλος «τα Λούτρινα» έπειτα από συζήτηση αποφάσισαν πως στηρίζουν την Οπτική Α (Πέτρα) και το περιβάλλον. Της πρόσφεραν απλόχερα την βοήθεια τους ώστε να συλλέξει όλα εκείνα τα στοιχεία που θα καταρρίψουν τα επιχειρήματα του Βασιλικού Συμβούλιου. Σε πρώτη φάση ανέφεραν πως θα επικοινωνήσουν με σοφούς άλλων βασιλείων για να υποστηρίξουν την απόφαση αυτή και να δουν τι γίνεται εκεί με τις εξορύξεις. Της πρότειναν να επιστρέψει στην



κοινότητα της και να οργανώσει όσους έχουν το ίδιο συμφέρον με εκείνη για να μην είναι μόνη. Να φτιάξουν ένα ενημερωτικό φυλλάδιο που θα αναφέρετε στις περιβαλλοντικές και υγειονομικές επιπτώσεις με δεδομένα και στατιστικά. Να είναι σε ετοιμότητα η κοινότητα όταν ξεκινήσει η επένδυση να την μπλοκάρουν. Σε σχέση με τις θέσεις εργασίας να βρουν άλλους αειφόρους τρόπους ώστε να διατηρήσουν τις υπάρχουσες αλλά να αναπτύξουν περισσότερο τα πεδία της αγροτικής ανάπτυξης και του αγροτουρισμού. Να επικοινωνήσουν με άλλες κοινότητες που έχουν εμπειρία στα παραπάνω και να αξιοποιήσουν την υφιστάμενη γνώση. Τέλος να προσπαθήσουν να πείσουν το Βασιλικό Συμβούλιο να σταματήσει την επένδυση αλλιώς να εκλέξουν ένα άλλο που θα είναι υπέρ του περιβάλλοντος.

Στη μεγάλη συγκέντρωση που οργανώθηκε μπροστά από τη είσοδο του Βασιλικού Συμβουλίου οι πολίτες με τα σώματα τους δημιούργησαν ανθρώπινες αλυσίδες, επικοινωνήσαν και διεκδικήσαν τα αιτήματα τους φωνάζοντας με διαφορετικό τόνο, ένταση, ταχύτητα και συναίσθημα το σύνθημα *«η φύση είναι ο χρυσός»*. Ξαφνικά μέσα από το πλήθος ακούγεται *«θα αντισταθούμε με τα σώματα μας, θα προστατέψουμε τον τόπο μας», «πάμε, όλοι μαζί», «αντίσταση, αντίσταση»*.

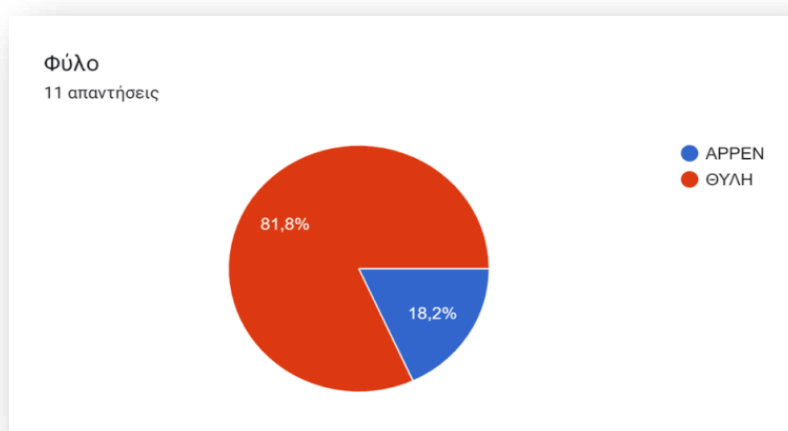
Τέλος, στη φάση του αναστοχασμού ο συλλογικός ρόλος ευχήθηκε στην Πετρά τα παρακάτω:

- Θα είμαστε διπλά σου! Θα την κερδίσουμε την μάχη.
- Ο δρόμος για την Ιθάκη θα είναι μακρύς και δύσκολος! Να έχεις πίστη, υπομονή, επίμονη. Δεν είσαι μόνη.
- Ο αγώνας σας να δικαιωθεί! Να σωθεί η γη.
- Μη σταματάς.
- Μη σταματήσεις ποτέ να αγωνίζεσαι για αυτά που πιστεύεις.
- Μη σκύψεις ποτέ το κεφάλι! Έχεις το δίκιο με το μέρος σου.
- Δικαίωση και κατανόηση της ανάγκης για προστασία της ζωής και του περιβάλλοντος.
- Εύχομαι η ανθρωπιά να νικήσει το κέρδος.
- Θαυμάζω την προσπάθεια σου. Μείνε δυνατή!
- Πέτρα δεν είσαι μόνη σου. Μπορείς. Μπορούμε όλοι μαζί.
- Δύναμη.

### 5.3 Διερευνητικά εργαλεία

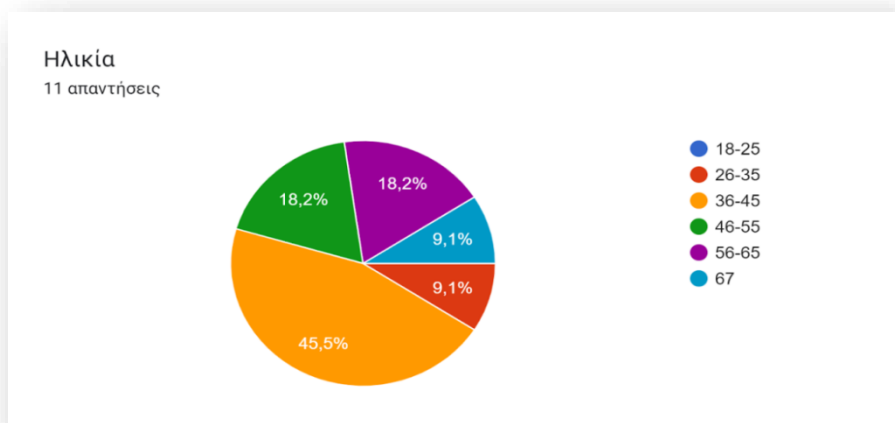
Στη μελέτη αυτή, ακολουθήθηκε η διαδικασία της ερμηνείας στα πλαίσια της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας. Διαμέσου της ποιοτικής ερευνάς δύναται να κατανοηθεί η ανθρώπινη συμπεριφορά, η εμπειρία, οι προθέσεις και τα κίνητρα, βασιζόμενα στην παρατήρηση και την ερμηνεία καθώς και των ανακαλύψεων από τον τρόπο που οι άνθρωποι σκέφτονται και νιώθουν. Αντίθετα, η ποσοτική έρευνα διερευνά συστηματικά τα φαινόμενα με αριθμητικά δεδομένα και στατιστικές μεθόδους. Η διαδικασία με την οποία πραγματοποιείται η ποσοτική έρευνα είναι μέσω της υποβολής ερωτήσεων σχετικά με τα δεδομένα. Σε σχέση με την μελέτη περίπτωσης και την εφαρμογή του πρώτου σχεδιασμού στις δυο ομάδες αναφοράς, η βασική μέθοδος συλλογής δεδομένων ήταν η παρατήρηση, το παραγόμενο κείμενο (performing text) που αναπτύχθηκε και το ερωτηματολόγιο συμμετεχόντων. Δημιουργήθηκε ένα ψηφιακό ερωτηματολόγιο στην διαδικτυακή πλατφόρμα Google forms (<https://forms.gle/fFP9o25RtMPTGdWV9>) με κύριο σκοπό την παρατήρηση της κατανόησης της αντίληψης της ζωής και της καθημερινότητας μετά την επαφή από τη εφαρμογή του σχεδιασμού με τίτλο «Οι σοφοί».

Το ερευνητικό δείγμα περιλάμβανε σε μεγαλύτερο ποσοστό γυναίκες, ηλικίας 36 - 45 πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, με επαγγελματική ιδιότητα ιδιωτικού υπάλληλου και εκπαιδευτικού. Συγκεκριμένα, προσκλήθηκαν 16 άτομα, ωστόσο μόνο τα 11 συμμετείχαν τελικά στη δράση. Το δημογραφικό προφίλ ολόκληρου του δείγματος ήταν: α) γυναίκες (81,8%), και (18,2%) άντρες,



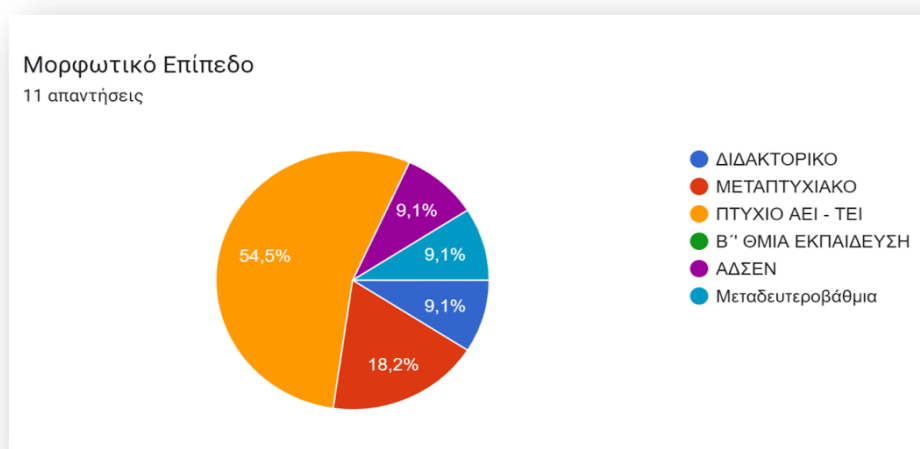
Διάγραμμα 1

β) εξ αυτών, το μεγαλύτερο ποσοστό (45,5%) ήταν ηλικίας 36 - 45 χρονών.



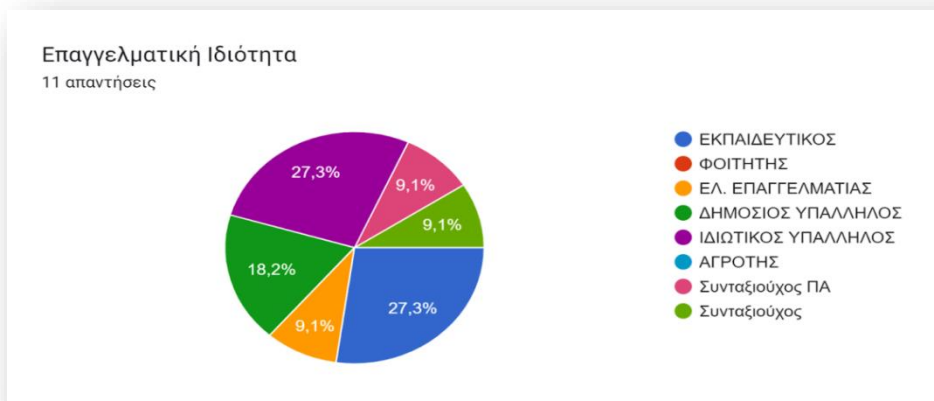
Διάγραμμα 2

γ) απόφοιτοι τμημάτων ΑΕΙ/ΤΕΙ σε ποσοστό 54,5% με το επόμενο μεγαλύτερο (18,2%) ποσοστό κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος.



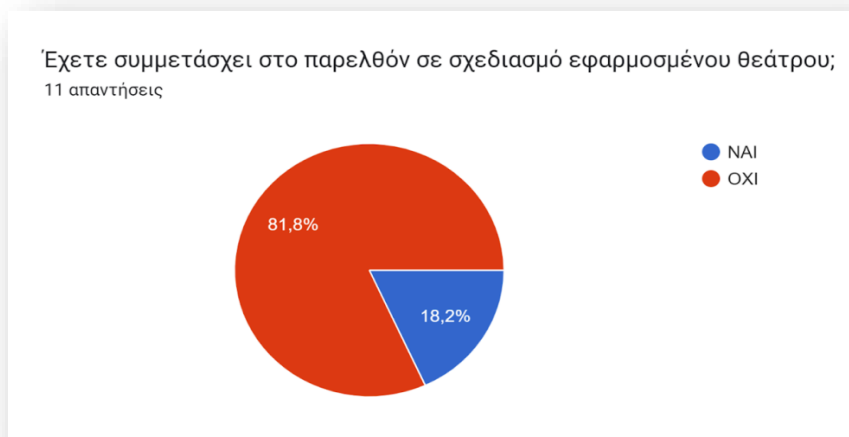
Διάγραμμα 3

δ) με ποικίλη επαγγελματική ιδιότητα: το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν εκπαιδευτικοί (27,3%) και ιδιωτικοί υπάλληλοι (27,3%).



Διάγραμμα 4

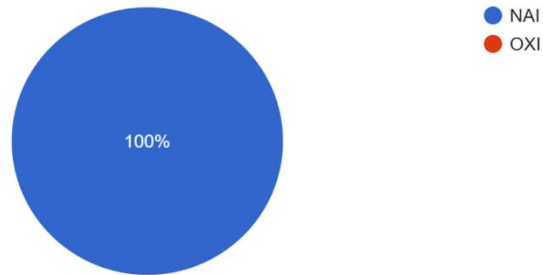
Το σημαντικό στοιχείο είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό (81,8%) συμμετείχε για πρώτη φορά σε δράση Εφαρμοσμένου Θεάτρου.



Διάγραμμα 5

Επιπλέον, κατά συντριπτική πλειοψηφία οι ερωτηθέντες κατανόησαν τα προβλήματα των κατοίκων σε ποσοστό 100%. Αυτό το στοιχείο μπορεί να επιβεβαιωθεί και από τους διαλόγους που αναπτύχθηκαν στο «Θέατρο της Αγοράς» που ενδυνάμωναν την επιχειρηματολογία της Οπτικής Α και του συλλογικού ρόλου.

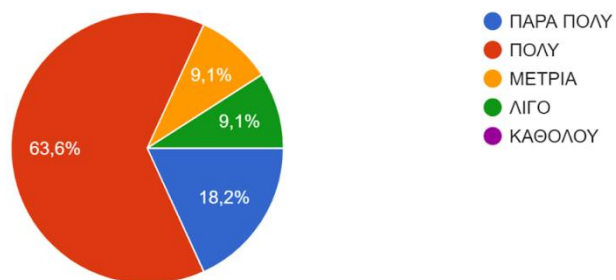
Πιστεύετε ότι η συγκεκριμένη δράση Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου σας βοήθησε να κατανοήσετε τα προβλήματα των κατοίκων της ΒΑ...κής εξαιτίας της εξορυκτικής δραστηριότητας;  
11 απαντήσεις



Διάγραμμα 6

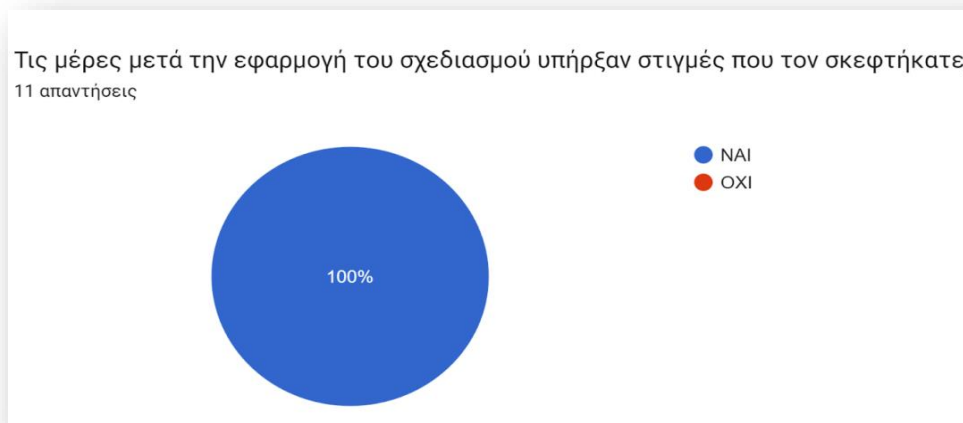
Επιπρόσθετα, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό διατύπωσε την άποψη ότι η συγκεκριμένη εφαρμογή συντέλεσε στην καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας σε ποσοστό 63,6%.

Σε ποιο βαθμό καλλιεργήθηκε η δημιουργικότητα και η φαντασία σας;  
11 απαντήσεις



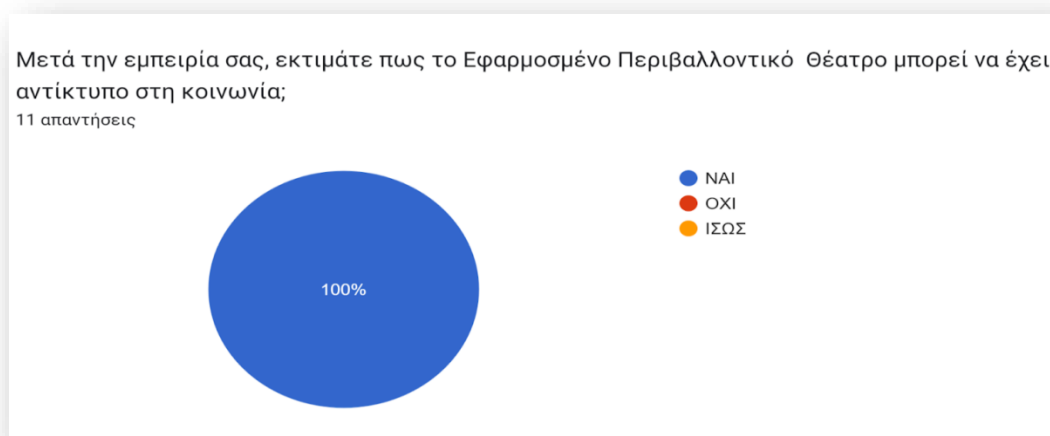
Διάγραμμα 7

Αξιοσημείωτο είναι το στοιχείο της επίδρασης που είχε η δράση, όπου οι συμμετέχοντες για μέρες μετά βρίσκονταν σε διαδικασία αναστοχασμού του σχεδιασμού σε ποσοστό 100%.



Διάγραμμα 8

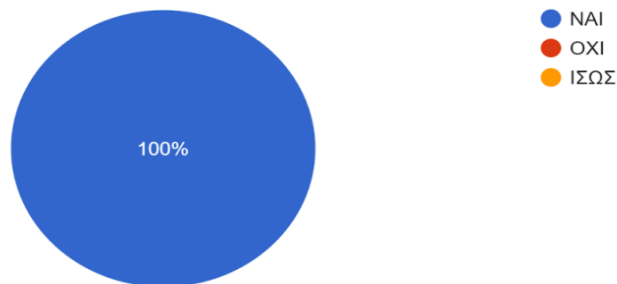
Οι συμμετέχοντες ενισχύουν την πεποίθηση ότι το Εφαρμοσμένο Θέατρο μπορεί να έχει αντίκτυπο στη κοινωνία σε ποσοστό 100%.



Διάγραμμα 9

Τέλος, όλοι σχεδόν οι ερωτηθέντες συμφώνησαν, ότι θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν ξανά σε μια παρόμοια δράση Εφαρμοσμένου Θεάτρου.

Θα επιθυμούσατε να συμμετέχετε ξανά σε παρόμοια εφαρμογή;  
11 απαντήσεις



Ακολούθησε μια σειρά ερωταποκρίσεων όσον αφορά την κοινή εμπειρία από τη συγκεκριμένη δράση Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου. Πιο συγκεκριμένα, στην ερώτηση: «Περιγράψτε μια στιγμή ή μια εικόνα που ξεχωρίσατε» αναφέρθηκαν στην εναλλαγή του ρόλου του εκπροσώπου και της μελισσοκόμου, τη στιγμή που η Πέτρα ανέλυσε τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί στην κοινότητα της καθώς και στη δράση που πήραν ρόλους και έπρεπε να επιχειρηματολογήσουν αναλόγως. Επιπρόσθετα επισημάνθηκε η δυναμική της ομάδας που την διαπερνούσε ένας ενθουσιασμός αλλά και οι ενθαρρυντικές – αισιόδοξες σκέψεις προς την μελισσοκόμο. Τέλος αρκετοί επισήμαναν ως ξεχωριστή στιγμή τις εικόνες που σχημάτισαν με τα σώματα τους, όπως για παράδειγμα την δυναμική εικόνα από την περιβαλλοντική καταστροφή εξαιτίας μιας πυρκαγιάς.

Ακολούθως στην ερώτηση «τι θυμάστε πιο έντονα από τη συγκεκριμένη δράση», αρκετοί αναφέρθηκαν στη στιγμή όπου εναλλάσσονταν οι ρόλοι και αναπτυσσόταν μια αντιπαράθεση με αποτέλεσμα να οδηγεί σε ένα βαθμό συναισθηματικής ταύτισης με τους ρόλους. Αναδείχτηκε το πόσο όμορφο είναι να συνεργάζεσαι με ανθρώπους που δεν γνωρίζεις χωρίς να παραγκωνίζεται καμία γνώμη. Τέλος έντονα παρέμεινε στην μνήμη η δράση του αναστοχασμού όπου σχημάτισαν ανθρώπινες αλυσίδες και τα συνθήματα συμπαράστασης.

Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι τα συναισθήματα που διατηρήθηκαν στην μνήμη τους. Σε μια προσπάθεια ομαδοποίησης τους ως προς τις δύο οπτικές θα μπορούσαμε να αναφερθούμε πως σε σχέση με την οπτική Α, κυριαρχούν η έλξη ώστε να βρεθούν λύσεις για τους κατοίκους της ΒΑ Χαλκιδικής, η αλληλεγγύη αλλά και αγωνία για να δικαιωθούν οι μελισσοκόμοι και εν γένει όλοι οι κάτοικοι που

πλήττονται από αυτήν την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί. Απεναντίας σε σχέση με την οπτική Β κυριαρχεί η οργή για τον καταπιεστή Πέτερ και η απέχθεια για περισσότερο χρήμα. Τα συναισθήματα που προέκυψαν εξαιτίας των λύσεων που προτάθηκαν από το συλλογικό ρόλο ποικίλουν αρκετά, από τη μια εκδηλώνεται η πλήρης ικανοποίηση, από την άλλη μια απογοήτευση ότι οι άνθρωποι ούτε σε μια εικονική πραγματικότητα δεν είναι πολύ διεκδικητικοί. Επισημάνθηκε πως στον τελευταίο αυτοσχεδιασμό που η κοινότητα κάνει μια διαμαρτυρία προς το συμβούλιο, «τα πράγματα ήταν χαλαρά και ήπια και όχι όσο μαχητικά θα επιθυμούσα»!

Οι επόμενες δυο ερωταποκρίσεις μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν «τροφή» για σκέψη, προβληματισμό τόσο για την συγκεκριμένη εφαρμογή καθώς και μελλοντικά σε άλλα πεδία ερευνητικού ενδιαφέροντος. Στην ερώτηση «ποιες είναι οι παρατηρήσεις σας για τη συγκεκριμένη δράση Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου (αναφέρετε πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα)» οι συμμετέχοντες επισημαίνουν τα παρακάτω:

Πλεονεκτήματα:

- ✚ προάγει με άμεσο αποτέλεσμα την ομαδικότητα, την αναγκαιότητα γρήγορου συντονισμού της ομάδας και της επαφής με ένα θέμα που προηγουμένως η ομάδα αναφοράς δεν γνωρίζει αλλά ανακαλύπτει πως να έχει ρόλο μέσα σε αυτό.
- ✚ ο χώρος που έγινε η δράση ήταν πολύ ξεχωριστός ήσυχος και βοήθησε στο να μπει η ομάδα αναφοράς στο κλίμα. Δίνεται η δυνατότητα να φανταστείς, να είσαι σε μια εγρήγορση νοητική και συναισθηματική.
- ✚ Χρειάζεται να γίνεται και να παρουσιάζεται για όλα τα θέματα που αφορούν το περιβάλλον καθότι είναι ένας εξαιρετικός και εποικοδομητικός τρόπος συζήτησης και διαχείρισης προβλημάτων.
- ✚ Μέσω αυτής της δράσης μπορείς να νιώσεις και να καταλάβεις επακριβώς τη φύση του θέματος που πραγματεύεται, καθώς μπαίνεις στη θέση του καταπιεστή και του καταπιεσμένου, οπότε αποκτάς μια σφαιρική άποψη. Το πόσο φοβερό και ταυτόχρονα τρομακτικό είναι το να μπαίνεις στη θέση του καταπιεστή!



Μειονεκτήματα:

- ✚ δεν δόθηκε παραπάνω χώρος στην αντίθετη άποψη
- ✚ ο χρόνος επεξεργασίας ήταν περιορισμένος
- ✚ θα είχε περισσότερο ενδιαφέρον να ήταν μια περισσότερο ανομοιογενής ομάδα που να μην έχει εμπειρία με το θέατρο.

Στις παραπάνω παρατηρήσεις των συμμετεχόντων είναι αναγκαίο να συνυπολογιστούν και οι θετικές απόψεις για το ρόλο της εμπυχώτριας. Επισήμαναν πως «εξηγούσε με ηρεμία και όσο χρειαζόταν αναλυτικά τις καταστάσεις ώστε δεν άφηνε περιθώριο αποριών. Το πιο σημαντικό, ήταν τόσο καλή στην ερμηνεία των δύο ρόλων της που σε έκανε να πιστέψεις αμέσως την μεταφορά, που είσαι, ποιος είσαι και τι πρεσβεύεις. ήταν επεξηγηματική και σαφής στις οδηγίες της χωρίς να είναι πολύ παρεμβατική. Ήταν πολύ καλή, ήρεμη και η καθοδήγηση της ήταν καθοριστικής σημασίας για τη δράση».

Επιπλέον, όσον αφορά τον προβληματισμό και την απόκτηση κριτικής διερεύνησης για μορφές καταπίεσης της καθημερινότητάς, το μεγαλύτερο μέρος των ερωτώμενων απάντησαν πως «θα συντελέσει σίγουρα σε μεγαλύτερο βαθμό από μια απλή ενημέρωση ενός προβλήματος καθώς μιλάμε για βιωματική εμπειρία, σε φέρνει αντιμέτωπο με το πρόβλημα και σου θυμίζει ότι εσύ είσαι οι άλλοι. Επίσης πώς μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο και συγκεκριμένες συνθήκες βλέπεις πως αντιδρούν οι γύρω σου, πως συμμετέχουν σε μια ομαδική δραστηριότητα, πώς μπορεί να επηρεαστούν από την πλειοψηφία. Οπότε σε αρκετά σημαντικό βαθμό θα συντελέσει στο να μπορώ να διερευνώ και να βλέπω με κριτική ματιά μορφές καταπίεσης στην καθημερινότητα μου. Έχει σημασία βέβαια τέτοιες δράσεις να γίνονται πιο συχνά.»

Καταλήγοντας, εκείνο το στοιχείο που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πεδίο μιας μελλοντικής έρευνας, είναι οι απαντήσεις που δοθήκαν στο ερώτημα εάν με αφορμή το περιεχόμενο του σχεδιασμού, οι συμμετέχοντες βρήκαν ομοιότητες σε θέματα που αφορούν την τοπική τους κοινωνία. Επισήμαναν σε σχέση με το περιβάλλον τις δραστηριότητες που αφορούν τις μεθόδους παραγωγής ενέργειας από βιομηχανικές ανανεώσιμες πηγές, όπως τις ανεμογεννήτριες και τις φωτοβολταϊκές εγκαταστάσεις καθώς και τη μη αποκατάσταση του περιβάλλοντος έπειτα από την εξαγωγή μαρμάρου. Επιπλέον επισήμαναν το στοιχείο που αφορά την οικονομία μιας

τοπικής κοινωνίας εξαιτίας της υποβάθμισης έως και το κλείσιμο βιομηχανικών εργοστασίων εξαγωγής ορυκτού πλούτου όπως για παράδειγμα το εργοστάσιο της ΛΑΡΚΟ και τέλος τις επιπτώσεις στην κοινότητα από την υποβάθμιση και υποστελέχωση στο Σύστημα Πρωτοβάθμιας Φροντίδας και Υγείας.

#### 5.4 Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει την συμβολή του Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου σε συνάρτηση με την επίδραση του σε μια κοινότητα, ως όχημα που προωθεί τη συλλογική εξερεύνηση ιδεών, αξιών και συναισθημάτων, ως ένα χώρο στον οποίο η κοινωνία θα μπορούσε να αναδιαμορφωθεί μέσω της φαντασίας. Οι συμμετέχοντες βιώνοντας μια κατάσταση, επεξεργάζονται τα νοήματα που αναδύονται και τα επικοινωνούν μέσω της θεατρικής πράξης<sup>103</sup>. Με αυστηρότητα και ερευνητική περιέργεια, απαιτήθηκε σοβαρή ενασχόληση με την μελέτη περίπτωσης της Ελληνικός Χρυσός, καθώς συνάμα με τη μακρά μεταλλευτική ιστορία της Χαλκιδικής και των κοινωνικών συγκρούσεων που έχουν αναπτυχτεί μέσα στα χρόνια, ακόμη και σήμερα παραμένει ένα πεδίο προς έρευνα και εξαγωγή πολυτίμων συμπερασμάτων εξαιρετικά επίκαιρο. Η κωδικοποίηση των ερευνητικών δεδομένων όπως αναλύονται στις σελίδες 46 έως 47 και η επιλογή του συγκεκριμένου θεατρικού ερεθίσματος καθόρισαν το αφηγηματικό πνεύμα που διαπερνά τους σχεδιασμούς, με στόχο όχι για να αναφερθούν απλά γεγονότα ή πληροφορίες αλλά μέσα από αυτές τις ιστορίες οι συμμετέχοντες να μοιραστούν τις εμπειρίες τους, να ενθαρρυνθούν, να συγκρουστούν και να αποκτηθούν νέες όψεις και προοπτικές.

Παρόλο που η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο μικρές ομάδες συμμετεχόντων με καμία γεωγραφική σύνδεση και μηδενικό βαθμό συναισθηματικής εμπλοκής με την μελέτη περίπτωσης, η εφαρμογή του πρώτου σχεδιασμού σε πολύ μεγάλο βαθμό βοήθησε να κατανοηθεί η μέθοδος του Εφαρμοσμένου Περιβαλλοντικού Θεάτρου. Στις εφαρμογές συμμετείχε ένα φάσμα ανθρώπων με διαφορετικά βιώματα και εμπειρίες, ωστόσο όμως η κοινή εμπειρία υπήρξε θετική και φάνηκε ότι συντέλεσε στη δημιουργία κοινής ταυτότητας της ομάδας με την έννοια της ομαδικότητας, της επικοινωνίας, της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της ενεργητικής ακρόασης. Τα συναισθήματα τους διεγέρθηκαν από τη μορφή και το

---

<sup>103</sup> Άβρα Αυδή – Μελίνα Χατζηγεωργίου, Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση, Μεταίχμιο, Αθήνα Νοέμβριος 2007, σ. 51.

περιεχόμενο της δράσης, αλλά και των επακόλουθων θεατρικών δραστηριοτήτων. Αποτυπώνεται χαρακτηριστικά η πρόθεση τους για ένα μετασχηματισμό της κοινωνίας, καθώς ως κοινός ρόλος οι αρετές και οι κανόνες που έθεσαν για τη λειτουργία της κοινότητας τους, προβάλλουν επιτακτικά την ανάγκη για αλλαγή με άξονα την ενσυναίσθηση και το σεβασμό στον άνθρωπο. Είναι εξίσου σημαντικό πως οι συμμετέχοντες ταυτίστηκαν με τον χαρακτήρα της Πέτρα, στοιχείο που αποδεικνύει την ύπαρξη μιας αντίστοιχης βιωμένης εμπειρίας, καθώς η ευαισθησία πάνω σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα δεν θα ήταν από μόνη της αρκετή. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί πως ο διάλογος που αναπτύχθηκε, οδήγησε σε αφύπνιση της κριτικής συνείδησης, καθώς δεν αντιμετώπισαν το ρόλο ως θύμα, μα εκφράστηκε πραγματική δυσαρέσκεια, στοιχείο που επιπρόσθετα αποδεικνύεται από τις λύσεις που έδωσαν, όπου διατηρούσαν σε ισχύ τον καταπιεσμένο.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να επισημανθεί πως η εφαρμογή του πρώτου σχεδιασμού λειτουργεί ως πρόπλασμα εκείνων που έπονται, με ένα επιπλέον στόχο, να κατανοηθούν από την κοινότητα οι επιπτώσεις που προκαλεί μια επένδυση τέτοιου μεγέθους στο περιβάλλον. Οι συμμετέχοντες αφομοίωσαν πλήρως την αντίστοιχη επιχειρηματολογία υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και μάλιστα ανέδειξαν, το στοιχείο εκείνο που ενισχύει την εναντίωση τους ως προς την επένδυση που έγκειται στο κέρδος με όποιο κόστος για τη κοινότητα και το περιβάλλον. Οι συμμετέχοντες μέσα από τους διαλόγους που ανέπτυξαν κατά τη διάρκεια του θεάτρου forum, ανέδειξαν μέσα από μια ποικιλομορφία τοποθετήσεων το κεντρικό ερώτημα που συνδέει όλους τους σχεδιασμούς, δηλαδή το ποιος κατέχει σήμερα το φυσικό - ορυκτό πλούτο, σε ποιον πρέπει να ανήκει αλλά ποιος τελικά τον καρπώνεται. Επομένως το Εφαρμοσμένο Περιβαλλοντικό Θέατρο, όταν καταπιάνεται με τέτοια θέματα, συνεπάγεται πως θα φροντίζει να θέτει τα σωστά ερωτήματα καθότι όπως επισημαίνει ο Walter Benjamin στο *The storyteller*<sup>104</sup> οι ιστορίες παίζουν ιδεολογικό ρόλο στην κοινωνία και διαφοροποιούνται ανάμεσα σε αυτές που διαταράσσουν κυρίαρχα σχήματα σκέψης και σε αυτές που διαιωνίζουν τις αξίες των ισχυρών. Με αφορμή την παραπάνω διατύπωση οι σχεδιασμοί που προτείνονται δεν προσανατολίζονται στο να δώσουν απάντηση στο δίλημμα υπέρ ή κατά της εξόρυξης αλλά απεναντίας να αναδείξουν το από ποιον και για ποιον πραγματοποιείται η εξόρυξη. Το δίλημμα υπέρ ή κατά της εξόρυξης σε μια κοινωνία που βρίσκεται

---

<sup>104</sup> Benjamin Walter, *The storyteller Essays*, New York Review Books Classics, July 2019.

«πάνω σε σάπιο έδαφος» όπως αποκαλύπτει γλαφυρά ο Δρ. Στοκμαν στο έκπληκτο κοινό του, δεν διαπλάθει εκείνες τις αξίες που απαιτούνται για να εξαλειφθούν τα αίτια της καταπίεσης, εάν δεν προάγεται ο διάλογος για μια κοινωνία όπου η παραγωγική δραστηριότητα θα είναι κοινωνικοποιημένη και κεντρικά σχεδιασμένη.

Η επιλογή του θεατρικού ερεθίσματος «*Ο εχθρός του λαού*» αποδείχθηκε πως επέδρασε δυναμικά τόσο ως προς τα ουσιαστικά στοιχεία και τους συμβολισμούς που συγκροτούν τους σχεδιασμούς αλλά και για την απροσδόκητη ευκαιρία που δόθηκε απλόχερα στους συμμετέχοντες να έρθουν εν άγνοια τους σε επαφή με το έργο του Χένρικ Ίψεν. Μέσα από τα λόγια του Δρ. Στοκμαν, ενός ήρωα που λέει την αλήθεια, ο Ίψεν αναπτύσσει τη μόνη δυνατή κατά την κρίση του διέξοδο για τη βελτίωση της κοινωνίας, που δεν μπορεί να είναι άλλη παρά μόνο η καταστροφή της. Επομένως ο καταπιεσμένος πρέπει να αναγνωρίσει πως μέσα σε ένα κράτος εχθρικό για το λαό δεν μπορεί να υπάρξει καμία συμφιλίωση με τον καταπιεστή του, αφού ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής θα γεννά συνεχώς τους βρικόλακες τους. Στις 17 Φεβρουαρίου του 1881, την περίοδο πριν την έκδοση του έργου ο Ίψεν αναφέρει σε επιστολή του προς τον Γκιόργκ Μπράντες «..*Τάσσομαι με την επανάσταση που αξιώνει ως προϋπόθεση για την ένωση των πολιτών την ελεύθερη φρόνηση και την πνευματική συγγένεια...*»<sup>105</sup>. Είναι αλήθεια πως οι επαναστάσεις δένουν σφιχτά τους ανθρώπους, τους ενώνουν και τους διαπαιδαγωγούν ακριβώς μέσα από αυτήν την ενότητα. Εν κατακλείδι η τέχνη του θεάτρου αποτελεί ένα πεδίο αλληλεπίδρασης, ένα συλλογικό αισθητικό βίωμα όπου η κοινωνική συνείδηση επηρεάζεται σε μαζική κλίμακα, ένα μέσο υψηλής αξίας για το λαό με διαπαιδαγωγικό και διδακτικό χαρακτήρα. Αποτελεί ένα όργανο αντανάκλασης των κοινωνικών διαδικασιών και αιτημάτων και ένα μέσο για την κατανόηση και την συνειδητοποίηση μιας νέας κοινωνικής πραγματικότητας.

---

<sup>105</sup> βλ. <https://www.athensmagazine.gr/article/politismos/theater/686283-enas-exthros-toy-laoy-se-skhnothesia-gewrgias-mayraganh-sto-theatro-rektifie>, Χένρικ Ίψεν «*Ο εχθρός του λαού*» εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια Θ. Παπαδημητρόπουλος / πρόλογος - επιμέλεια - σχόλια Ηρκος Αποστολίδης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2016.

## 5.5 Πεδία μελλοντικής έρευνας

Εν αρχή επιβάλλεται να επισημανθεί πως το Εφαρμοσμένο Περιβαλλοντικό Θέατρο μπορεί να αντλήσει τη θεματολογία του από μια σειρά περιβαλλοντικά θέματα, τα οποία μελετώνται από την επιστημονική κοινότητα και στο πεδίο που του αναλογεί δύναται να αξιοποιηθεί ως ένα επιμέρους διεπιστημονικό εργαλείο. Στη παρούσα εργασία εντοπίζονται κάποιοι περιορισμοί που οφείλονται στο γεγονός ότι δεν υπήρξε ο απαραίτητος χρόνος για να εφαρμοστούν όλοι οι σχεδιασμοί που προτείνονται. Ωστόσο θα ήταν χρήσιμο να καταγράφουν δεδομένα από την εφαρμογή όλων των σχεδιασμών τόσο για ερευνητική αξιοποίηση, όσο και ως βάση για τη δημιουργία πρωτότυπου καλλιτεχνικού έργου.

Επιπρόσθετα μια έρευνα που θα μπορούσε να διεξήχθη αφορά τις πυρκαγιές ένα τύπο καταστροφής όχι όμως μόνο ως αποτέλεσμα της κλιματικής κρίσης επομένως εξετάζοντας το σαν ένα ακραίο καιρικό φαινόμενο αλλά υπό το πρίσμα της ανικανότητας του κρατικού μηχανισμού να το αντιμετωπίσει. Έχοντας σαν αφετηρία την παραπάνω συλλογιστική, ένα πεδίο ερευνητικής μελέτης για το Εφαρμοσμένο Περιβαλλοντικό Θέατρο μπορεί να αποτελέσει η μελέτη περίπτωσης της φονική πυρκαγιάς στο Μάτι της Αττικής το 2018, αξιοποιώντας για θεατρικό ερέθισμα το μύθο του Προμηθέα και την τραγωδία του Αισχύλου *«Προμηθεύς δεσμώτης»*.

## Βιβλιογραφία

### Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Άβρα Αυδή – Μελίνα Χατζηγεωργίου, Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση, Μεταίχιμο, Αθήνα Νοέμβριος 2007, σ. 51.

Ανδρικοπούλου, Ε. *Το αυτοσχέδιο οικολογικό θέατρο ως εκπαιδευτικό εργαλείο ευαισθητοποίησης της περιβαλλοντικής συνείδησης μαθητών δημοτικού* 2020 σ.57-69 από [www.didaktorika.gr](http://www.didaktorika.gr): <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/47371?locale=el> [15/3/23]

Αραμπαζίδου, Φ. *Χρησιμοποιώντας το θέατρο των Καταπιεσμένων του AugustoBoal στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση 2011* σ.15-18 *Μεταπτυχιακή Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης* <https://ikee.lib.auth.gr/record/129777/files/GRI-2012-9154.pdf> [2/4/23]

Βαροπούλου, Ε. *Ποιά είναι τα νέα οικολογικά θέατρα* 2008 Ανάκτηση από [www.tovima.gr](http://www.tovima.gr): <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/poia-einai-ta-nea-oikologika-theatra> [31/8/24]

Βασιλειάδου, Κ.2012 Το Θέατρο της Κοινότητας το Θέατρο για την Ανάπτυξη και το ΕφαρμοσμένοΔράμα μέσα από τα παραδείγματα του TeatroPovero (Ιταλία), της Adugna Community DanceTheatre (Αιθιοπία) 2012 Θεσσαλονίκη <https://ikee.lib.auth.gr/record/129777/files/GRI-2012-9154.pdf> [4/4/24]

Βελεγράκης Κ. Γεώργιος, Διδακτορική Διατριβή, «*Εξορυκτικές Δραστηριότητες και κοινωνικό-οικολογικά κινήματα σε περίοδο κρίσης: Το παράδειγμα της εξόρυξης χρυσού στη ΒΑ Χαλκιδική*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα 2018, σ. 4-6.

Βερβεροπούλου Ζωή, «*Διαδικασίες και δοκιμές πολιτότητας στο νέο Θέατρο - Ντοκουμέντο*», *Θέατρο και Δημοκρατία*, Πρακτικά Ε' Πανελλήνιο Θεατρολογικό Συνεδρίου, Τόμος Α', Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2018, σελ. 173

Ένγκελς Φρίντριχ «*Ο Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ και το τέλος της κλασικής Γερμανικής Φιλοσοφίας*», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2011, σελ. 65-66.

Ζώνιου, Χ. «*Το Θέατρο του Καταπιεσμένου*», 2003 <https://theatroedu.gr/Portals/38/main/images/stories/files/Magazine/T4/T4%20Zoniou.pdf> [12/5/23]

Ζώνιου Χ., «*Γλωσσάρι για το θέατρο του Καταπιεσμένου*», Περιοδικό Εκπαίδευση & Θέατρο, Τεύχος 16, Αθήνα 2015, [https://www.academia.edu/47231442/%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9\\_%CF%84%CE%BF%CF%85\\_%CE%98%CE%B5%CE%AC%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85\\_%CF%84%CE%BF%CF%85\\_%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85](https://www.academia.edu/47231442/%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%98%CE%B5%CE%AC%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85) [12/5/23]

Χενρικ Ιψεν «Ο εχθρός του λαού» μτφ. Ερρίκος Μπελιέ, Εκδόσεις Ηριδανός, Αθήνα, σελ.7

Κουτρούμπα, Κ., & Ανδρικοπούλου, Ε. *Οι θεατρικές τεχνικές ως μέσο ενίσχυσης της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης μαθητών Αυτοαξιολόγηση εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης* 2024 σ.90-91  
Ανάκτηση {Ανάκτηση 18/8/24} από ojs.lib.uom.gr:  
<https://ojs.lib.uom.gr/index.php/paidagogiki/article/view/9834/9814>

Καρλ Μαρξ: «Το Κεφάλαιο», τ. 1, εκδ. «Σύγχρονη Εποχή», σελ. 523

Μιχαήλ, Β. Θέατρο του Καταπιεσμένου -Εφαρμογές στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση 2016 σ.15 -21  
Παρέμβαση με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά του Σχολικού Εκφοβισμού Μεταπτυχιακή Διτριβή Παν/ιο Κύπρου {Ανάκτηση 18/8/24}  
<https://kypseli.ouc.ac.cy/bitstream/handle/11128/2413/%ce%98%ce%a3%ce%a0-2016-00049.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ομάδα Οικονομίας της Επιτροπής Περιοχής Κεντρικής Μακεδονίας του ΚΚΕ «Για την εξόρυξη χρυσού στη Β/Α Χαλκιδική» *ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ*, Τεύχος 3, 2018  
<https://www.komep.gr/m-article/GIA-TIN-EKSORYKSI-XRYSOY-STI-B-A-XALKIDIKI> [19/2/23]

Ραλλάτος Α. Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον, 2014 ΚΟΠΕΜ, Τεύχος 2, Αθήνα

Τσώλης Ευάγγελος, «Σύγχρονα Περιβαλλοντικά και Τεχνολογικά ατυχήματα, διαδραστική παρουσίαση μέσω μικρόκοσμου του *MaStoHP*», Τμήμα Φυσικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2017, σ. 33-35.

Φρέϊρε, Π. *Η αγωγή του καταπιεζομένου Εισαγωγή στην ελληνική 1977 έκδοση Θεόφραστου Γέρου* σελ.39-77 Αθήνα: Ράππας, 1977

### **Ξενόγλωσση βιβλιογραφία**

Ahmed, Syed-Jamil. 8 - *Applied theatre and climate change in Bangladesh: indigenous theatrics for neoliberal theatrics* Published online by Cambridge University Press. 5 April 2016.  
<https://www.cambridge.org/core/books/abs/critical-perspectives-on-applied-theatre/applied-theatre-and-climate-change-in-bangladesh-indigenous-theatrics-for-neoliberal-theatrics/>.

Balcare, Kitija. *ECOTHEATRE: CHANGING PERSPECTIVE FROM WHO WE ARE TOWARDS WHERE WE ARE.* December 2022.  
[https://www.researchgate.net/publication/366660564\\_Ecotheatre\\_Changing\\_Perspective\\_From\\_WHO\\_WE\\_ARE\\_Towards\\_WHERE\\_WE\\_ARE](https://www.researchgate.net/publication/366660564_Ecotheatre_Changing_Perspective_From_WHO_WE_ARE_Towards_WHERE_WE_ARE) [9/5/24]

Benjamin Walter, *The storyteller* Essays, New York Review Books Classics, July 2019.

Bhattacharya, Nandan. *Environmental awareness through forum theatre, a case study.* July 2021

Bubeck, Philip, Thi Dieu My Pham , Thi Nhat Anh Nguyen , και Paul Hudson . April 2024.  
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590061724000139> [21/6/24]

Cole, Alastair, Fontana Lorenza , Max Hirzel , Caleb Johnston, και Angelo Miramonti. *On burning ground Theatre of the obsessed and ecological crisis in Bolivia Cultural Geographies in Practice*. 2023.

Donkor, A.K., K. Nartey , και J.C. Bonzongo. *Artisanal Mining of Gold with Mercury in Ghana West Africa Journal of Applied Ecology (WAJAE) –ISSN: 0855-4307 Volume 9 (Jan – Jun 2006) . June 2006.*

gtr.ukri.org. *Reflecting on Environmental Change through Site-based Performance*. 2024. <https://gtr.ukri.org/projects?ref=AH/H03921X/1>.

Hassal, Linda, Tanja Beer, Saffron Benner , και Natalie Lazaroo. *The Flood Project: Thinking through an Applied Dramaturgy Framework for Community Regeneration The IATC journal/Revue de l'AICT – December/Décembre 2023: Issue No 28*. November 2023. <https://www.critical-stages.org/28/the-flood-project-thinking-through-an-applied-dramaturgy-framework-for-community-regeneration/> [7/3/24]

Hernandez, Silvia-Olvera, και συν. *Can theatre be used in environmental governance? The view of environmental professionals in Mexico Environmental Science & Policy*. November 2023. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901123002083>. [12/5/24]

Maeda, Hemed. *Forum theatre in a Community theatre Environmen Oslo and Akershus University College of Applied Sciences Faculty of Technology, Art and Design Drama and Theatre Communication* . 2016. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/10642/3362/Maeda.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. [25/1/24]

news.usask.ca. *New USask initiative combines applied theatre, environmental science and social science*. June 2024. <https://news.usask.ca/articles/research/2024/new-usask-initiative-combines-applied-theatre-environmental-science-and-social-science.php>.

Olvera Hernandez, και Silvia Edith. *Performance arts-based methods in environmental governance:*. 2023. <https://etheses.whiterose.ac.uk/34097/>.

Oviedo, Marlon-Jiménez. *Applying Theatre to environmental issues Environmental Affairs Symposium*. 2024. <https://college.lclark.edu/live/files/18210-applying-theatre-to-environmental-issues>.

Passeto, Roberto, και Giulia Innocenti Malini. *Promoting environmental justice in contaminated areas by combining environmental public health and community theatre practices*, September 2022 <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.103011> [11/2/24]

peoplepowered.org. *Legislative Theater*. 2024. <https://www.peoplepowered.org/legislative-theater>.

Samba, Emelda Ngufor, Nnnesi Kgabi,, Naledi Seheri, και Damian Onwudiwe . *Using Applied Theatre in Communicating Water Management Challenges and Solutions in African Communities*. 21 May 2024. [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-8639-2\\_15](https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-8639-2_15). [17/7/24]



Tudorache, Andreea-Loredana. *Using theatre to make politics Legislative theatre manual*. 2021.  
[https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox\\_tool\\_download-file-2597/Legislative%20Theatre\\_Manual\\_compressed.pdf](https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-2597/Legislative%20Theatre_Manual_compressed.pdf). [18/5/24]

### **Ηλεκτρονικοί σύνδεσμοι**

[www.rethnea.gr](http://www.rethnea.gr). *Εφαρμοσμένο Θέατρο και Περιβαλλοντικές* . 24 Μάιος 2024.  
<https://rethnea.gr/efarmosno-theatro-perivallontikes-pieseis-stis-parakties-koinotites-tis/>. [13/7/24]

<https://www.metalleiachalkidikis.gr/metalleia-chalkidikis-metalleftiki-istoria-synchroni-epochi.html>

<https://www.hellas-gold.com/metalleytika-erga/metalleia-kassandras>

<https://www.euractiv.gr/section/i-eyropi-kai-o-kosmos/opinion/ergostasio-chrysoy-sta-paralia-tis-toyrkias-apeili-gia-to-aigaio/>

<https://www.athensmagazine.gr/article/politismos/theater/686283-enas-exthros-toy-laoy-se-skhnothesia-gewrgias-mayraganh-sto-theatro-rektifie>, Χενρικ Ιψεν «Ο εχθρός του λαού» εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια Θ. Παπαδημητρόπουλος / πρόλογος - επιμέλεια - σχόλια Ηρκος Αποστολίδης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2016.